

Tjen Folket - Koste hva det koste vil

En kvalitativ studie av totalitarismens utvikling i ml-bevegelsen i perioden
1968-1978, og maktgrunnlages påvirkning på medlemsmassen

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

OLE MARTIN REIME

HØSTEN 2010

FORORD

Det er mange som fortjener en oppmerksomhet i forbindelse med denne masteroppgaven. Først og fremst så vil jeg takke min samboer, Live Andrea Meløy, som har vært en fantastisk støttespiller igjennom disse to årene. Takk for at du satte seg ned og leste Gymnaslærer Pedersen i et forsøk på å forstå denne underlige bevegelsen jeg har skrevet om. Takk for en god og grundig gjennomgang av hele oppgaven. Uten deg hadde nok ikke denne oppgaven blitt levert i dag.

Tusen takk til Lars Erik Aspaas for gode innspill og profesjonell ”slakt” og korrektur i løpet av arbeidet med denne oppgaven. Takk til mine foreldre, Liven og Bjørn, som har stått ved min side igjennom et langt studie, og aldri mistet troen på at dette skulle gå. Takk til Finn Sjue, Boye Ullmann og Stein Roger Solheim som tok seg tid til å stille opp.

Sist, men ikke minst, så vil jeg takke min veileder, Øystein Sørensen og stipendiat Nik Brandal, som har hjulpet meg igjennom arbeidet med denne oppgaven.

Ole Martin Reime

Oslo, November 2010.

INNHOLDSFORTEGNELSE

Innledning	7
Tema og problemstilling	7
Bakgrunn	8
Avgrensning	12
Litteratur og kilder.....	13
Metode.....	15
Totalitarisme	17
Totalitarismen i teori og praksis.....	17
Veien inn i revolusjonens tjeneste	23
Et apparat til å aksjonere med	23
Studentforeningen AKP(m-l)	27
Studiesirkel – En opplæring i marxistisk teori	32
Konklusjon	33
Høyreavviket og Eliteparti	35
Bakgrunnen for ”Teser om Høyreavviket”	35
Okkupasjonen vil bli jævlig hard	37
Elitepartiet	40
Ledelse tuftet på Mao, Lenin og Marx	40
Altomfattende verdensanskuelse.....	43
Konklusjon	44
All makt i kadervurderingen	45
Kadervurderingens teoretiske utgangspunkt	45
Kadervurderingens funksjon	51
Problemer i forhold til kilden	54
Kadervurderingene og jeg	55
Klassefienden skulle lures med dekknavn.....	59
Vi bygde den beste lederutdanninga dette landet har sett	61
Konklusjon	64

Enige og tro til Dovre faller	66
Sikkerhetspolitikk.....	66
Kursskiftet i Santiago	70
Sikkerhetspolitikk ble til forestilling om krig	72
Krigsfare ble til krigspsykose.....	74
Konklusjon	83
Kampanje X	85
Opptakten til proletariseringskampanjen.....	85
Noe av det smarteste ml-bevegelsen i Norge har gjort.....	89
Sjølproletarisering blir til et press	96
Noe av det rareste ml-bevegelsen har gjort i Norge	101
Dømmekraften slitt av tidens tann.....	104
Konklusjon	104
Oppsummering & Konklusjon	106
Ledelsens maktgrunnlag.....	109
Konklusjon	114

TOTALITARISME FOR FOLKET

INNLEDNING

TEMA OG PROBLEMSTILLING

Temaet for denne oppgaven er hvordan ledelsen i AKP(m-l) utviklet seg fra å være autoritær til å bli totalitær i perioden 1968 til 1978, og hvilke følger dette fikk for medlemmene i ml-bevegelsen. Selv om AKP(m-l) aldri kom til makten i Norge, og ledelsen aldri fikk noen reell makt i det norske samfunnet, var deres lederskap i ml-bevegelsen total. ML-bevegelsen utviklet aldri et totalitært regime, hvor ledelsen satt med kontroll over et folk som ikke ønsket å ha dem ved makten. Det var snarere en bevegelse hvor medlemmene hadde godkjent ledelsens opphøyde stilling ved å akseptere inngangskravene til organisasjonen. ML-bevegelsen vil derfor bli behandlet som en totalitær bevegelse, hvor maktgrunlaget lå innenfor selve ml-bevegelsen.

Oppgaven vil redegjøre for hvordan ledelsen, gjennom en endelig målsetting om å gjennomføre proletariats diktatur i Norge, stadig måtte strekke ml-bevegelsens kadre lengre enn medlemmene i de andre partiene i Norge. Passive medlemmer var ikke et alternativ for ml-ledelsen. Skulle revolusjonen gjennomføres måtte kadrene og partiet smeltes sammen til en enhet i kampen for å oppnå de mål som til en hver tid ble satt av ledelsen. Både for ledelsen og kadrene måtte målet være overordnet alt annet. Kun slik ville målet om å realisere proletariats diktatur i Norge være gjennomførbart. Dette er ikke noen oppgave om ml-bevegelsens kronologiske utvikling. Hovedfokuset ligger på bevegelsen, og de grepene som ble gjort fra ledelsens side. Jeg skal se på hvordan ledelsen i ml-bevegelsen gradvis beveget seg over til det totalitære gjennom skapelsen av en alternativ forestillingsverden hvor frykt spilte en sentral rolle. Hvordan ledelsen utviklet metoder for å lamme all kritikk fra opposisjonelle innad i ml-bevegelsen, og hvordan ledelsen, ved å benytte seg av de mulighetene som oppstod, konstruerte en bevegelse basert på disiplin og lojalitet.

Hovedproblemstillingen i oppgaven er: Hvordan utviklet ml-bevegelsen seg til en totalitær bevegelse? Og hvordan påvirket dette medlemsmassen? Hvordan de gjorde medlemmer til superaktivister til fordel for ledelsen. Hvilken rolle spilte kadervurderinger i forhold til å

oppretholde ledelsens rolle som forvaltere av den korrekte linjen? I hvilken grad var kadervurderingene sentrale ved innføringen av nye direktiver i ml-bevegelsen?

Min påstand er at spirene til en totalitær ledelse utviklet seg raskt i ml-bevegelsen. Jeg vil sågar påstå at ml-bevegelsen aldri helt og holdent var antiautoritær etter 1968. Oppgaven vil redegjøre for hvordan ml-bevegelsens utgangspunkt i marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning gjorde at ml-erne gikk inn i en autoritær bevegelse fordekt som antiautoritær, og hvordan denne bevegelsen ble totalitær i løpet av perioden fra 1974 til 1976.

Oppgaven vil også redegjøre for hvordan ledelsen gikk frem, drevet av tanken om at ”målet helliger midlet”, for å agitere medlemmene til ytterligere innsats for den aktuelle kampsaken. Rent konkret vil jeg se på tre faktorer: (1) Ledelsens legitimering av seg selv som de politisk mest skolerte, og dermed de rette fortolkere av de politiske linjene. (2) Ledelsens gradvise endring av ”kontrakten” om hva det ville si å være medlem av bevegelsen. (3) Ledelsens bruk av frykt som et pressmiddel for å få utført politiske vedtak. Pressmiddelet bestod av både en ytre og en indre del. Den ytre frykten konsentrerte seg om elementer utenfor bevegelsen, slik som staten og imperialismen. Den indre frykten var konsentrert rundt medlemmenes frykt for å degenerere til en falsk kommunist ved å ikke følge ledelsens fastsatte linje.

BAKGRUNN

I september 1975 innkalte Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene) til en pressekonferanse. På podiet, plassert bak et enkelt bord satt to unge menn og fortalte det ventende pressekorpsset at AKP(m-l) hadde gjennomført en kraftig kritikk av partiets egen politikk. Ml-erne hadde de siste årene beveget seg til høyre i sin politikk, og som en følge av det hadde partiets formann, Sigurd Allern, trukket seg fra sitt verv. Inn som hans arvtaker kom den 26 år gamle Pål Steigan. Dette formannsskiftet skulle markere opptakten til et radikalt klimaskifte i ml-bevegelsen, hvor ledelsens totale makt over medlemmene ble konsolidert.

AKP(m-l) oppstod ikke som en totalitær bevegelse den dagen i september 1975. Bevegelsen hadde alt fra før bruddet med Sosialistisk Folkeparti (SF) startet på denne veien. Den totalitære kontrollen oppstod ikke på bakgrunn av en enkelt hendelse, men på bakgrunn av en serie med vedtak og direktiver, hvor flere av dem var påvirket av Maos kulturrevolusjon i Kina. Den dagen maoistene tok kontrollen over Sentralstyret i Sosialistisk Ungdomsforbund

(SUF) ble den første steinen på vei mot en totalitær bevegelse lagt. Sentralstyrets beslutning om å gradvis innføre demokratisk sentralisme som organisasjonsprinsipp etter landsmøtet i 1968 kan således kalles grunnsteinen.¹ Da partiet året etter vedtok å følge ”marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning” og føyde (m-l) til navnet, var dette etter påvirkning av en sentral person, Tron Øgrim. To år tidligere hadde Tron Øgrim, i en alder av tjue, formulert en partistrategi som skulle bli retningsgivende for SUF. Øgrim var maoist og marxist. Han hadde lest Marx, og kommet frem til at det i Norge eksisterte en klassekamp mellom kapitalistklassen og arbeiderklassen. Staten var i hans øyne et redskap for kapitalistklassens interesser og måtte derfor bekjempes. Øgrim ønsket et skikkelig brudd med det bestående samfunnet gjennom en revolusjon hvor arbeiderklassen tok makten fra undertrykkerne. Men for at det skulle være mulig trengte arbeiderklassen en front til å lede dem frem til seier. SF var ikke et slikt parti i følge Øgrim. Han mente at en organisasjon som kjempet for revolusjon og proletariats diktatur måtte bygges på marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning. ”Der hvor det er marxist-leninister, blir det som regel gjort godt arbeid, der det blir gjort godt arbeid blir det marxist-leninister.”²

Tron Øgrim skrev at ”for å forstå den vestlige maoismen, må vi følgelig forstå den vestlige student- og ungdomsorganisasjonen.”³ MI-bevegelsen vokste opp i et miljø hvor den fikk aksept og gode vekstforhold. Det hadde ligget en forandring i luften, lik en såpeboble som presset mot en torn på en rosebusk. Det var noe uforløst over spenningen som eksisterte i samfunnet, og noe måtte skje, for boblen måtte sprekke. Da boblen først sprakk, frigjorde den en frustrasjon blant ungdommen mot det etablerte samfunnet. I Norge vokste det opp en studentbevegelse som brøt med foreldregenerasjonen. Studentbevegelsen søkte seg mot det radikale, og bort fra Det Norske Arbeiderparti (DNA), som hadde vært en mektig organisasjon i Norge etter krigen. Det spesielle med utviklingen i Norge, var at den utviklet seg i en politisk retning, ikke i retning av ”Flower Power” og hippiebevegelsen som man fant i flere andre land. For ml-ernes del betød det at mange unge studenter beveget seg i retning av maoismen.

Mao hadde startet Kulturrevolusjonen i Kina i 1966. Da boblen sprakk i Norge, var det å bære Maos lille røde et tegn på at man var i opposisjon. Mao var antiautoritær og i opposisjon mot

¹ Sverre Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd. Noen aspekter ved ledelsens rolle i ml-bevegelsen, i Terje Tvedt (red.), (ml). *En bok om maoismen i Norge*, (Ad Notam forlag AS, Oslo 1989), 137.

² Pål Steigan, *På den himmelske freds plass*. Om ml-bevegelsen i Norge. (Aschehoug, Oslo 1985), 76.

³ Tron Øgrim, *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krisa i AKP(m-l)*, et debattinnlegg om partiteori (mai 1982). (Forlaget Oktober, Oslo 1982), 82.

makta. Maoismen var i vinden, og SUF(m-l) ble et valg for mange. I en situasjon hvor bevegelsen opplevde en kraftig tilstrømning til partiet, ble det viktig for ledelsen å få samlet troppene om en politisk praksis. Demokratisk sentralisme var innført slik at partiet ikke skulle forvitre til papirtigre på grunn av langtekkelig byråkrati. Fra ledelsens side var det viktig å ha en klart definert ledergruppe som kunne drive bevegelsen fremover. På landsmøtet i 1969 ble det derfor bestemt at medlemmene i den nyopprettede Sentralkomiteen (SK) skulle velges blant forbundets mest politisk fremskredne, pålitelige og erfarne medlemmer.⁴ Sentralkomiteens rolle ble å tolke og diskutere de ulike direktivene og vedtektene som skulle settes i verk i bevegelsen på en mest mulig effektiv måte. Det ble samtidig vedtatt at ”Sentralkomiteen i plenum konstituerer seg sjøl, velger formann og andre nødvendige tillitsmenn og arbeidsutvalg.”⁵ På denne måten var det ingen tvil om hvor makten i partiet lå. Da Sentralkomiteen hadde fattet et vedtak skulle det sendes ut til de forskjellige partilagene og utføres i henhold til direktivet.

Denne organisasjonsmetoden gjorde ml-bevegelsen uhyre effektiv. Da et vedtak var fattet var tiden for diskusjon over, da var det på tide med handling, et område hvor ml-bevegelsen ikke stod tilbake for noen. Solidaritetskomiteer, streikestøtte, partiavis og demonstrasjoner. Der hvor sosialister eller arbeiderklassen ble undertrykket var ml-bevegelsen på plass med komiteer eller demonstrasjoner. Imperialismen skulle bekjempes. Det skortet ikke på kampsaker for ml-bevegelsen på begynnelsen av 1970-tallet, og ml-bevegelsens aktivisme førte mange nye medlemmer til organisasjonen. Ved en slik medlemsøkning kunne det oppstå en utvanning av den politikken som bevegelsen ønsket å føre. For å stå imot en slik revisjonistisk utvikling innførte SK det kinesisk inspirerte kadervurderingssystemet i 1971. Kadervurderingen tok for seg tolinje kampen i hver enkelt kader. Gjennom å bekjempe de borgerlige feilene hos kadrene skulle den proletære siden styrkes. På den måten tjente kadervurderingen flere roller i bevegelsen. Den bekjempet revisjonisme, samtidig som den styrket det teoretiske og praktiske grunnlaget i bevegelsen gjennom skolering av kadrene. For ”i bunn og grunn er det alltid et spørsmål om å tjene folket *eller* å tjene seg sjøl.”⁶ Kadervurderingene utviklet seg til et uvurderlig verktøy for ledelsen.

⁴ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 145.

⁵ Ibid, 146.

⁶ Terje Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, i Terje Tvedt (red.), *(ml) En bok om maoismen i Norge*, (Ad Notam Forlag AS, Oslo 1989), 105.

Da partiet etter mer enn fem års virksomhet innså at partiets oppslutning blant arbeiderne var minimal, kom kadervurderingene til å spille en sentralrolle i ml-bevegelsens dannelse av sin ”egen arbeiderklasse”. Sentralkomiteens Arbeidsutvalg (SKAU) fattet vedtaket og sendte direktiver nedover i partilagene, så var det opp til partilagene å utføre linja. SKAUs rolle som forvalter av den korrekte linja og kadervurderingens funksjon som pressmiddel førte til at proletariseringskampanjen fikk bred oppslutning blant medlemmene. Målsettinger ble oppfylt på rekordtid.⁷

Tiltaket var rettet mot å nå målet, som var revolusjonen, og visjonen om proletariats diktatur. Gjennom revolusjonen skulle borgerskapet og staten fratras makten den hadde over proletariatet. Man visste at borgerskapet ikke ville gi fra seg makten frivillig, og kapitalistklassen ville gjøre alt den kunne for å hindre at marxist-leninistene fikk gjennomført revolusjonen. Det ble derfor ansett som viktig med en god sikkerhetspolitikk alt fra starten av. Sikkerhetspolitikken ble ansett som så sentral at selv ledelsen, med noen få unntak, ble holdt skjult for medlemsmassen, med de følger det fikk for medlemsdemokratiet i ml-bevegelsen.⁸ Da analysen om krigsfare kom på midten av 70-tallet beveget ml-bevegelsen seg over til det totalitære. ML-bevegelsen ble en krigsforberedende organisasjon og medlemmene måtte starte forberedelsene mot at revolusjonen ville komme som et resultat av en invasjon. Marxist-leninistene måtte da være klare til å gripe sjansen. ”En slik heroisk oppgave krevde nitidige forberedelser. Ledelsen ga sine ordrer og direktiver til kadrene: Studer marxismens klassikere! Bekjemp revisjonismen! Styrk partiet og røttene til massene! Stryk enheten i det arbeidende folk!”⁹ Alt handlet om krigsfare, og om å gjøre bevegelsen klar. Bevegelsen hadde dårlig tid, for den visste ikke når krigen kunne komme, men det var en generell konsensus om at den kom før, heller enn siden. Det ble derfor enda mer presserende å få folk ut i arbeidslivet for å få tilstrekkelig oppslutning i den eneste klassen som var revolusjonær.¹⁰ Nok engang ble kadervurderingen en viktig faktor i bearbeidelsen av kadre med småborgerlige holdninger.

⁷ Harald Skjønberg, *På parti med Stalin?, Den merkelige historien om MLernes storhetstid*, (Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1990), 143.

⁸ Ved stiftelsen av AKP(m-l) ble det offentliggjort ni medlemmer av sentralkomiteen. Tre år senere var de fleste offentlige borte, med den begrunnelsen av at de ikke holdt et tilstrekkelig nivå for å ha en plass i ledelsen. Tilbake stod partiformann Pål Steigan som den eneste offentlige talsperson i AKP(m-l). (Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 146.)

⁹ Hans Petter Sjøli, *Mao min Mao, Historien om AKPs vekst og fall*, (Cappelen, Oslo 2005), 125.

¹⁰ *Tjen Folket*, 2/74, 17.

Dette fører oss tilbake til pressekonferansen i 1975 hvor Sigurd Allern trakk seg som formann for AKP(m-l). Dette var det første synlige resultatet i offentligheten av det som skulle bli presentert som ”Teser om Høyreavviket” i mai 1976.¹¹ Da medlemmene ble presentert for tesene, ble de presentert med et dokument som systematisk gikk igjennom alle områder av partiets politikk, og en konklusjon som sa at alle felt var påvirket av ”høyreavvik”.¹² Indoktrineringen av tesene blant medlemmene var det endelige steget i utviklingen av en totalitær ledelse i AKP(m-l).

AVGRENSNING

Jeg har valgt å avgrense oppgaven til tidsperioden 1968 til 1978. Dette er gjort på bakgrunn av at 1968 var året maoistene tok makten i SUF. Overtakelsen markerte starten på maoistenes prosjekt med ”å bygge Kina i Norge”, gjennom den gradvise innføringen av demokratisk sentralisme som organisasjonsprinsipp.¹³ 1978 markerer slutten på ledelsens totalitære grep om medlemsmassen. Dette året markerte starten på den virkelige nedturen for AKP(m-l). Medlemmene hadde da startet å melde seg ut av bevegelsen i større antall, samtidig som tilveksten til partiet hadde avtatt kraftig. Troen på både visjonen og ledelsen var borte. Hovedfokuset i oppgaven vil ligge i perioden 1974 til 1976, da det var i disse årene at bevegelsen tok skrittene fra autoritær til totalitær.

På bakgrunn av oppgavens tema kommer jeg ikke til å ta for meg alle sider ved AKP(m-l) eller ml-bevegelsen. Det som er av interesse er selve utviklingen av ledelsens totale makt innenfor bevegelsen, og hvordan det påvirket medlemmene. Jeg har derfor valgt å ta med et kapittel om medlemmenes vei inn i partiet for å vise hvorfor folk kom til partiet i utgangspunktet. Jeg mener det er viktig av to grunner: (1) Hva var det som trakk dem til partiet. (2) Sammenfalt dette med den utviklingen de senere opplevde at partiet tok. Kapitlet om kadervurderinger anser jeg som oppgavens sentrale kapittel. Min påstand er at kadervurderingene var essensielle for ledelsen i forhold til utøvelsen av deres makt i partilagene. Utviklingen av kadervurderingen endret dens funksjon fra opplærende til et rent totalitært redskap for ledelsen, slik det blir redegjort for i oppgaven.

¹¹ Heretter omtalt som tesene.

¹² Håkon Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla, Det umogleges kunst 1965-1980*. Hovedoppgave i Historie, Universitetet i Oslo, 2006, 69.

¹³ Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 137.

Rent politisk er det fire sentrale vedtak som vil bli dekket. Innføringen av sikkerhetspolitikken, analysen om krigsfaren, Proletariseringskampanjen og Teser om Høyreavviket. Alle de presenterte vedtakene krevde opplutning blant medlemsmassen, og for ledelsen var det viktig at dette ble sluttet opp om. Vedtakene er derfor meget godt egnet til å vise hvilke metoder ledelsen tok i bruk for å få aksept for sine linjeskift i partilagene.

LITTERATUR OG KILDER

LITTERATUR

Det er først og fremst tidligere ml-ere selv som står bak litteratur om ml-bevegelsen. Terje Tvedts artikkel samling (*m-l*), *En bok om maoismen i Norge*, består av ni artikler skrevet av tidligere medlemmer i ml-bevegelsen. I forhold til temaet i min oppgave var artikkelen til Terje Tvedt om ”Kadervurderingene som kobling til det totalitære” og Sverre Knutsens artikkel om ”Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd” sentrale. Jeg har også benyttet meg av tidligere AKP(m-l) formann, Pål Steigan, og hans bok *På den himmelske freds plass* som han skrev i 1985. Steigans bok skal gi et innblikk i ml-bevegelsen i Norge fra dens start på midten av 1960-tallet og frem til han gikk av som partiformann. Som en motvekt til Steigan har jeg benyttet Harald Skjønbergs *På parti med Stalin?* Skjønbergs undertittel ”Den merkelige historien om ML’ernes storhetstid” er beskrivende. Samtidig som han stiller seg kritisk til enkelte sider ved ml-bevegelsen, angreer han ikke på at han var med.¹⁴

Av sekundærlitteratur vil jeg nevne Hans Petter Sjølis bok *Mao min Mao: Historien om AKPs vekst og fall* fra 2005. Sjøli gir en grei gjennomgang av AKPs historie fra start til begynnelse. Da jeg sier grei, er ikke det negativt ment overfor boken, men som Sjøli selv sier, så er ikke historien til AKP(m-l) skrevet enda.

Av vitenskapelig litteratur er det først og fremst Håkon Kolmannskogs hovedoppgave fra 2006, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla* som er relevant. Kolmannskog søker å bevege seg inn i den innerste kretsen av AKP(m-l), ”mot partiets indre liv og interne ordskifte.”¹⁵ Hans fokus er rettet mot hvordan ledelsens makt ble etablert, og hvilke strategier

¹⁴ Andre sentrale verk er: Tron Øgrim, *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)*, (Forlaget Oktober, Oslo 1982); Tron Øgrim, *Marxismen, vitenskap eller åpenbaringsreligion?*, (Forlaget Oktober, Oslo 1979); Erling Folkvord, *Rødt!* (Millennium, Oslo 1998).

¹⁵ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 3.

ledelsen brukte i prosesser hvor ideologi og makt sto på spill.¹⁶ I den sammenheng er denne oppgaven fruktbar i forhold til mitt mål om å belyse det totalitære aspektet ved ledelsen i ml-bevegelsen. Gjennom å se på hvordan medlemmene ble påvirket av en gradvis mer totalitær ledelse, mener jeg at man kan se betydningen av en totalitær ideologi. Slik kan man se på hvordan totalitarisme, selv i et lite miljø kan få store konsekvenser for de involverte. Et slikt perspektiv har ikke Kolmannskog da hans fokus kun er på lederskapet i ml-bevegelsen.

KILDER

I henhold til de sikkerhetsinstrukser som ble praktisert i ml-bevegelsen finnes det ikke noe komplett samlet partiarkiv over ml-bevegelsens indre historie. Medlemslister skulle ikke føres, bilder skulle ikke tas, og interne notater skulle brennes etter bruk. Til tross for en formaning om at internbladet *Tjen Folket* skulle brennes senest to måneder etter mottakelse, har det lyktes *ml-historie* å samle flere av bladene til et digitalt arkiv.¹⁷ De forskjellige utgavene gir et godt innblikk i det indre livet til ml-bevegelsen, og viser også hvordan ledelsen benyttet *Tjen Folket* for å skape enhet i politikken. *Tjen Folket* var SKAU sitt organ overfor medlemmene. I flere tilfeller ble skribenter aktivt sensurert for å skape et inntrykk av et harmonisk og monolittisk parti. I andre tilfeller overdrev ledelsen motsetninger for å slik skape nye fiendebilder, eller sagt med andre ord, samle medlemmene for ledelsens linje.¹⁸

MUNTlige KILDER

På bakgrunn av at mye av oppgaven baserer seg på medlemmenes erfaringer av perioden i ml-bevegelsen, er intervjuer av tidligere medlemmer en sentral kilde i oppgaven. I den forbindelse har jeg hentet inn en del intervjuer som jeg har funnet relevante i forhold til oppgaven fra eksterne kilder. I forbindelse med en NRK Brennpunkt dokumentar om AKP(m-l) i 2006 ble tidligere ml-ere intervjuet om sin fortid i ml-bevegelsen. NRK har lagt dette materialet tilgjengelig på sine nett-tv sider.¹⁹ Tilgjengelig på disse nettsidene ligger intervjuer med Finn Sjøe, Helge Øgrim, Egil Fossum, Halldis Leira, Øyvind Lønnå, Arne Danielsen og Iver Frigaard.

¹⁶ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 12.

¹⁷ http://ml-historie.no/series.php?series_id=3 – *Tjen Folkets* digitale arkiv. Besøkt 28.10.10. ML-historie er et prosjekt fra Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie. De har også samlet andre utgivelser på denne nettsiden, men ettersom utgavene er mer sporadiske enn tilfellet er med *Tjen Folket*, har jeg valgt å ikke bruke dem i min oppgave.

¹⁸ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 17.

¹⁹ <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196249/> - Viser til intervjuet med Finn Sjøe – Del 1 av 3. Linken kan også brukes til å gå videre til de andre aktuelle intervjuene som ble foretatt i den forbindelse. Besøkt 09.09.10.

Kaderprosjektet som ble startet i 2005 og som resulterte i boken *Den store ml-boka* har vært en kilde til flere intervjuer. Jeg har, i tillegg til å se på intervjuene som ble tatt med i boken, fått tilgang på flere transkriberinger av intervjuer som ble foretatt i forbindelse med prosjektet. I tillegg til intervjuene jeg har fått tilgang til utenfra har jeg foretatt fire intervjuer selv, hvorav en trakk seg i løpet av skriveprosessen. Totalt har jeg benyttet meg av nærmere tjue intervjuer av personer i ml-bevegelsen. De har vært i forskjellige posisjoner i partiet, og fra forskjellige deler av landet.²⁰

METODE

Jeg har funnet det hensiktsmessig å foreta kvalitative undersøkelser i forbindelse med oppgaven. Fordelen med en kvalitativ undersøkelse er at man kan gå dypere i de tilfellene man velger ut, og dette vil gjøre det lettere å forstå de meninger og årsaker som fører til den enkelte persons syn på fortiden. En av ulempene med den kvalitative undersøkelsen er sannhetsgehalten i det som blir sagt eller skrevet ned av en aktør i et intervju eller en selvbiografi. Aktøren er ofte ikke anonymisert og kan derfor velge å svare uærlig eller bli ledet dit intervjuer ønsker svaret. Dette kan være et problem ettersom temaet i denne oppgaven kan være følsomt for de involverte, og kan oppleves som ubehagelig å svare ærlig og rett fram på.²¹ Aktøren kan gi de svarene som han eller hun regner med at intervjueren vil ha.²² Her kan det også legges til at aktøren kan gi de svarene som han eller hun mener intervjueren skal ha. Men hva om spørsmålene er av den karakter at intervjuobjektet føler det ubehagelig å svare på dem? Spørsmål som i dagens samfunn vil stille den aktuelle aktør i et ufordelaktig lys? I intervjusituasjonen opplevde jeg selv at det kunne være vanskelig å stille slike spørsmål. Kjeldstadli mener at holdninger i fortiden er vriene. Normene i dagens samfunn vil være med på og ubevisst forme de svarene aktørene kommer med. Minnene vil justeres i samsvar med dagens normer. Aktøren kan med tiden ha konstruert sin egen historie til noe han kan leve med og presentere for andre.²³

²⁰ Jeg har intervjuet og brukt intervjuer av folk som var tilknyttet ml-bevegelsen, og ikke bare AKP(m-l). Dette ble gjort fordi makten til ledelsen strakk seg lenger enn kun partiet da store linjeskifter skulle ble vedtatt nedover i organisasjonen.

²¹ Ettersom jeg ikke har foretatt alle intervjuene selv, men må basere meg på transkriberinger og tv-intervjuer kan det skape ytterligere ett problem i forhold til sannhetsgehalten hos kilden. Men ettersom de eksterne intervjuene er hentet fra stipendiat Nik Brandal, forfatter Jon Rognlien og NRK Brennpunkt, anser jeg ikke dette som et større problem enn at jeg anser det som uproblematisk å benytte meg av intervjuene.

²² Knut Kjeldstadli. *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*. (Oslo, Universitetsforlaget, 2000) 196.

²³ Ibid, 196.

Ved å bedrive kvalitative undersøkelser støter man også på problemet med representativitet. Et par medlemmer av AKP(m-l) kan ikke betegnes som et representativt utvalg av samtlige medlemmers erfaringer omkring fortiden. Det er dog vanskelig å måle samtlige medlemmers erfaringer omkring sin fortid, og et slikt prosjekt vil være vanskelig å gjennomføre. Kjeldstadli mener at:

vi trenger masseopplysninger om tømmereksport, om valg i nasjonal skala, om de geografiske og sosioøkonomiske mønstrene for en nasjonalistisk bevegelse. Og vi trenger dybdeundersøkelser av hvordan en transaksjon foregår i ett handelshus, hvordan valgkampen føres i en kommune, hvordan den nasjonalistiske bevegelsens ledere tenker og argumenterer.²⁴

Knut Kjeldstadli trekker frem ni argumenter for muntlige kilder. Jeg skal kort nevne de viktigste for min oppgave. *Ved å samle inn minner, snakke med folk, kan en også spore opp skriftlige kilder.* Å snakke med og intervjuer mennesker og aktører fra ulike hendelser kan avdekke tidligere ukjente kilder og materiale som ikke er nedskrevet. Dette gjelder gjerne hemmelige forhold som av naturlige årsaker ikke ble nedskrevet. *Klipp fra intervjuer kan brukes som illustrasjoner, som eksempel på noe en har belagt i andre kilder.* Slike intervjuer er med på å levendegjøre det en har omtalt i det skriftlige materiale. For eksempel kan intervjuer med tidsvitner fra andre verdenskrig levendegjøre det skriftlige materiale. *Intervjuer kan utfylle skriftlig kildemateriale.* Et intervju med en aktør kan klargjøre, supplere og korrigere det skriftlige materiale rundt en hendelse. *Gjennom andres beretninger åpnes en for nye problemstillinger.* Historie er sjeldent svart/hvitt. Det er viktig å få med seg nyansene i historien. Kjeldstadli trekker frem sine egne intervjuer med motstandsmenn som han i utgangspunktet trodde var antityske under krigen, men som det viste seg skilte klart mellom tyskere og nazister. Det var også noen som uttrykte beundring for visse sider ved nazismen. *Folks egen beretning gir en mulighet til innlevelse.* Et personlig intervju, en personlig betraktning rundt en hendelse gir lettere mulighet for innlevelse i materialet. Materialet kommer ned på individnivå, og det blir lettere for leseren å relatere stoffet til sitt eget liv.

²⁴ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 243.

TOTALITARISME

Oppgaven tar for seg ml-bevegelsens utvikling fra autoritær til totalitær. Jeg mener derfor det er hensiktsmessig med en avklaring av hva som ligger i begrepet ”totalitarisme”. Det er mange ulike kriterier og synspunkter som i sum utgjør forståelsen av totalitarisme. Jeg har her samlet flere av de ulike oppfatningene for å gi en redegjørelse av hva som vil konstituere en totalitær bevegelse.

Finn Sjøe, et av medlemmene i diamantgjengen beskriver selv sitt tidligere parti som autoritært, mens denne oppgaven kommer til å ta for seg ml-bevegelsen som en totalitær bevegelse. Det kan derfor være hensiktsmessig med en kort redegjørelse for hva som skiller de to begrepene.

Kort fortalt ligger den største forskjellen mellom de to styreformene i ledelsens behov for forandring. En autoritær ledelse vil i all hovedsak kreve lojalitet fra sine innbyggere. Ledelsen vil undertrykke motstandere av deres ledelse og det vil ikke forekomme politisk frihet. Hvis disse kravene blir fulgt vil ledelsen i all hovedsak være fornøyd. En totalitær ledelse har mye til felles med den autoritære ledelsen. Den vil kreve lojalitet og undertrykke all politisk motstand, men de to skiller seg fra hverandre på et vesentlig punkt; behovet for forandring. En totalitær ledelse vil kreve ”aktiv oppslutning om et felles og altomfattende mål og driver aktiv massemobilisering på en rekke nivåer for å skape slik oppslutning.”²⁵

Ofte blir betegnelsen totalitarisme knyttet til samfunnsstyrende regimer, og AKP(m-l) var aldri i posisjon til å kunne bli et slikt parti i løpet av sin vel 30 år lange fartstid i norsk politikk. AKP(m-l), som parti, kan i større grad sies å ha vært totalitært overfor sine egne medlemmer. Jeg skal i dette kapitlet gi en redegjørelse for hva som konstituerer totalitarisme.

TOTALITARISMEN I TEORI OG PRAKSIS

Det å komme med en enkel definisjon av totalitarisme, som i sum tar opp i seg alle totalitære regimer og bevegelser, er i seg selv vanskelig eller umulig. Det er brukt forskjellige teorier for å forklare forskjellige totalitære regimer og bevegelser. Hannah Arendt mente for eksempel at totalitarisme er total terror over innbyggerne i et land. I så måte passer ikke den definisjonen

²⁵ Øystein Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn, Fire totalitære ideologier – én totalitær mentalitet?* (Oslo, Aschehoug, 2010), 40; Peter Grieder, ”In Defence of Totalitarianism Theory as a Tool of Historical Scholarship”, i *Totalitarian Movements and Political Religions*, vol. 8. (Routledge, 2007), 564.

på AKP(m-l) som, tross all sin iver, aldri fikk den revolusjonen de ønsket seg. Ottar Dahl skrev at man kan se en tendens til å bruke begrepet ”totalitarisme” i en så vid betydning at det står i fare for å bli intetsigende.²⁶ Det er viktig å skille mellom begrepene *bevegelse* og *regime*. Ofte snakker man om regimer når man omtaler totalitarisme, slik som Hitlers Nazi-regime i Tyskland eller Stalins kommunist-regime i Sovjetunionen. AKP(m-l) kom aldri til makten i Norge, og ble således aldri noe regime. Derfor vil AKP(m-l) bli behandlet som en politisk bevegelse, hvor påvirkningskraften deres stort sett lå innenfor ml-bevegelsen.

Både totalitære regimer og totalitær bevegelser vil søke mot å kontrollere alle aspekter i samfunnet. I et totalitært regime vil styresmaktene forsøke å ha overordnet kontroll på politikk, økonomi og privatlivet til sine innbyggere. En totalitær bevegelse vil søke å gjøre det samme. Jeg mener at den største forskjellen ligger i deltakelsen. Mens medlemmene av ml-bevegelsen var frivillige deltakere, og kunne velge å gå ut av bevegelsen hvis de ønsket, så vil man ikke ha den samme muligheten i et totalitært regime.

Begrepet totalitarisme har sitt opphav fra Italia, hvor begrepet ble brukt i omtale av fascistenes politikk. I utgangspunktet var begrepet negativt ladet, men fascistene tok til seg begrepet, som om det var en positiv karakteristikk av deres egen politisk holdning.²⁷ I europeisk sammenheng står Hitler, Stalin og Mussolini som de tre mest kjente eksemplene på statsledere i et totalitært samfunn. For Karl Popper var totalitarisme den grunnleggende motsetningen mellom det ”åpne” og det ”lukkede” samfunn. Det er noe som har vært tilstede i hele vår historie, og er på ingen måte noe nytt.²⁸ Popper mente at totalitarisme tilhørte en tradisjon som var like gammel som vår egen sivilisasjon. Han mente at man ville finne filosofiske grunnlag for den ”lukkede” eller ”totalitære” samfunnsform hos tenkere som Platon, Hegel og Marx.²⁹ Karl Popper gjorde et definatorisk skille i bruken av totalitarismebegrepet. Han mente det var to hovedretninger innenfor totalitarisme.

”Den dominerende definatoriske tendens kan man kalle *ideologisk*, i den betydning at den knytter de ’totalitære’ fenomener avgjørende til ideologier eller politiske holdninger av en bestemt type, som uttrykk for målsetting eller program. Dette er også Karl Poppers hovedsynspunkt, og han fokuserer særlig på hva han kaller ’historicism’, som innebærer en sterk tro på historisk

²⁶ Ottar Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, i Kjeldstadli, Knut, Jan Eivind Myhre, Tore Pryser (red), *Valg og vitenskap. Festskrift til Sivert Langholm* (Oslo: Den Norske Historiske Forening, 1997), 110.

²⁷ Ibid, 79.

²⁸ Ibid, 81.

²⁹ Ibid, 81.

nødvendighet og historiske forutsigelser, slik det typisk eksemplifiseres i marxismen. Et annet sentralt element i de oppfatninger som ligger til grunn for tyranniet i det 'lukkede' samfunn er 'collectivism', dvs. den totale underordning av individuelle verdier under samfunnets interesser. Den "totalitære" ideologiske orientering er for øvrig slik den mest allment oppfattes, karakterisert ved en sterk tro og et totalt engasjement knyttet til et politisk program av omfattende og dyptgripende art, og ved en tilsvarende aggressiv intoleranse ovenfor alternativer."³⁰

Slik Popper fremstiller totalitarisme i sitt første eksempel her, er det flere punkter som synes å passe bra til den politikken som ble ført av AKP(m-l) på midten av 1970-tallet. Historisisme og kollektivism er begge merkelapper som man raskt kan sette på den revolusjonære bevegelsen på venstresiden av den norske politikken.

Poppers andre teori om totalitarisme gikk i retning av en *strukturell* forståelse. I det la han en forståelse av at totalitarismen var et resultat av en autonom samfunnsutvikling. Det har ikke vært et bevisst mål i seg selv, men som et resultat av utallige delhandlinger med ulike målsettinger innenfor politisk og administrativ praksis, er totalitarisme resultatet. "I denne type av definisjon ligger hovedvekten på en vekst og konsentrasjon av makt i staten som innebærer full kontroll over alle sider av borgernes liv, inkludert familie og tankeliv, uten at dette nødvendigvis medfører sterk bruk av voldelige tvangsmidler."³¹ Den strukturelle forståelsen av totalitarisme kan delvis overføres til utviklingen i AKP(m-l). Det gjelder spesielt utviklingen av kadervurderingene, som i utgangspunktet var en arena for vekst og inspirasjon, men som utviklet seg til en kontrollmekanisme, hvor eliten hadde kontroll over medlemmenes liv. Kontrollen ble utført uten noen bruk av fysisk vold, men det synes klart at det forekom tilfeller av psykisk press på medlemmene.

Psykisk press ble også rettet mot politiske motstandere. Dette ble gjort gjennom bruk av ulike karakteristikk eller nidviser om sine motstandere. Emilio Gentile, hevder at fraværet av voldsbruk ikke nødvendigvis betyr fravær av totalitarisme. "[...] en avvisning av motstandere som likeverdige deltakere i en politisk strid og en definering av dem i kategorien fiender, som måtte slås ned, ydmykes og tilintetgjøres, i det minste politisk, men om nødvendig også fysisk."³² Direkte overført passer ikke denne definisjonen direkte inn i AKP(m-l). Det var aldri noen tegn til voldsutøvelse mot DNA selv om man ikke klarte å slå dem politisk. MI-erne prøvde å undergrave DNA og andre partiers arbeid ved bruk av til dels barnslige omtaler

³⁰ Ibid, 81-82.

³¹ Ibid, 82.

³² Ibid, 82-83.

av både parti og partifolk ved en rekke anledninger.³³ Det fantes også nidviser om streikebryteren Åge Granrud, som oppfordret indirekte til voldshandlinger mot hans person.³⁴ Stod man ikke på linje, var man heller ikke en likeverdig deltaker, for man hadde ikke den samme innsikten som medlemmene av AKP(m-l).

Ser en på Friedrich og Brzezinskis, som er de ”klassiske” totalitarismeteorikerne, har man et avkryssningssystem. I dette systemet finnes det kriterier som ettpartisystem, ideologimonopol, statlig kontroll over samfunnslivet, hemmelig politi og terroristisk praksis. Formelt er det bare Stalin og Hitlers regimer som oppfyller alle disse kriteriene.³⁵ AKP(m-l) ønsket et ettpartisystem, men de kom aldri så langt. Eliten i partiet kan sies å ha hatt ideologimonopol, det var de som til enhver tid satt og styrte den ”rette linja” i partiet. Men noe statlig kontroll over samfunnslivet, hemmelig politi eller terroristisk praksis kan ikke sies å ha vært del av AKP(m-l).

En revolusjonær bevegelse baserer seg på innsats fra partiets medlemmer. Uten aktivitet strander forsøket på revolusjon. Revolusjonen skal være forandringen, hvor målene som er satt skal realiseres. Det gjelder ikke bare institusjonelle endringer, slik som en ettpartistat. Gjennom revolusjonen ønsker man også å skape ”en grunnleggende ny mentalitet eller mennesketype, som både er grunnlag og mål for det nye samfunn man vil realisere. Derfor blir kontrollen over oppdragelse og påvirkning av sentral betydning i de ”revolusjonære” regimer.”³⁶ Gjennom kadervurderingen og dens fokus på kritikk og korrigeringer, ses klare tegn på videreutvikling av medlemmets mentalitet, og grunnsyn. Kadervurderingene som en institusjon er samtidig med på å aktivisere medlemmene gjennom og konstant måtte vurdere sin egen rolle, sine forbedringsmuligheter, og sine bidrag til å fremme den marxistiske politikk. For skal man samtidig utvikle en ny mennesketype, så kan det ikke forekomme politisk passivitet fra de man søker å ”omvende”. Det er en ”kontinuerlig oppdragelsesprosess, med Partiet som ”il grande pedagogo”.”³⁷

Som ”il grande pedagogo” var det SKAU som stod som fortolker av den til enhver tid rette linjen. SKAU bestemte, på bakgrunn av den informasjonen de fikk fra Kinas Kommunistiske

³³ Det gjelder spesielt bruken av hermetegn, hvor man skrev ”DNA” og ”NKP” for å undergrave deres legitimitet som reelle politiske partier.

³⁴ Skjønsberg, Harald, *På parti med Stalin?*, 158.

³⁵ Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, 83.

³⁶ Ibid, 85.

³⁷ Ibid, 85.

Parti (KKP), om Deng Xiaoping var inne i varmen, eller ute i kulden. Det var kun ledelsen som kunne foreta slike omskrivninger av historien, men slike omskrivninger ble gjort ut fra en tanke om at det var riktig både for bevegelsen og for medlemmene. ”Den ’totalitære’ bevegelse er fast overbevist om å ha den rette innsikt i folkets egentlige vilje og sanne vel, og derfor å være folkets sanne representanter, med den oppgave å realisere disse mål i en uforsonlig kamp mot ”folkets fiender”.³⁸ Dette var en holdning som preget ledelsen gjennom hele dens storhetstid. Her vil jeg nok engang understreke at denne politikken først og fremst ble utøvd på egne medlemmer. Da jeg sier først og fremst, så mener jeg at man etter hvert beveget seg inn i diverse fagforbund, for der å mene å ha ”den rette innsikt” i arbeiderklassens ”egentlige vilje og sanne vel”. ”I den marxistiske variant er ’folket’ egentlig identisk med *arbeiderklassen*, og folkets egentlig vilje er bestemt som arbeiderklassens frigjøring i den sosialistiske revolusjon.”³⁹

Øystein Sørensen har skrevet ned åtte punkter som han mener definerer totalitære ideologier og totalitære bevegelser. Definisjonen er inspirert av flere sentrale teoretikere innenfor totalitarisme.⁴⁰ (1) Han hevder at totalitære bevegelser mener å ha funnet en oppskrift på det fullkomne samfunn.⁴¹ Dette var hovedmotivasjonen til ml-bevegelsen. Drømmen om å realisere proletariatets diktatur. På den annen side vil alle partier ha en visjon om hvordan de mener samfunnet bør styres. Forskjellen ligger i ml-bevegelsen fastlagte ramme. Det var ikke noen rom for endring eller påvirkning. Kapitalismen skulle bort, og arbeiderne skulle frem. (2) En totalitær bevegelse vil forkaste det eksisterende samfunnet aggressivt og totalt. Staten og borgerskapet var avhengige av monopolkapitalen, som igjen var roten til imperialismen. De anså både USA og Sovjetunionen som fiender på likeverdig nivå til tross for at landene stod langt fra hverandre politisk. For ml-erne var de imperialister. (3) De er revolusjonære. MI-bevegelsen mente at de hadde en rolle i å lede arbeiderklassen og folket gjennom revolusjonen, slik at monopolkapitalens klassesdiktatur ble styrtet.⁴² (4) De er grunnleggende overbevist om at de har rett, at de har funnet den eneste sannheten. NKP var sovjetiske lakeier, og SF var et småborgerlig parti. Dette var de partiene som stod ml-bevegelsen nærmest, men for ml-bevegelsen, var ml-erne de eneste utøverne av den sanne kommunismen,

³⁸ Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, 85.

³⁹ Ibid, 86.

⁴⁰ Blant annet Hannah Arendt, Carl Joachim Fredrich, Zbigniew Brzezinski, Roger Griffin, Karl Dietrich Bracher, Barbara Zehnpfennig og Ottar Dahl.

⁴¹ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 41.

⁴² *Tjen Folket*, Forslag til Program, 1972, 3.

tuftet på mlm.⁴³ (5) De oppfatter ikke politikk og politiske ideer som noe som angår en avgrenset del av menneskelivet og samfunnet. Troen på tolinjekampen som foregikk i kaderen førte til at alt var politikk. Partiet stoppet ikke på dørterskelen, men beveget seg langt inn i privatlivet til sine medlemmer. (6) Innsikten i ideologien er i det minste i en tidlig fase, forbeholdt en utvalgt elite. I forhold til dette punktet vil jeg i oppgaven vise at ledelsen opprettholdt dette synet langt utover den tidlige fasen. (7) De mener å ha rett til å ta i bruk alle virkemidler for å nå sine mål. Herunder faller bruk av vold, noe ml-bevegelsen ikke skal assosieres med. Men, som oppgaven vil vise, benyttet man seg av teknikker som kan sies å ha vært på grensen til psykisk terror. (8) Alt og alle som står i veien for å gjennomføre målet, er å betrakte som fiender. Det dreier seg om tilhengere av og de som nyter godt av det bestående samfunn.⁴⁴ Borgerskapet, monopolkapitalen, småborgerlighet, klassefienden, og revisjonister. De er alle uttrykk på elementer som stod i veien for ml-bevegelsens visjon om proletariats diktatur. ML-bevegelsen passer i større og mindre grad inn i alle punktene som Øystein Sørensen mener konstituerer en totalitær ideologi eller bevegelse. Jeg skal i løpet av oppgaven redegjøre for denne utviklingen.

⁴³ Marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning.

⁴⁴ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

VEIEN INN I REVOLUSJONENS TJENESTE

Jeg forsøkte å forklare Werner litt om historiske prosesser, prøvde å få han til å innse at det er umulig å forstå fortida hvis en kritiserer den fra nåtidens idealer og synspunkter

-KNUT PEDERSEN.⁴⁵

Jeg skal i dette kapitlet ta for meg de bevegrunnene som lå til grunn for at folk valgte å vie seg til et parti på den ytterste venstre fløy i norsk politikk. Hvilke motiver hadde man for å ta steget så langt ut til venstre? Valgte man SUF/SUF(m-l)/RU/MLG/AKP(m-l) fordi totalpakken var den rette, eller trådte man inn i ml-bevegelsen fordi man brant for en enkelt sak?⁴⁶ Det radikale ungdomsmiljøet var preget av aktivisme, og ml-bevegelsen var en resultatorientert gruppe.⁴⁷ Ml-ernes evne til å mobilisere til aksjon hadde en fordel i et miljø hvor aktivisme ble verdsatt. ”SUF var de eneste som gjorde noe skikkelig, som jobba seriøst og fikk gjort ting, fikk resultater. Du kunne ikke være sofaradikaler og sitte og drikke rødvin sammen med SF-erne.”⁴⁸ Var aksjon viktigere enn det politiske ståstedet? I innledningen skrev jeg at ml-bevegelsen etter 1968 ikke var antiautoritær, men at bevegelsen var forkledd som antiautoritær. Utad opptrådte sufferne som antiautoritære ved å opponere mot en hver autoritet som var i mot deres visjon, innad var de en strengt disiplinert organisasjon, med en autoritær ledelse. I hvilken grad tiltrakk det utadrettede antiautoritære ved ml-bevegelsen?

ET APPARAT TIL Å AKSJONERE MED

Tron Øgrim startet å innprente maoismen i SUF allerede i 1966. Vedhenget ”(m-l)” skulle det ta tre år, og en løsrivelse fra SF, før var på plass. Men etter SUFs landsmøte i 1966 hadde den revolusjonære retningen startet sin utvikling.⁴⁹ Og den fikk tid til å modne. Da Vietnamkrigen, EEC-kamp, imperialisme og streikekamper smeltet sammen til et uttrykk av frustrasjon, og et økende antall ungdom og studenter var på søken etter holdepunkter, stod et godt utviklet revolusjonært apparat klart til å ta i mot dem, og gi dem et redskap til å aksjonere med. Øgrim kalte det griseflaks, og jeg er tilbøyelig til å være enig med ham i det.⁵⁰

⁴⁵ Dag Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 49.

⁴⁶ MLG var forkortelsen på forløperen til AKP(m-l), og stod for Marxist-leninistiske grupper.

⁴⁷ Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 145.

⁴⁸ Førland, Tor Egil, Trine Rogg Korsvik, *Ekte sekstiåttene* (Oslo, Gyldendal Akademisk, 2008), 105.

⁴⁹ Sjøli, *Mao min Mao*, 22.

⁵⁰ Øgrim, *Den vestlige Maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)*, 132.

MI-bevegelsen gikk inn for sitt Vietnamarbeid, og fikk godt betalt i form av nye medlemmer. MI-bevegelsen aksjonerte mot EEC, og deltakerne ble introdusert for marxismen. MI-bevegelsen var aktive i en periode hvor aksjonisme var på moten.⁵¹

MI-bevegelsen var først og fremst en ungdoms- og studentorganisasjon på begynnelsen av 70-tallet, og SUF(m-l) var stedet hvor ungdommer og studenter følte at det ble gjort noe konkret og handlingsorientert. Det samme utspant seg da streikene tok til. Det var hos ml-bevegelsen man fikk ta del i noe, hvor man fikk skitt under neglene og følelsen av å ha utrettet noe. Kombinert med en god evne til å organisere og et engasjement som overgikk andre bevegelser, ble ml-bevegelsen lagt merke til også utenfor studentmiljøene. Offentligheten fattet interesse for ml-bevegelsen, og nok engang kom ml-bevegelsen i en posisjon hvor de var den mindre, undertrykte parten i en øyensynlig umulig kamp mot staten. FNL mot amerikanerne, arbeiderne mot borgerskapet, ml-bevegelsen mot staten, de var David mot Goliat alle sammen. Det passet bevegelsen perfekt. Desto mer man stod i opposisjon, desto mer vokste rekrutteringen til organisasjonen.⁵² ”I de to EEC-åra mangedobla den norske maoistbevegelsen sitt medlemstall og la grunnlaget for å stifte partiet AKP(m-l),” skriver Tron Øgrim.⁵³ Bevegelsen spilte på sin rolle som opprører mot det autoritære, og ble utad oppfattet som antiautoritær. De klare standpunktene bevegelsen tok mot Vietnamkrigen, EEC og KlASSESAMFUNNET trakk folk mot marxismen-leninismen. Men det var ikke bare å melde seg inn i et revolusjonistisk parti. Det skulle først vurderes om en var AKP(m-l) materiale.

SMÅBORGEREN SOM GIKK FRA PSYKOLOGI TIL SENTRALKOMITEEN

Finn Sjue var en utypisk AKP'er. Født i 1943, var Sjue egentlig for gammel til å være en del av 68'er generasjonen. Da ml-erne styrte Château Neuf, hadde han allerede rukket å bli utdannet til psykolog. I dag ville man sagt at han hadde fått seg en bra utdanning, men hos ml-erne ble han møtt med skepsis over å ha et slikt småborgerlig yrke. For som han selv sier, så søkte han medlemskap, men det var så vidt han slapp inn i bevegelsen. Sjue var selv skeptisk til ml-bevegelsen. Han følte at han ikke passet inn i situasjonen og atmosfæren han var kommet inn i, men han valgte å bli. Det var noe med denne bevegelsen som gjorde at han følte at han hadde valgt riktig sted.⁵⁴

⁵¹ Førland og Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, 200.

⁵² Øgrim, *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krisa i AKP(m-l)*, 132.

⁵³ *Ibid*, 132.

⁵⁴ Finn Sjue i intervju med NRK <http://www1.nrk.no/nett-tv/klipp/196249>, sett 31.05.2010

Det var mange som var innom ml-bevegelsen på denne tiden. Som et ledd i skoleringen og rekrutteringen av nye medlemmer ble det arrangert studiesirkler rundt omkring i landet, hvor nysgjerrige potensielle marxister kunne komme for å lære om marxistisk teori og om ml-bevegelsen. Mange var innom for en periode og forsvant ut igjen, ml-bevegelsen var ikke for alle, og alle var ikke for ml-bevegelsen. Det ble stilt krav til alle som ønsket medlemskap. Finn Sjue, småborgeren med psykologutdannelse, gikk på studiesirkel, så hva det var, følte seg ikke helt komfortabel med hele bildet, men valgte å søke om medlemskap. Sjue hadde ikke noen fortid som politisk engasjert. Han karakteriserer seg selv som politisk passiv i perioden før han gikk inn i ml-bevegelsen.⁵⁵ Sagt på en annen måte, han var passiv i handling, men konfliktfylt i tankegangen. For ham var det først og fremst USA som førte ham over fra tilskuerrollen til aktørrollen.

Det var ikke bare den amerikanske krigføringen i Vietnam som engasjerte, men det at USA ”trampet relativt systematisk rundt i verden.”⁵⁶ Skuffelsen over den utviklingen som hadde funnet sted i Sovjetunionen, noe som kulminerte med invasjonen i Tsjekkoslovakia var også utslagsgivende for hans steg mot venstresiden. Sjue var i hele sin periode i ml-bevegelsen opptatt av undertrykte verden over. Før han ble med i ml-bevegelsen hadde Sjue reist til Israel for å leve i Kibbutz. Der opplevde han en undertrykking av det palestinske folket som gjorde et dypt inntrykk på ham. Sjue følte at palestinerne ble nektet å være et folk. Det ble et kortvarig opphold i Kibbutzen. Sjue kom hjem, og fra den dagen har han kjempet palestinernes sak.⁵⁷ Å stå på sidelinjen var ikke lenger mulig. Han syntes det var blitt tungt å puste. Han kunne ikke lenger være passiv i handling, han måtte gjøre noe. Han måtte ta et valg. Finn Sjue valgte å bli marxist-leninist.

MANNEN SOM BLE FAGFORENINGSKJEMPE

Viggo Halfdan Ullmann, bedre kjent som Boye Ullmann, meldte seg inn i Rød Ungdom i 1974. Dette valget skulle være med på å forme hans liv. Ullmann var legesønn, og hans far hadde planlagt at han skulle følge i hans fotspor, men slik skulle det ikke bli. I stedet for legestudier, ble det proletarisering og tillitsverv i AKP(m-l). Boye har ikke angret et sekund. Han ble en dyktig mann innenfor fagforeningsarbeid på arbeidsplassen, frem til en arbeidskonflikt førte ham ut av industrien. Men han har holdt seg innenfor

⁵⁵ Finn Sjue i intervju med NRK <http://www1.nrk.no/nett-tv/klipp/196249>, sett 31.05.2010

⁵⁶ Finn Sjue i intervju med NRK <http://www1.nrk.no/nett-tv/klipp/196249>, sett 31.05.2010

⁵⁷ http://www.klassekampen.no/artikler/kultur_medier/55583/article/item/null. Besøkt 06.11.10

fagforeningsarbeidet, og jobber i dag i Fellesforbundet. Men da han i 1974 meldte seg inn i Rød Ungdom var han en ung mann med fremtiden foran seg, en fremtid som i stor grad skulle bli formet av hans inngang i AKP(m-l).

Frykten for den kalde krigen synes å ha spilt en sentral rolle i hans vei inn i partiet, og hans vei ut. Ullmann la spesielt vekt på Lenins tese om at imperialismen betyr krig. Han mente at den historiske utviklingen ville gjenta seg, og det med utgangspunkt i denne tesen.

De imperialistiske stormaktene har en konstant konkurranse mellom seg, og det er en ujevn utvikling de landene i mellom. Noen er på vei opp, og noen er på vei ned. Før første verdenskrig var verden oppdelt, koloniene var fordelt, og det var Frankrike og England som gikk av gårde med de fleste koloniene. Det var opplagt at dette måtte føre til en krig for Tyskland, som måtte ut å utvide sine markeder. Det førte til en urettferdig imperialistisk omfordelingskrig. Studier av andre verdenskrig viste det samme.⁵⁸

I 1974 så hadde AKP(m-l) foretatt en analyse av verdenssituasjonen. Resultatet var nedslående lesning. Verden var på ny i retning av en verdenskrig. USA var, som seiersherre etter andre verdenskrig, blitt en supermakt. Seieren hadde kostet Sovjetunionen dyrt, og landet hadde etter krigen hadde brukt enorme ressurser på militæret og militariseringen. Bortsett fra områder i Øst-Europa, hadde landet fått lite avkastning på ressursbruken. Ullmann og ml-bevegelsen mente at dette måtte føre til noe, at Sovjetunionen måtte få avkastning på all den kapitalen de hadde brukt på opprustning av sitt militære. ”Når de putter inn så mye i død kapital, så må det bli omgjort til aktiv kapital. Militarisering betyr død kapital, men du må få noe ut. Og der var det direkte analogier til oppbygningen til både første verdenskrig, og kanskje aller mest til andre verdenskrig.”⁵⁹ Partiet utformet av dette tesene som skulle få betydning for veien videre i partiet. Etter det Ullmann forteller her, og hans vektlegging av Lenins tese, kan en trekke den konklusjonen at anti-imperialisme, og da spesielt frykten for imperialismen, var med på å forme og modne valget om å gå inn i Rød Ungdom, og senere AKP(m-l).

LANGESUND – OSLO - LANGESUND

Stein Roger Solheim var 17 år gammel da han i 1968 var med på å danne Langesund Radikale Ungdomsgruppe. Gruppen bestod av fire-fem personer som senere skulle bli aktive i

⁵⁸ Boye Ullmann, intervjuet i Oslo 3.mai 2010.

⁵⁹ Ibid.

forskjellige partier. Ungdomsgruppen hadde ikke noen direkte tilknytning til SUF, og da SUF og SF gikk hver sin vei i 1969, valgte Solheim og resten av laget å gå inn i Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF). Solheim var leder av AUF i Langesund fra 1969 til 1970. Senere flyttet han til Oslo, og begynte å studere ved universitetet. Selv om Solheim hadde lest bøker om Karl Marx allerede, ble møtet med universitetsmiljøet en avgjørende faktor for hans senere politiske valg. ”Der var det egentlig to retninger. Enten så var det SF eller så var det Rød Front. Det var jo midt i EEC diskusjonen, så det var en veldig radikal periode.”⁶⁰ Solheim tok veien via studiesirkler, og NKS, før han i 1975 ble med i partiet. For Solheim var det ikke studentopprør, Vietnam eller EEC-kampen som trakk ham over på venstresiden. Han var imot amerikanernes krigføring i Vietnam, og støttet seier til FNL. Han var imot at Norge skulle bli med i EEC, men det kan virke som om det var en annen drivkraft hos ham. ”Det var ikke noen kampsaker egentlig. For stort sett [...] så var ikke skillet mellom SF og Rød Front på sakene. Det var noen saker hvor begge parter hadde noen sære standpunkter bare for å markere ett skille.” Det kan virke som om det var det radikale politiske miljøet i 1968-72 som i større grad var med på å forme valget. Bare i klassen hans på videregående var det syv medlemmer av SUF(m-l). Solheim var derfor allerede eksponert for venstresiden da han startet på universitetet som tjuetåring. Der møtte han et miljø hvor både fritid og skoletid var preget av politisk diskusjon. ”Der var det sånn at enten du satt i kantina, eller du var på studiesirkel, eller du var på forelesning, så var det nesten det samme. For det var den samme diskusjonen over alt,” forteller han. MI-erne var dyktige til å benytte alle arenaer som rekrutteringsplasser for bevegelsen. Solheims vei inn i partiet var ikke direkte påvirket av en enkelt sak, men av ytre påvirkning i form av radikale elementer i omgangskretsen hans.

STUDENTFORENINGEN AKP(M-L)

Universitetene og høyskolene rundt omkring i landet opplevde en kraftig økning i antall studenter på slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet.⁶¹ På Universitetet i Oslo opplevde man en femdobling av studenter på kun 14 år, fra 3 816 i 1960, til 19 573 i 1974.⁶² Felles for mange av de som meldte seg inn i ml-bevegelsen på begynnelsen av 70-tallet var studier og den uforpliktende studenttilværelsen. MI-bevegelsen reiste seg opp som en studentbevegelse, og det var her rekrutteringen til bevegelsen var størst. I studentmiljøet var

⁶⁰ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

⁶¹ Øgrim, *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krise i AKP(m-l)*, 83.

⁶² Førland, Tor Egil, Trine Rogg Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, 253.

den tradisjonelle partipolitikken fraværende, så blant gymnasiaster, høyskolestudenter og universitetsstudenter dannet ml-bevegelsen studiesirkler og rekrutterte nye medlemmer til bevegelsen.⁶³ ”Det var, fordi den hadde sine sentra på de oppblåste universitetene, og blant ungdommer i storbyer der mange var samla, i stand til å forplante ideer raskt, og den kunne mobilisere svære masser raskt på gatene bak ulike saker,” skrev Tron Øgrim.⁶⁴ I studiesirklene ble søkende studenter presentert for marxismen og dens teorier om klassesamfunnet, proletariats diktatur, imperialismen og ikke minst for en politisk bevegelse hvor handling stod i fokus. ML-bevegelsen kunne gi ungdommen et redskap for å få omgjort sitt brennende engasjement til konkret aksjon mot Vietnamkrigen, imperialismen, EEC, dyrtid og solidaritetsarbeid for undertrykte mennesker rundt omkring i verden. ML-bevegelsen var ikke ”papirtigre”, for Mao hadde sagt at teori uten praksis var meningsløs.⁶⁵ Og engasjement var et ord som på mange måter symboliserte ml-bevegelsen. På starten av ’70-tallet var ml-erne en gruppe personer i stor grad bestående av studenter, som enda ikke hadde rukket å stifte familie, og få seg fast arbeid, så de hadde tid til å engasjere seg.

Erik Moxnes sier i et intervju med John Rognlien i *Den store ml-boka*; ”Jeg husker at jeg ble veldig fascinert av ærligheten og engasjementet i bevegelsen. Og studiesirkelen ble et redskap til å skjønne hva som var gærent.”⁶⁶ Men Erik Moxnes var ikke student, han jobbet i bank samtidig som han ble engasjert i ml-bevegelsen. For ham ble 24 timer i døgnet for lite, og etter hvert som bevegelsen ble eldre, skulle flere av kaderne møte på de samme problemene som Moxnes. Men i begynnelsen av 1970-årene var ikke dette noe som bekymret ml-bevegelsen. Revolusjonen og proletariats diktatur var det viktige. Bevegelsen trengte medlemmer, og rekruttering var viktigere enn fremtids tanker om ekteskap, 2,4 barn og 8-16 jobb. Problemene fikk komme senere.

MANGE FORSKJELLIGE VEIER TIL ML-BEVEGELSEN

Praksisen for hvordan rekrutteringen foregikk var nok forskjellig innenfor lagene. Finn Sjøe søkte om medlemskap, og ble under tvil funnet god nok for bevegelsen. Ellen Helgesen⁶⁷ ble spurt på fest av en lagleder som gikk i tredjeklasse på gymnaset. Hun var da 16 år gammel.

⁶³ Torstein Hjellum, *Opprøret mot de etablerte partiene og ml-bevegelsens framvekst*, i Terje Tvedt (red.), (ml), *En bok om maoismen i Norge*, (Ad Notam Forlag AS, Oslo, 1989), 44.

⁶⁴ Øgrim, *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krisa i AKP(m-l)*, 84.

⁶⁵ Rognlien, Jon, Nikolai Brandal, *Den store ml-boka, Norsk maoisme sett nedenfra*, (Oslo: Kagge Forlag, 2009), 129.

⁶⁶ *Ibid*, 129.

⁶⁷ Ellen Helgesen er intervjuet av Rognlien under et pseudonym i *Den store ml-boka*.

”Virru værre med i SUF(m-l)?”⁶⁸ Og det var det, ikke noe medlemskort, ikke noe protokollføring. Det var en handling, og det var et nytt medlem. Ellen kom fra en familie med arbeiderklassebakgrunn, og det må ha vært medvirkende til at hun fikk en slik invitasjon til å bli med i SUF(m-l). Det kan tolkes dit hen at arbeiderklassetilhørigheten hennes var så avgjørende at hun slapp forbi inngangskravene. Det var vanligere å bli med på et Rød Ungdomsmøte eller å delta på en studiesirkel, og for så å tre inn i partiet denne veien, slik tilfellet var for henholdsvis Ole Johnny Larsen og Harald Notøy.⁶⁹

”Det var et oppslag på lærarskolen der det sto ”Studiesirkel i Marxisme”, oppsummerer Ole Johnny Larsen om sitt første møte med ml-bevegelsen. Han hadde da gått veien om å være en opprørsk ungdom, til å bli en del av hippiebevegelsen i Norge. Da han så oppslaget på lærerhøgskolen var han tidlig i tjueårene, og karakteriserer seg som veldig antiautoritær.⁷⁰ Han ”slengete” seg med på møtet som han selv sier, og for ham var det som å oppdage en ny verden. ”For meg var det slik at masse brikker falt på plass. Dette var ei forklaring på ting eg hadde leita etter.” Ole Johnny Larsen hadde ikke i løpet av sin periode som ung hippie vært spesielt opptatt av politikk. Hans første steg inn i den politiske arenaen kom med EEC-kampen. Selv om han ikke følte at han ble helt revet med av den, var det en hendelse som Larsen mener trakk ”ting inn i politikken”. Og som antiautoritær, på kanten til å kunne bli anarkist, var ml-bevegelsen noe som tiltrakk ham.

For Harald Notøy er historien noe av den samme. Notøy var heller ikke politisk aktiv, men hadde tatt stilling i EEC-kampen, og som Larsen var han på nei-siden. ”At eg kom med i ml-rørsla var tilfeldig. Eg byrja på Lærarhøgskulen i 1973 og ein kompis som var med i RU eller eit anna underbruk, tok meg med på ein studiesirkel. Det var ganske tilfeldig. Og folka der var entusiastiske og hyggelige, og så drog det på seg, og eg var med på studiesirklar. Meir hokus pokus var det ikkje”⁷¹ Det kan virke som om både Larsen og Notøy gikk inn i ml-bevegelsen, uten å ha noe virkelig rotfeste på venstresiden, bortsett fra et fellestandpunkt i EEC-saken.⁷² Larsen beskrev riktignok seg selv som antiautoritær, men det er allikevel ikke det samme som

⁶⁸ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 164.

⁶⁹ Ibid, 33.

⁷⁰ Ole Johnny Larsen, intervjuet av Brandal, 30.03.05

⁷¹ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 33. Fra 1973 var AKP(m-l) partiorganisasjonen, og Rød Ungdom ble ungdomsorganisasjonen. I 1974 ble Norges kommunistiske Studentforbund stiftet for å hindre at det ble for stor andel av studenter i Rød Ungdom. Det ble stilt strengere krav for å komme inn i AKP(m-l) enn for RU og NKS.

⁷² Det viser noe av den evnen ml-bevegelsen hadde til å organisere. Ml-bevegelsen klarte å sette på plass en organisasjon mot mot EEC, parallelt med at man styrket sin egen bevegelse gjennom å bruke EEC-organisasjonen som en vervingsarena til ml-bevegelsen.

å beskrive seg selv som en dedikert venstreradikal, med et mål om proletariatets diktatur. Larsen innrømte en lettelse over navnskiftet fra SUF(m-l) til Rød Ungdom. ”Eg var glad for at det skifta namn til RU, det var litt belasta det ordet”. Det viser en merkelig tvetydig holdning til den bevegelsen han var på vei inn i. Enten så var Larsen uenig i den tidligere politikken som var blitt ført fra SUF(m-l)s side, eller så var den allmenne oppfatning av SUF(m-l) på denne tiden så negativ, at navnet på organisasjonen i seg selv hadde fått et negativt innhold. Var EEC-kampen virkelig så samlende for venstresiden, at folk var villige til å ta del i noe de i utgangspunktet opplevde som belastende?

Ivar Mork beskriver tiden under EEC-kampen som ”veldig radikaliserande”.⁷³ Vietnamkrigen var helt klart en viktig faktor for at mange åpnet opp muligheten for å ta steget til venstre, og bli revolusjonær, men en skal heller ikke undervurdere den rollen som EEC-kampen fikk for tilstrømningen til ml-bevegelsen. ML-bevegelsen var selv med på å skape denne rollen. I internbladet, *Tjen Folket*, ble EEC-kampen omtalt med bruk av krigsretorikk av MLG formann Sigurd Allern. ”Vår motstand er vest-tysk monopolkapital på jakt etter olje og Lebensraum.”⁷⁴ Bruken av det tyske ordet Lebensraum var ikke tilfeldig valgt i denne sammenhengen, og har en klar hentydning til Hitlers uttalelser om sitt mål med invasjonen av Sovjetunionen under andre verdenskrig. Allern omformet et politisk spill til å bli en krigsarena, hvor ml-bevegelsen stod frem som de gamle heltene fra andre verdenskrig. De nye gutta på skauen, som var i mindretall, men modige nok til å stå imot den mektige krigsmaskinen fra Europa.

”I forhold til oss er dette i dag en overlegen motstander. De har kapital, presse – de har betalte organiseringsapparater. Men de er ikke allmektige. De har ikke *folkets* støtte. Historien viser oss gang på gang at små undertrykte nasjoner kan beseire sterke undertrykkernasjoner. Vi marxist-leninister tror også at det *norske* folket kan slå tilbake EEC. Vi tror bare ikke at det motstandsarbeid som preger oss i dag er nok målretta, er tilstrekkelig.”⁷⁵

Med EEC-kampen hadde ml-bevegelsen funnet sin egen David mot Goliat kamp. ML-bevegelsen mot en overlegen motstander. Motstanderen hadde alle fordelene, samtidig som man malte et svart-hvitt bilde av det gode mot det onde. ML’erne bedrev ikke politisk arbeid, men motstandsarbeid, slik kommunisten Asbjørn Sunde og hans Osvaldgruppe hadde gjort under andre verdenskrig. Krigsanalogien skinner igjennom.

⁷³ Ivar Mork, intervjuet av Nik Brandal, 30.06.05.

⁷⁴ Allern, Sigurd, *Tjen Folket*, 1971, EEC-ekstranummer, 5.

⁷⁵ Ibid, 5.

Ikke alle som ble rekruttert til ml-bevegelsen var like politisk skolerte og bevisste på hvorfor de valgte ml-bevegelsen. Carl Ivar Delingsrud var kun fjorten-femten år da han ble med på studiesirkel i regi av ml-bevegelsen. For ham fremstod ml-bevegelsen som noe spennende, snarere enn at det var en konkret sak han kjempet for. Han gikk rundt med AKMED-merke, men var usikker på hva dyrtid var. Han visste at AKMED var noe som tilhørte sufferne, men syns sufferne var skumle.⁷⁶ Sånn sett, så var Delingsruds vei inn i ml-bevegelsen noe usikker, og preget i større grad av spenningen knyttet til det ukjente og opprørske, snarere enn et bevisst politisk valg. På mange måter kan hans handling sees på som den av en vanlig tenåring. En tenåring som søker det ukjente farvannet, i dette tilfellet ml-bevegelsen.

Carl Ivar Delingsrud var ikke alene om å bli med i ml-bevegelsen i ung alder. Tvillingsøstrene Lise og Lotte Sandberg deltok på studiesirkel i en alder av tretten år. Heller ikke de visste helt hva ml-bevegelsen dreide seg om da de deltok på studiesirkelene; ”Vi husket ikke engang at det het studiesirkel, bare at det var en eller annen geometrisk form. Vi forsto heller ikke at det handlet om prisstigning og dyrtid. Vi hadde ikke peiling, vi var veldig, veldig unge. Men vi holdt ut i nesten ti år,” forteller de.⁷⁷ Hvis de to søstre holdt ut i ti år, betyr det at de meldte seg ut som 23-åringer. Selv om fartstiden relativt sett var lang, var ikke alderen deres ved utmeldingen særlig høy. Det var jo i denne alderen de skulle gå på høyskoler og universitet, og være på høyden av sin politiske virksomhet innenfor AKP(m-l). Men i løpet av ti år, var mye skjedd i ml-bevegelsen.

Nå var det nok ikke i denne aldersgruppen at ml-bevegelsen primært hentet sine medlemmer, og ettersom det ikke ble bokført noen direkte medlemslister, så er det vanskelig å få tak i konkrete tall. En kan allikevel anta at disse tre personene er unntaket, fremfor normen. Men om de var ungdommer eller unge voksne, så må det ha vært noe ved ml-bevegelsen som fascinerte dem. Ungdommer, om de var 13 eller 20, ville ikke ha blitt lenge i en radikal venstrebevegelse, om det ikke var noe med den som tiltrakk og engasjerte dem. Og igjen kommer vi tilbake til ml-bevegelsens tro på aksjon som politisk form. Ungdom har lettere for å fatte det konkrete i politikken, altså handlingen som politisk virkemiddel, fremfor den teoretiske delen. Selv om det ble studert teori i ml-bevegelsen, og i flere tilfeller tung og innfløkt teori som kunne virke gresk for mange, så skulle teorien settes ut i praksis. Man rettet

⁷⁶ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 245.

⁷⁷ *Ibid*, 277.

fokuset mot de ulike kampene, og gjennom dette fokuset vant bevegelsen medlemmer i en tid som lå til rette og banet veien for dem. Uten en Vietnamkrig, et EEC-spørsmål og streiker, kunne veien til Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene) vært betydelig mer uklart og humpete for utbryterne av SF.

STUDIESIRKEL – EN OPPLÆRING I MARXISTISK TEORI

Et fellestrekk for flere av de nevnte medlemmene er at de ble med i ml-bevegelsen via studiesirkler. En studiesirkel kan ikke sammenlignes i særlig grad med noe vanlig partilagsmøte. For de yngste medlemmene, ble studiesirkelen en slags teoretisk skole, hvor man ble lært opp i bevegelsens politikk. ”Den foregikk ved at vi møttes en gang i uka, vi var vel åtte-ti stykker. Drakk te og diskuterte oss gjennom den daværende studiesirkelen, et hefte med noen kapitler. Væpna revolusjon, spørsmålet om Stalin, klassestandpunkt. Og framfor alt imperialismen,” forteller Delingsrud.⁷⁸ Her forekom ikke kadervurderinger, men heller en vurdering av selve møtet. Hva var bra med møtet, og hva kunne forbedres? Dette gjorde at nye potensielle medlemmer fikk en mykere start, samtidig som man vendte seg til tanken om å vurdere det som ble fremlagt. Delingsrud sammenligner studiesirkelen med en skoleklasse, hvor lederen var læreren.⁷⁹ Noe av det samme blir bekreftet av Ole Johnny Larsen. Larsen som var noen år eldre enn Delingsrud da han gikk på sin første studiesirkel, opplevde mye av det samme. ”Det var stort sette [sic] berre studentar, folk som eg kjende. Så var det ein som leia, ein som hadde vore ml-ar i nokre år og var sjølvsagt klok og flink og kunne svare på alle spørsmål.”⁸⁰ Larsen bruker til og med ordet lekser, om tekster de fikk beskjed om å lese og gjennomgå i studiesirkelen.

Det å komme med i en studiesirkel var ikke det samme som å ha kommet med i Partiet. Det var ikke så lett å tre inn i de innerste sirklene. Studiesirkelen var et lærested hvor man skulle lære seg de ulike teoriene knyttet til marxist-leninismen. Det ble også en arena hvor kandidaten skulle vise sitt engasjement, for så å ta steget videre opp i RU, NKS eller AKP(m-l). Studiesirkelene var en ideologisk kommunistiskole, hvor man måtte få gode nok ”karakterer” for å kunne ta steget opp blant eliten. Noe ikke alle klarte eller ønsket. ”Det var jo et aktivitetskrav, og det var mange mennesker som var i politikken, men de ville ikke gå inn fordi de måtte være aktive. Fordi du måtte selge Klassekampen og så videre. Så de ble stående

⁷⁸ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 246.

⁷⁹ Ibid, 246.

⁸⁰ Ole Johnny Larsen, intervjuet av Nik Brandal 30.03.05.

på utsiden”, forteller Solheim.⁸¹ Solheim tar opp et interessant, og kanskje ikke like godt belyst aspekt ved AKP(m-l). Det var ikke slik at det var så lett å komme inn i AKP(m-l). I dag kan jeg gå inn på Arbeiderpartiets hjemmeside og registrere meg som medlem. Det er gjort på under fem minutter. Slik var ikke tilfellet i ml-bevegelsen på midten av 70-tallet. Solheim fortalte at både i Bamble og andre steder i landet var det mange mennesker som hadde ønsket å melde seg inn i partiet om de hadde kunnet melde seg inn. Det var ikke en mulighet, du kunne ikke melde deg inn, du måtte bli opptatt. Dermed hadde studiesirkler og andre underbruk av AKP(m-l) mer enn en ren opplærende funksjon. Det var arenaer hvor lederne av studiesirklene eller lederne av for eksempel Rød Ungdom, kunne vurdere medlemmene, og se om de var AKP(m-l) materiale.

Nye medlemmer gikk derfor inn i RU eller NKS, for så siden å tre inn i AKP(m-l) hvis de ble ansett for å ha tilstrekkelig politisk nivå. Det ville ha utvannet partiets grunnlag å slippe alle direkte inn i partiet, og en slik praksis ville ha vært med på å øke sjansene for revisjonisme, noe som var en konstant frykt hos ledelsen. Det stemmer nok at aktivismen gjorde at noen valgte å trekke seg på veien. Kravene til aktivisme var høye, og for mange kan de ha virket avskrekkende. Allikevel mener jeg at tesen om at aktivisme brakte folk til ml-bevegelsen stemmer. Til tross for at folk ikke slapp inn i partiet på grunn av manglende aktivisme, eller at folk valgte å trekke seg på grunn av at inngangskravene virket avskrekkende, har aktiviteten til ml-erne ført mange til ml-bevegelsen i en periode hvor bevegelsen trengte medlemmer. For om man ikke slapp inn i AKP(m-l), var man fremdeles en del av ml-bevegelsen, enten det var RU eller NKS, og det var ikke partiet som gikk til valg, men Rød Valgallianse. En undersøkelse foretatt av Tor Egil Førland og Trine Rogg Korsvik viser også en klart økende tendens til å delta i politiske demonstrasjoner fra 1967 til toppåret i 1972.⁸² Så selv om noen fant ut at aktivitetskravene var for høye, var fokuset på aktivitet noe som brakte folk til bevegelsen.

KONKLUSJON

Vi har i dette kapitlet sett på hva som gjorde at folk ble trukket mot ml-bevegelsen. Svaret er sammensatt, men det er noen hovedtendenser som kan trekkes frem. ML-bevegelsen klarte, gjennom et sterkt fokus på utadrettet handling, å fronte seg selv som en fryktløs og

⁸¹ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

⁸² Førland, og Korsvik, *Ekte sekstiåttene*, 200.

antiautoritær bevegelse som var klar til å ta opp kampen Goliat. Dette på tross av at bevegelsen innad var sterkt autoritær.

Det var en kraftig vekst i antall studenter ved studiestedene rundt omkring i landet. Studiestedene ble sentrum for oppblomstringen av radikal ungdom på søken etter et miljø å utfolde seg i. For mange ble det ml-bevegelsen. Bakgrunnen for denne oppblomstringen av radikalisme kan spores til hendelser som foregikk både i Norge og i utlandet. EEC-kamp, Vietnamkrig og imperialisme engasjerte ungdommen i politisk retning. MI-bevegelsen grep mulighetene som bød seg med begge hender. Gjennom å forene aksjonsarbeid med partibygging klarte ml-erne å styrke sin organisasjon.

Tron Øgrim sa at de hadde flaks.. Men flaksen til ml-bevegelsen var også kombinert med pågangsmot, dyktighet og tilstedeværelse. MI-erne tok initiativ på studiestedene, og rekrutterte, diskuterte, debatterte og polemiserde. Bevegelsen hadde en visjon, og jobbet hardt for den gjennom arbeid i solidaritetskomiteer for Vietnam og Palestina, arbeiderkomiteer mot EEC og dyrtid, mot dårlige arbeidsforhold og utbytting. Ved å være en effektiv organisasjon vokste ml-bevegelsen seg fra å være en ungdomsorganisasjon til en studentbevegelse og deretter til et parti. Jeg mener at ml-bevegelsen ved å stille seg i opposisjon til autoriteter utenfor bevegelsen gjorde at bevegelsen var antiautoritær i eksterne forhold, og at denne holdningen var medvirkende til rekrutteringen til partiet.

HØYREAVVIKET OG ELITEPARTI

”TESER OM HØYREAVVIKET” er et resultat av flere måneders undersøkelser og diskusjoner i partiledelsen. Utkast til tesene blei sirkulert for 7.plenum og kritisert på forhånd. På sjølve 7. plenum var de gjenstand for en grundig diskusjon. 7. plenums vedtak er følgelig et resultat av grundige forberedelser og en omfattende debatt, og slett ikke noe hastearbeid.⁸³

Slik ble ”Tesar om Høyreavviket” presentert i *Tjen Folket* over 35 sider i september 1976. Det var en forkortet versjon som ble presentert for medlemsmassen.⁸⁴ Den opprinnelige utgaven var på ca. hundre sider og forfattet av Tron Øgrim. Etter grundig bearbeidelse av SKAU var dokumentet forkortet ned til de 35 sidene som medlemmene fikk lese. Den forkortede utgaven var angivelig mer moderat enn førsteutkastet til Øgrim, som ble omtalt som ”Et referansmateriale i oppgjøret med uønskede enkeltpersoner og grupperinger,” av Sverre Knutsen.⁸⁵ Med tesene ble det foretatt en kraftig kursendring innad i AKP(m-l) ledelsen, og det var opp til medlemmene å studere og følge de nye linjene som lå for dagen. I dette kapitlet skal jeg ta for meg bakgrunnen til tesene, for siden å se på hvilke følger tesene fikk for medlemmene, og hvordan tesene kan betraktes som det siste trinnet i utviklingen av SKAUs rolle som Sannhetsministerium. Omfanget av tesene var enormt. Det viktigste i denne oppgaven er måten tesene ble utført og hvilke følger det fikk.

BAKGRUNNEN FOR ”TESER OM HØYREAVVIKET”

I årene som ledet opp til tesene gjennomførte ml-bevegelsen sin egen blomsterkampanje. Partiet hadde etter 1969 tatt et oppgjør med venstresekterismen, og de intellektuelle hadde fått ”blomstre” innenfor ulike organisasjoner.⁸⁶ I denne perioden hadde partiet også søkt seg mot et samarbeid med resten av venstresiden i arbeidet mot EEC og i forbindelse med stortingsvalget i 1973. Ml-erne hadde slipt ned de radikale ytringene, og gjort seg mer spiselig for resten av venstresiden. Målet var å komme innenfor de sirklene hvor man tidligere var blitt avvist på grunn av ekstremisme.⁸⁷ Der hvor ml-erne tidligere hadde forfektet alle andre politiske partier og bevegelser kunne man tydelig se en annen vind i AKP(m-l)s stiftelseserklæring:

⁸³ *Tjen Folket*, 1975, Teser om Høyreavviket, 4.

⁸⁴ Heretter omtalt som tesene.

⁸⁵ Sjøli, *Mao min Mao*, 106.

⁸⁶ *Ibid*, 106.

⁸⁷ Skjønberg, *På parti med Stalin?* 122.

Vi arbeider aktivt for å styrke enhetsfronten mot klassefienden. [...] Vi ønsker å samarbeide med alle som ønsker framskritt, uansett partitilknytning og uten å la oss hemme av snever partisjåvinisme. Vår eneste forutsetning er at dette samarbeidet oppfyller to krav: At det retter seg mot norsk monopolkapital og utenlandsk imperialisme og at det virkelig er i tråd med det arbeidende folks interesse.”⁸⁸

Det ble aldri noen valgfront mellom ml-erne og venstresiden. SF og NKP holdt ml-erne på utsiden både ved EEC-kampen i 1972 og ved Stortingsvalget i 1973. Ml-erne oppnådde målet om å holde Norge utenfor EEC, men Arbeiderkomiteen mot EEC og Dyrtid (AKMED) ble aldri den store organisasjonen man hadde håpet på.⁸⁹ Stortingsvalget ble alt annet enn en suksess for det nystartede partiet.⁹⁰ Innad i partiet utviklet det seg gradvis en kritisk holdning til valgkampsstrategien og det man mente var en utvanning av partiets egenprofil gjennom en kritikkløs holdning til venstresosialdemokratiet. ”Vi hang etter de med tunga ut av halsen, og de slo oss i hodet og var ikke interesserte,” fortalte Øgrim.⁹¹

Da Mao i 1974 fremla sitt syn på verdenssituasjonen, skjerpet det forholdet til Sovjetunionen, og landets håndlangere i Norge seg betraktelig. Mao så på Sovjetunionen som den mest aggressive imperialismakten. I 1975 ble NKP og SV, kun to år etter at ml-erne hadde søkt seg mot et valgsamarbeid med dem, regnet som dødsfiender av sosialismen.⁹² Etter at ledelsen i hadde vært på delegasjonsreiser til henholdsvis Kina og Albania i 1975, tok det ikke lang tid før tesene var formulert av Tron Øgrim og presentert for SKAU.⁹³ ”Innholdet i dokumentet var en voldsom og steinhard kritikk av nær sagt samtlige sider av partiets politikk og taktikk,” skriver Pål Steigan.⁹⁴ Det var på tide å dreie skuta mot venstre igjen. Ut gikk partiformann Sigurd Allern. I hans sted kom kamerat Pål Steigan.

⁸⁸ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 123-124.

⁸⁹ Pål Steigan skriver at organisasjonen på det meste hadde 20-25 000 medlemmer (Steigan, *På den himmelske fredsplass*, 108). I følge en meningsmåling fra *Fakta* juni 1972 var 0,1 prosent av befolkningen, det vil si omtrent 3 000, medlem av eller hadde gitt økonomisk bidrag til AKMED (Sjøli, *Mao min Mao*, 68).

⁹⁰ Da stemmene var telt opp 10. september 1973 stod Rød Valgallianse igjen med 9 360 stemmer, det var over 230 000 stemmer mindre enn Sosialistisk Valgforbund.

⁹¹ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 66. Hos Kolmannskog var utsagnet til Øgrim skrevet på nynorsk, men jeg valgte å overføre det til bokmål, ettersom Tron Øgrim fremfor noen snakket bred mldialekt.

⁹² Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 67.

⁹³ Steigan og Øgrim reiste sammen til Albania. Da de kom tilbake fra Albania, merket Allern raskt at noe var feil. ”Øgrim-Steigan hadde definitivt misnøye til min ledelse av AKP, AKP sin hovedlinje og min evne til å stå i spissen for korrigeringa av noe som helst. Det merka jeg umiddelbart.” (Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 67-68) Steigan selv skriver at de albanske representantene satte dem på sporet av høyrefeil i den norske ml-bevegelsen. (Steigan, *På den himmelske fredsplass*, 215)

⁹⁴ Steigan, *På den himmelske fredsplass*, 216.

OKKUPASJONEN VIL BLI JÆVLIG HARD

Tesene skapte et klimaskifte blant ml-erne. Da tesene ble presentert for medlemsmassen skapte de en stemning som gjorde at det var om å gjøre å være mest radikal. ”Jo rødere fraser, jo bedre. Og en ting skal være sikkert: Det var ikke klima for å kritisere radikalisme, og det skulle det ikke bli på flere år,” i følge Steigan.⁹⁵ Her er jeg helt enig med ham. Tesene presenterte en kritikk av partiets politikk, hvor det å gå mot høyre var det samme som å være en revisjonist, eller med andre ord en fiende av partiet. Etter at tesene var presentert var det tryggest å gå mot venstre, og bli mer radikal. En skulle ikke lenger slippe kantene for å bli mer spiselig, en skulle spisse dem. Steigan skriver videre: ”På det psykologiske planet spilte oppgjøret med høyreavviket rolle som en katarsis en renselse, eller en demonutdrivelse om man vil. Dette ga partiet psykisk energi til å fordoble eller mangedoble innsatsen på et tidspunkt da ungdomsopprøret allerede var over.”⁹⁶ Dette kan tolkes dit hen at Steigan mener at oppgjøret med høyreavviket i seg selv manet medlemmene til innsats. At medlemmene opplevde at partiet endelig igjen var på rett kjøll og det gav inspirasjon til videre arbeid. Jeg mener Steigan overser tesens virkning blant medlemmene.

Det forekom en trinnvis utvikling etter presentasjonen av tesene. I førsteomgang kunne det å motsette seg tesene være et tegn på høyreavvik. Eller enda verre så kunne kaderen bli stemplet som revisjonist. I *Tjen Folket* 3/76 dukket det opp et innlegg signert ”Ottar” under tittelen ”Gamle avvik blir som nye”. ”Ottar” forsvarte enkelte sider ved høyreavviket med begrunnelsen at venstreavvik og sekterisme ikke var noe bedre: ”Vi er på vei inn i gamle feil av typen ’kommunister kjenner bare kommunister’, der medlemmenes tid blir fylt opp med møter. [...] Når vi da samtidig har skjerpet kravene til aktivitet hos medlemmene, blir konsekvensen sekterisme.”⁹⁷ At ”Ottar” allerede i den samme utgaven av *Tjen Folket* fikk svar på innlegget sitt viser hvor viktig det var for SKAU å gripe all kritikk ved hornet.⁹⁸ Om ”Ottar” hadde rett eller ikke, er ikke det vesentlig i denne sammenhengen, men måten han ble svart på er betegnende. Rett under artikkelen hans stod det i krigsfont: ”OTTAR FORSVARER HØYREAVVIKET!”. Dette kan tolkes som at et forsvar av høyreavviket skulle sjokkere medlemsmassen. Over en lengre artikkel ble ”Ottars” argumenter bekjempet

⁹⁵ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 217.

⁹⁶ *Ibid*, 217.

⁹⁷ *Tjen Folket*, 3/76, 8.

⁹⁸ Det er all grunn til å tro at svaret på dette innlegget ble forfattet av et medlem av SKAU, og da mer konkret Tron Øgrim. Jon Rognlien forteller i et intervju med Thomas Hylland Eriksen at Tron Øgrim var en tilhenger av kursiv i sine anonyme tekster, noe som forekommer hyppig i motinnlegget mot ”Ottar”.

<http://www.youtube.com/watch?v=ZUdf4zfhi7c&feature=related> – Gå frem til ca. 9min. Besøkt 04.11.10.

med fraser om ”revisjonisme” og at venstreavvik var fordekte høyreavvik. ”Ottars” innlegg ble bekjempet med sterke virkemidler, blant annet står det at: ”Ottar greier ellers å sparke opp så mykje opportunistisk støv, at det i røynda trengs ei heil bok for å svare på det.”⁹⁹ Ikke bare skulle argumentene hans tas, men karakteren hans skulle også settes i tvil. Innlegget, signert ”Koba” avsluttes slik:

Kamerat Ottar. Eg synest du i dette innlegget ditt har skritta langt ut i den høgreetoppunistiske gjørma. Eg vonar kritikk som denne, og kameratslege diskusjonar vil få deg til å endre oppfatning. Eg oppmoder deg til å gjera sjølkritikk for forsvaret av høgreetavviket, eller halde fram med diskusjonen. I alle høve bør du svare i TF.¹⁰⁰

Tjen Folket var internbladet til AKP(m-l), og bladet var i realiteten styrt av SKAU. Gjennom sin overstyring av *Tjen Folket* kunne ledelsen sensurere innhold og skribenter, slik at bladet var det med på å skape et inntrykk av et harmonisk og monolittisk parti. I andre tilfeller overdrev partiledelsen motsetninger for slik å skape nye fiendebilder og mobilisering rundt den linjen ledelsen ønsket i partiet.¹⁰¹ Det kunne gjelde oppslutning rundt nødvendigheten av sikkerhetsarbeid eller behovet for økt salg av klassekampen. Eller som i dette tilfellet, hvor man gikk ut med krigstyper mot en kader som forsvarte høyreavviket. Med beskyldninger om opportunistisme og revisjonisme, og gjennom å spille på medlemmenes frykt for å bli stemplet som avvikere, kunne ledelsen kvele all opposisjon. For som Sverre Knutsen skriver, ”Den eneste mulige forklaring på avvik fra de til enhver tid fastlagte sannheter var forræderiet eller sviket.”¹⁰²

Det neste trinnet var, som Steigan sier, radikaliseringsen. Før tesene var vedtatt hadde Mao uttalt seg om den økende krigsfare i verden. Den linjen hadde ml-erne samlet seg om. Med innføringen av tesene ble dette synet skjerpet ytterligere. Slik så Tron Øgrim situasjonen 1. mai 1976:

Enn sånn krig og okkupasjon vil bli jævlig hard. Mye verre en nazistenes. Under nazistene blei ingen norsk storby teppebomba. Det var ingen hungersnød. De skaut ikke alle som var mistenkt for kommunist-sympatier. [...] Hvis normenna ikke vil forsvare seg, kan det gå med oss som med

⁹⁹ *Tjen Folket*, 3/76, 10.

¹⁰⁰ *Ibid*, 9-12.

¹⁰¹ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 17.

¹⁰² Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 135.

indianerne. Sosialimperialista kan sende 2 millioner nordmenn til Sibir og importere russere i stedet. [...] Våre 4 millioner er ei pølse i slaktetida.¹⁰³

Sommerleirene ble en arena hvor en diskuterte hva en skulle gjøre dersom Norge ble angrepet av en av supermaktene og ble dratt med i en imperialistisk verdenskrig.¹⁰⁴ Igjen ble ml-erne drevet inn i en alternativ forestillingsverden hvor medlemmene ble presset til å være superaktiviser for partiet. For mange betød dette et nytt press om å la seg proletarisere.

Med en økende frykt for en kommende krig, økte kravet om ml-ernes oppslutning i arbeiderklassen. Som tidligere var ml-ernes forestilling om en kommende krig forbundet med behovet for å la seg proletarisere. Da krigsfrykten økte i 1976, økte presset på dem som enda ikke hadde proletarisert seg. Det hele utviklet seg til anti-intellektuelle holdninger i ml-bevegelsen, hvor de intellektuelle ble sett på som en kilde for ”feilaktig tenkning”.¹⁰⁵

Det er verdt å merke seg at disse feila spesielt dukker opp i småborgerlige miljøer, blant kamerater i partiet og ungdomsforbunda med tilknytning til den radikale småborgerlige intelligensiaen (sic), og i miljøer og kamerater som har vært dypt påvirka av høyrefeila. Det er nettopp her kontakten med proletariatet har vært minst.¹⁰⁶

Viljen til å la seg sjølproletarisere ble selve testen på ”klassestandpunktet” til den enkelte, og testen på om en kjempet tilstrekkelig mot høyreavviket.¹⁰⁷ Da småborgerlighet ble koblet til revisjonisme, satt ledelsen på et kraftig virkemiddel for å få ml-ere ut i industrien. Slik hadde SKAU konstruert en indre og ytre fare, og maktet å få det til å bli en kampanje ”for å verge ml-partiets videre eksistens som sådan”.¹⁰⁸ Kritikkk mot tesene var i praksis blitt umulig fordi partiet befant seg i en unntakssituasjon, hvor fremtiden til både partiet og dens medlemmer stod på spill. Ledelsen hadde klart å innføre tesene med minimalt av kritikk fra medlemmene, spesielt tatt i betraktning tesenes totale kritikk av bevegelsen.

¹⁰³ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i ml-rørsla*, 74.

¹⁰⁴ *Tjen Folket* 7/76, 2.

¹⁰⁵ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 148.

¹⁰⁶ *Tjen Folket*, Teser om Høyreavviket, 5.

¹⁰⁷ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i ml-rørsla*, 75.

¹⁰⁸ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 150.

ELITEPARTIET

Da Sigurd Allern ble avsatt som partiformann, var ikke tesene gitt ut i partilagene. Før Allern ble avsatt offentlig hadde alle partilagene blitt informert om partiformannskiftet, men Sentralkomiteen holdt fortsatt tesene skjult. Håkon Kolmannskog mener at ledelsen, ved å gjøre dette, spilte et høyt spill. Ledelsen stod overfor utfordringen å vinne sine egne medlemmer over for en linje de alt hadde vedtatt og begynt å sette ut i livet.¹⁰⁹ Dette var en bevisst handling fra ledelsens side. SKAU hadde drevet igjennom bestemmelsen om å holde tesene skjult for medlemmene. Tesene skulle ikke komme opp til noen åpen debatt i partiet, men skulle brukes der SKAU fant det hensiktsmessig. SKAU ønsket å bruke tesene for å kvitte seg med uønskede enkeltpersoner og grupperinger. For gjennom å holde tesene skjult skulle ingen få anledning til å skjule avvikene sine. De skulle ”tas med buksene nede”.¹¹⁰ På AKP(m-l)s landsmøte i november 1976, kort etter at tesene var blitt presentert, ble Sentralkomiteen kraftig redusert. Flere SK medlemmer ble ”lempet” ut med den begrunnelsen at de var for ustabile og holdt et for lavt nivå til å være noen del av ledelsen. Dette var medlemmer som tidligere var offentliggjort som medlemmer av SK. Etter reduseringen stod kun Pål Steigan igjen som offentlig talsmann for partiet.¹¹¹ Jeg vil her vise at ledelsen ikke spilte et høyt spill ved å innføre ”Teser om Høyreavviket”, men snarere tok en nøye kalkulert risiko på bakgrunn av sitt maktgrunnlag.

LEDELSE TUFTET PÅ MAO, LENIN OG MARX

Da sufferne i 1969 bestemte seg for å legge på tilhøget (m-l) til navnet sitt skulle det få en sentral betydning for partiets oppbygning. Suffikset (m-l) stod ikke bare for marxismen-leninismen, men marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning. Det var disse tre ml-bevegelsen skulle bygge sin bevegelse på, og målet var et revolusjonært eliteparti. For ledelsen var den ideologiske grunnmuren til bevegelsen legitimerende. I følge Lenins teori ville ikke arbeiderklassen utvikle revolusjonær bevissthet ved egen hjelp. Bevisstheten måtte tilføres utenfra, i form av et revolusjonært eliteparti. Det var opp til den marxistisk skolerte og revolusjonære eliten å definere proletariatets egentlige klasseinteresser, som ble forstått som gjennomføringen av en sosialistisk revolusjon og realiseringen av det klasseløse

¹⁰⁹ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 73.

¹¹⁰ Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 148.

¹¹¹ *Ibid*, 146.

kommunistiske samfunnet.¹¹² I oppbygningsfasen av ml-bevegelsen kan de tre sies å ha hatt hver sin rolle. Mao gav ledelsen en basis å bygge organisasjonsstrukturen på, gjennom en hierarkisk organisasjonsmodell. Lenin gav ledelsen en effektiv måte å utøve politikken på, gjennom demokratisk sentralisme. Marx gav ledelsen en visjon å jobbe mot, hvor målet var proletariatets diktatur.

På SUFs landsmøte i 1968 ble det valgt et nytt Sentralstyre. Hele dette styret ble fylt opp av kadre som tilhørte den maoistiske fløyen i SUF. Etter valget av det nye Sentralstyret, bestemte SUF seg for å gradvis innføre demokratisk sentralisme som organisasjonsprinsipp.¹¹³ Landsmøtet var av avgjørende betydning for den veien SUF og ml-bevegelsen skulle ta de neste årene. Maoistenes overtakelse av ledelsen gjorde at veien videre var staket ut, og innføringen av demokratisk sentralisme markerte starten på den effektive aksjonsbevegelsen. I februar året etter brøt SUF med moderorganisasjonen SF. På landsmøtet det samme året tok SUF til seg (m-l) vedhenget, og Sentralstyret skiftet navn til Sentralkomiteen. Ved dette landsmøtet ble det foretatt de første endringene mot at ledelsen ble uangripelig. Det ble vedtatt at SUF(m-l)s organisasjonsstruktur skulle være sentralistisk. Alle organer og enkeltmedlemmer var underordnet Sentralkomiteen og dens Arbeidsutvalg. Dette ble gjort ved å legitimere kadrene i SK, og SKs rolle.

Sentralkomiteen skal velges blant forbundets mest politisk fremskredne, pålitelige og erfarne medlemmer. Den skal sette i verk forbundets linje på mest mulig kraftfull og effektiv måte, og innfor den ramma som statuttene og landsmøtets vedtak setter. Sentralkomiteen i plenum konstituerer seg sjøl, velger formann og andre nødvendige tillitsmenn og arbeidsutvalg.¹¹⁴

Kolmannskog skriver at dette var starten på etableringen av den indre kjernen i partiet. Denne indre kjernen bestod av Sigurd Allern, Sverre Knutsen, Pål Steigan, Kjell Skjervø og Tron Øgrim. Men det var fremdeles hindringer i veien.¹¹⁵ Bevegelsen var fremdeles ikke ”ortodoks”. Flere var uenige i oppfattelsen av ”proletariatets diktatur” og utøvelsen av ”demokratisk sentralisme”. Den første løsningen på ”problemet” ble å opprette studiesirkler, for slik å lære opp medlemmene i den rette marxist-leninistiske lære. For å ta steget videre

¹¹² Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 100.

¹¹³ Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 137.

¹¹⁴ *Ibid*, 145-146.

¹¹⁵ Med den indre kjernen i SUF(m-l) menes: Sigurd Allern, Sverre Knutsen, Pål Steigan, Kjell Skjervø og Tron Øgrim.

opp fra disse studiesirklene ble det stilt ideologiske ”inngangskrav”.¹¹⁶ Det var en omfattende, men virkningsfull kampanje. For det første satte Sentralkomiteen sine mest lojale og skolerte medlemmer til å lede studiesirklene, og hindret dermed en ”falsk” opplæring, samtidig som de fremmet sine syn. For det andre fungerte ”inngangskravene” som en godkjennelse av den ledelsesstrukturen som eksisterte i partiet. Ønsket man å bli med videre, så holdt det derfor ikke å ha et tilstrekkelig politisk nivå, en skulle også underkaste seg Sentralkomiteen og prinsippene i den demokratiske sentralismen. På mange måter var dette Sentralkomiteens første opptreden som ”sannhetsministeriet”, da de fortalte deltakerne på studiesirklene om den rette læren.

Den partibyggende organisasjonen MLG ble en ytterligere tilstramning av lojalitet og disiplin. Sentralkomiteen i MLG var besatt av de samme folkene som utgjorde SUF(m-l)s Sentralkomité. MLG ble etablert 14.-15. mars 1970, og opptakskravene var langt strengere enn SUF(m-l)s. MLG hadde et klart fokus på ideologisk enhet, slik hindret man uklarheter rundt de politiske visjonene som var satt. Man ble ikke tatt opp i MLG uten å være ideologisk på linje med ledelsen, og denne enhetslinjen ble sikret gjennom innføringen av kadervurderingene. Foran MLGs første landsmøte i 1971 hadde alle kandidatene til verv i Sentralkomité gjennomgått kadervurderingsritualet.¹¹⁷ Slik sikret man at kandidater med avvikende syn på ledelsens politikk ble holdt utenfor. Fokuset på opplæring av bevegelsen, og dannelsen av et ideologisk ”strengere” parti var med på å renske partiet for uønskede avvik og sementere den indre kjernens plass på toppen.¹¹⁸

På bakgrunn av de grepene som var gjort i ml-bevegelsens barndom var det derfor naturlig at kjernen i MLG utgjorde kjernen i det nystartede partiet AKP(m-l) i 1973. Sentralkomiteen bestod da av Politisk Utvalg (PU) og Arbeidsutvalget (AU). Arbeidsutvalget bestod av den gamle kjernen som var dannet i SUF(m-l), samt nykommeren Finn Sjøe, mens det nystartede PU var satt sammen av AU og ”de mest ’politisk framskredne’ SK medlemmene i partidistriktene.”¹¹⁹ Ved å ta med kadre fra ulike partidistrikter rundt omkring i landet, sikret SKAU seg at deres ideologiske linje ville bli fulgt opp i distriktene. I tillegg til at SKAU hadde sikret seg totalt lederskap i ml-bevegelsen, sikret de seg også kontroll over media. *Tjen Folket* ble allerede i stor grad styrt av SK, etter dannelsen av AKP(m-l) ble det også bestemt

¹¹⁶ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 44.

¹¹⁷ *Ibid*, 44.

¹¹⁸ Kolmannskog har en grundig gjennomgang med oppgjøret av Kjell Hovden og MLF, samt Ebbing og Overrein i Kolmannskog, *Ibid*, 44-64.

¹¹⁹ Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 137.

at redaktøren i partiavisa, *Klassekampen*, skulle utnevnes av SK.¹²⁰ Første redaktør ble det nye SKAU medlemmet Finn Sjue. Slik hadde SKAU kontroll over de politiske vedtakene som ble fattet, gjennom demokratisk sentralisme, og hva som ble publisert både internt og eksternt. Et godt utgangspunkt for en ledelse som til tider hadde behov for å tilpasse historien etter hvordan situasjonen utviklet seg.

ALTOMFATTENDE VERDENSANSKUELSE

Ledelsens opptreden som sannhetsministerium gikk ikke bare ut på deres evne til å omskrive historien, slik at den passet med de rådende linjene. I det begrepet legger jeg også ledelsens tro på egne konklusjoner og logikk. Da noe var fattet og vedtatt av SKAU var det ”de facto” blitt sannhet. Da ledelsen sa at: ”Der hvor det er marxist-leninister blir det som regel gjort godt arbeid,”¹²¹ skulle det bli oppfattet som at marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning var en forutsetning for å gå gjort noe. Framveksten av sannhetsministeriet hang sammen med konsolideringen av makten til ledelsen. Jo større makt ledelsen fikk, jo mer vekt kunne den legge bak de ulike vedtektene. I 1971 kunne man ikke foreta tøffe kadervurderinger på enkeltmedlemmene om at de må proletarisere seg. På dette stadiet var verken makten eller sannhetsministeriets apparat modent for en slik operasjon. Men det som modnet dem for en slik operasjon ved en senere anledning, var nettopp ledelsens rolle som sannhetsfortolkere. Knutsen skriver at:

Den norske maoismen bygde på at det fantes ”ei korrekt linje” for forståelsen av det norske samfunnet, ja faktisk ”hele verden”. Denne ideologien ga ikke rom for alternative fortolkninger av politikk og erfaringer, og den forutsatte at det fantes et ”Sannhetsministerium”, som kunne fortolke hva den ”riktige linja” til en hver tid var og som iverksatte tiltak for å sikre enhet og oppslutning om den i organisasjonen.¹²²

Denne tolkningen av maoismen var med på å forsvare alle veivalg ledelsen tok. Det Knutsen skriver gav ledelsen legitimitet til å si at de som de politisk mest fremskredne, var de rette fortolkere av ”hele verden”. Forsterket med studiesirkler og inngangskrav til bevegelsen ble dette synet ytterligere styrket. Så da ledelsen presenterte bildet av den ytre faren som ville infiltrere ml-bevegelsen, ble det godtatt. Formaningene om at borgerskapet og monopolkapitalen ikke ville gi slipp på makten frivillig ble til sannhet. Slik skapte de bildet

¹²⁰ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 137.

¹²¹ *Ibid*, 145.

¹²² *Ibid*, 135.

av et "Norge" hvor man var under konstant overvåkning, og omgitt av fiender som ville knuse bevegelsen.¹²³ Ved at ledelsen fikk aksept for sin altomfattende verdensanskuelse, var de ikke bare blitt enerådende som fortolker av politiske situasjoner i verden. Kombinert med utøvelsen av den demokratiske sentralismen, hadde ledelsen oppnådd en legitimitet til å foreta raske linjeskift og nye vedtak.

KONKLUSJON

Jeg har valgt å ta for meg "Teser om Høyreavviket" og organisasjonsstrukturen til ml-bevegelsen tidlig i oppgaven. Dette er gjort på bakgrunn av hovedsakelig to årsaker: For det første representerer tesene et klimaks i ledelsens makt over medlemmene i ml-bevegelsen. Tesene hadde innvirkning på kadervurderingene, forestillingen om krigsfaren og proletariseringskampanjen etter at de ble offentliggjort for medlemmene i 1976. For det andre var organisasjonsstrukturen utslagsgivende for det som senere skulle utvikle seg til sannhetsministeriet. Analysene som lå bak sikkerhetsinstruksene, krigsfaren, proletariseringskampanjen og tesene må sees i sammenheng med ledelsens rolle som fortolker av den rette linja.

I dette kapitlet har vi sett på hvordan "Teser om Høyreavviket" kunne bli presentert for medlemmene uten at ledelsen behøvde å frykte stor opposisjon bakgrunn av en gradvis oppbygning av makt. Følgene av tesene ble det siste steget inn i en alternativ forestillingsverden. Den ytre og indre faren var så stor, at ml-bevegelsen, istedenfor en opposisjon mot tesene, utviklet et klima hvor radikalisme og anti-intellektuelle holdninger fikk utfolde seg. Resultatet ble en krigsforberedende bevegelse som økte presset på de gjenværende kadrene som enda ikke hadde tatt steget ut i industrien.

Jeg har forklart hvordan ml-bevegelsens ideologiske utgangspunkt var med på å forsvare en hierarkisk organisasjonsstruktur. Ved å legitimere sentralismen ideologisk, utviklet ledelsen rollen som sannhetsministeriet. Det var en viktig faktor bak ledelsens maktgrunnlag. Gjennom en hierarkisk organisasjonsstruktur, ideologisk opplæring av medlemmene og medlemmenes godkjenning av de ideologiske "opptakskravene", utviklet ledelsen seg gradvis til et totalitært fåmannsvelde.

¹²³ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 78.

ALL MAKT I KADERVURDERINGEN

Da jeg meldte meg inn i AKP(m-l) så fikk Partiet nokså mye å slite med, og de hadde nok kasta seg over meg med stor henrykkelse hvis de hadde ant hvordan det i virkeligheten stod til med meg, det hadde blitt en kamppoppgave for hele partiet i Larvik å forbedre meg, hvis jeg åpent hadde innrømmet mine vanskeligheter. Men det gjorde jeg naturligvis ikke.

-KNUT PEDERSEN¹²⁴

Kadervurderingene står igjen etter AKP(m-l)s bortgang som en kuriositet uten sidestykke i norsk politikk. Her hadde medlemmene i årrekkene stått frem for partilaget, innrømmet sine svakheter og småborgerlige holdninger. Noe slik var ikke å finne hos Det Norske Arbeiderparti. Einar Gerhardsen stod ikke frem i sitt partilag og tok sjølkritikk. Men en kadervurdering var mer enn bare sjølkritikk. Det skulle utvikle seg til en av de mest totalitære teknikkene innenfor norsk politikk i nyere tid.

Opprinnelig en idé fra Maos Kina, var kadervurderingen noe nytt i norsk politikk. Det stod for noe antiautoritært og opprørsk. Det forkastet det bestående i et forsøk på å utvikle noe nytt, et parti bestående av arbeiderklassen, hvor den undertrykte arbeiderklassen skulle reise seg opp mot borgerskapet og gripe makten. Men veien frem til målet er sjelden rett, og det var heller ikke tilfellet for ml-bevegelsen og kadervurderingene.

Fra å være antiautoritært og opprørsk, utviklet kadervurderingene seg i retning av et kontrollorgan for å holde medlemmene på den rette linja. Det antiautoritære ble til et redskap for ledelsens totale kontroll. I dette kapitlet skal jeg se på hvordan kadervurderinger ble et mektig redskap for ledelsen i AKP(m-l). Jeg skal se på hvordan kadervurderingene utviklet seg til et totalitært kontrollmiddel, og hvordan ledelsen, i frykt for prosjektet, benyttet seg av kadervurderinger for å få medlemmene til å yte mer, og for å få gjennomslag for analysene sine.

KADERVURDERINGENS TEORETISKE UTGANGSPUNKT

Det var aldri noen ferieleir å være medlem av ml-bevegelsen. Mye av ansvaret for fremgangen i politikken og i organisasjonen var lagt på kaderens skuldre. Lenin hadde sagt at ”Kadrene avgjør alt,” og ml-bevegelsen la opp til at kaderen skulle bære et stort ansvar.¹²⁵

¹²⁴ Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 79-80.

¹²⁵ Sjøli, *Mao min Mao*, 82.

Ledelsen bestemte linja, og så var det opp til kaderen å utføre den. Skulle en være en sann kommunist, og hadde man Mao som sin lederstjerne, måtte en leve opp til de leveregler og standarder satt av lederstjernen selv:

En kommunist må være storsinnet, trofast og aktiv, revolusjonens interesser må være ham dypere enn livet, han må innordne sine personlige interesser under revolusjonens interesser, han må alltid og over alt holde fast ved de riktige prinsippene, kjempe utrettelig mot alle slags feilaktige oppfattninger og handlinger og nettopp ved det grunnfeste partiets kollektive liv og partiets forbindelse med massene. Han må vise større omsorg for andre enn seg selv. Bare et slikt menneske er verdig til å kalles kommunist.¹²⁶

Maos beskrivelse av en kommunist var en person involvert i en konstant kamp for å tjene folket, samtidig som han måtte bekjempe sine egne interesser. Slik og bare slik kunne han kalles en kommunist. Hans beskrivelse av en kommunist var ikke ulik målet for en kadervurdering.

I teorien var kadervurderingene ment som et middel i opplæringen av medlemmene i den marxist-leninistiske lære. MI-bevegelsen var bygget opp hierarkistisk, med de politisk mest skolerte på toppen. På lokalnivå var hvert eneste partilag ledet av den personen som ble ansett for å ha det høyeste politiske nivået. Sentralt for kadervurderingene lå teorien om tolinjekampen som eksisterte i alle kaderne. Samtlige medlemmer i ml-bevegelsen var knyttet opp til det grunnleggende spørsmålet om de tjente folket eller om de tjente seg selv.¹²⁷ Igjennom en kadervurdering skulle denne kampen avsløres og rettes opp, slik at kaderen igjen kjempet på folkets side.

Tolinjekampen foregikk på en imaginær slagmark. På hver side av slagmarken stod de handlinger og tanker som kaderen tenkte og begikk. På de godes side var de proletære handlingene og tankene. På den andre siden var de borgerlige. Målet var at den proletære siden skulle utvikles og bli sterkere, samtidig som den borgerlige siden skulle bekjempes. Dermed institusjonaliserte de den revolusjonære borgerkrigen, i dette tilfellet borgerskapet mot proletariatet, og rettet den mot total forandring av samfunn og mentalitet. Seiere på slagmarken ble vunnet gjennom at kaderen fordypet seg i både teori og handling. Gjennom stadige seiere skulle det politiske nivået til kaderen økes, og denne nivåhevingen skulle i takt hjelpe partiet i retning av revolusjonen. Hans Petter Sjøli mener sågar at målet var å utvikle

¹²⁶ Sjøli, *Mao min Mao*, 82.

¹²⁷ Tvedt, *Kadervurderingene som kobling til det totalitære*, 105.

”Det nye mennesket”.¹²⁸ Seirende ut fra slagmarken skulle det proletære mennesket stige opp fra asken som fugl fønix. Slik skulle borgerskapet bekjempes, og proletariatet gripe makten.

Gjennom kadervurderingene skulle medlemmene forberedes til den kommende klassekampen mot borgerskapet og staten. Mao hadde sagt at man skulle bombardere hovedkvarteret, underforstått som alle autoriteter. Man skulle være i opposisjon til det autoritære, mot de som satt med makten, bedriftseiere, sjefer og staten. Mao var i følge ml-bevegelsen selve symbolet på det antiautoritære. Folket var de virkelige heltene, ikke lederskapet. ”Det var dette budskapet herskere over hele verden fryktet, og som vi flokket oss omkring. Her hjemme prøvde vi å omsette dette i praksis ved å bekjempe pampevesen og fremme respekt for arbeidsfolk,” skriver Pål Steigan.¹²⁹

KADERVURDERING I PRAKSIS

I hvert partilag var det et punkt som het ”kritikk/sjølkritikk”. Med jevne mellomrom skulle hver enkelt kader gi en vurdering av seg selv, og komme med innsigelser mot den til enhver tid førende politikk i partiet. Det var viktig at alle deltok, slik at man kunne avsløre revisjonismen, for ingen var perfekte. ”Den beste kommunisten er ikke den som ikke har noen borgerlige feil – for en slik person finnes ikke – men den som er klar over feila sine, alltid bekjemper dem og stadig klarer å forbedre seg.”¹³⁰ Alle ble sett, og alle ble hørt. Dette var med på å gi hver enkelt kader en form for betydning. Alle kunne få sagt sitt i plenum, og være med på å yte innflytelse på partiets vei videre. I teorien. I praksis skulle opplevelsen ofte bli en ganske annen etter hvert som ml-bevegelsen beveget seg inn i en verden hvor forestillingene om de ytre og indre farene fikk større betydning. Vi skal derfor se på hvordan en kadervurdering foregikk i praksis.

En kadervurdering kan sees på som en evigvarende sirkulær prosess, hvor kaderen hele tiden skal strekke seg mot å bli en bedre kommunist. Det første trinnet i prosessen var selve kaderens egenvurdering. Da reiste kaderen seg opp foran partilaget for å presentere sin vurdering av seg selv. Var han lojal til partiet og ledelsen? Tjente han arbeiderklassen? Hvordan var evnen til å anvende mlm på alle områder? Tok han sikkerheten alvorlig?

¹²⁸ Sjøli, *Mao min Mao*, 82.

¹²⁹ Artikkel skrevet av Pål Steigan i Røde Fane 01/01. <http://akp.no/rfane/2001/01/pal-steigan.php3>. Besøkt 09.09.10

¹³⁰ *Tjen Folket*, 3/71, 7.

Kadervurderingene fulgte fastlagte kriterier, men kriteriene kunne endre seg etter den politiske situasjonen.¹³¹

En slik analyse kunne ha varierende varighet. Det kunne ta alt fra et par minutter til over en time basert på i hvor stor grad kaderen var preget av borgerlige tanker.¹³² Det kunne være tanker av politisk, ideologisk eller personlig art. MI-bevegelsen anså at klassekampen i samfunnet ble reflektert igjennom kaderen. Ingenting sto utenfor denne kampen mellom ”ild og vann” i samfunnet. Ikke privatlivet, ikke dagliglivet, ikke følelseslivet.¹³³ Ingen tanke var for liten til at den ikke kunne bli tatt opp i en kadervurdering.

Da kaderen hadde lagt frem sin vurdering, kom det andre trinnet, analysen. I felleskap skulle partilaget komme frem til hvor og hvordan, tolinjekampen, stod hos kaderen. Altså hvordan kampen mellom den proletære og borgerlige siden stod mot hverandre i kaderen. Det var viktig å klarlegge hovedmotsigelsen i hver enkelt kader, finne ”de borgerlige ideene som er grunnlaget for de feila som hindrer kameraten i å utvikle seg akkurat nå.”¹³⁴

Det tredje trinnet var korrigeringsplanen. Hvis det fantes borgerlige feil hos kaderen (noe det alltid var, ut ifra tanken om at ingen var perfekte kommunister), måtte dette behørig rettes opp i. Dette var ansett som den viktigste delen av kadervurderingen, fordi korrigeringen gav konkrete anvisninger for hvordan kaderen skulle bekjempe feilene.¹³⁵ På bakgrunn av hvor brennpunktet stod i kaderen, altså hva som hindret kaderen i å utvikle seg videre, fikk kaderen ulike oppgaver som hadde til hensikt å korrigere de borgerlige feilene, slik at den proletære siden igjen skulle styrkes. Kaderen ble kanskje pålagt å forbedre sitt salg av Klassekampen, og korrigert i forhold til politiske holdninger ved å lese visse bøker og utvalgte tekster.

Etter møtet kom den fjerde trinnet i kadervurderingen. For å utbytte av kadervurderingene var det viktig å kontrollere at korrigeringsplanen ble fulgt opp av kaderen, og hvilke resultater det gav. ”Ledelsen må føre nøyaktig referat over korrigeringsplanen til hver enkelt kamerat. Referatet bør fastslå en tidsfrist for når resultatene skal kontrolleres.”¹³⁶ Dermed er sirkelen sluttet, og kaderen må på ny ut i en runde med kadervurdering.

¹³¹ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 106.

¹³² Ibid, 106.

¹³³ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 113.

¹³⁴ *Tjen Folket*, 3/71, 8.

¹³⁵ Ibid, 11.

¹³⁶ Ibid, 12.

Slik skulle gruppen øke kaderens innsikt og kunnskap. Innenfor denne lukkede gruppen var kaderen blitt renvasket for sine feilgrep, og han kom ut igjen på den andre siden som et bedre menneske med et høyere politisk nivå. Men samtidig var han totalt underlagt gruppens domsavsigelse, en dom som alltid ville ta hensyn til kollektivet fremfor individet.

KADERVURDERINGENE BLE TOTALITÆRE

Kadervurderingene ble introdusert i ny form i 1971 i MLG. Med et formål om å være en partibyggende organisasjon praktiserte MLG strengere inntakskrav enn det SUF(m-l) gjorde. For Sentralkomiteen var det viktig med en ideologisk enhet i MLG i en tid hvor synet på demokratisk sentralisme og proletariatets diktatur var uklar. Studiesirkelene var med på å sikre at nyopptatte medlemmer var på linje med ledelsen. Da de var kommet inn i SUF(m-l) eller MLG var det viktig å opprettholde denne enheten ved eventuelle linjeskift som ble foretatt av ledelsen. Her kom kadervurderingen inn. Ved å først introdusere kadervurdering ved valg av kadre som stilte som kandidater til Sentralkomiteen, og senere etablere det som et fast punkt på dagsorden i partilagene, sikret man videre enhet i organisasjonen. For å bli medlem i ml-bevegelsen måtte kaderen akseptere den hierarkiske organisasjonsstrukturen, den demokratiske sentralismen og kadervurderingen som en del av "kontrakten". En "kontrakt" som med tiden ble endret uten samtykke fra medlemmene.

Den største forandringen skjedde hovedsakelig i perioden 1974 til 1976. Hendelser som kuppet i Chile, sikkerhetstiltakene, analysen av krigsfaren og høyreavviket, var noen av de sentrale begivenhetene som resulterte i det autoritære væromslaget som fant sted i ml-bevegelsen. Ettersom den politiske situasjonen tilspisset seg, fikk ledelsen et strengere blikk på medlemmenes avvik fra de førende linjene. For medlemmene må dette ha vært en problematisk utvikling. Kadervurderingssystemet var jo blitt utøvd i flere år, og da premissene endret seg, ble det legitimert ut ifra en analyse om fare for en tredje verdenskrig. Hadde kadervurderingen tatt en slik form før analysen om krigsfaren var på plass, er det tvilsomt om medlemmene ville ha tillatt dens fortsatte eksistens på samme måte eller i samme form.

Innholdet i en kadervurdering i ml-bevegelsen var i praksis alltid styrt fra toppen. Derfor var vurderingen til enhver tid avhengig av den rådende politiske linja. Det var ledelsen som bestemte hva som var den rette linja, og som de politisk mest skolerte stod de som fortolker av den rette innsikt i kommunismen. Ml-bevegelsen ble et lite minisamfunn, hvor ledelsen ble

staten, med all dens makt. Historikeren Ottar Dahl mente at sentralt for tyranniet i det ”lukkede” samfunn var ”collectivism”. Sagt med andre ord, så skulle individets verdier totalt underlegges samfunnets interesser.¹³⁷ Dette kan ikke sies å ha vært en fremmed tanke for medlemmene i AKP(m-l). Med Karl Marx som ledsager i politisk teori, stod fellesskapet sterk for ml-erne. I den forstand mener jeg at kadervurderingene kan knyttes tett opp mot dette punktet, da kadervurderingene var en form for undergraving av individet til fordel for fellesskapets beste.

Kadervurderingene var inspirert av Mao og Kina, men på grunn av en hastig eller svak oversettelse fra kinesisk til norsk hadde opphavet til kadervurderingene fått en annen form i den norske oversettelsen. Mens Mao hadde sagt at ”enhver tankemåte har et klassestempel”, stod det i AKPs sitatbok at ”enhver tanke har klassestempel”.¹³⁸ ”Gjennom et tiår ble våre liv preget av en simpel oversetterfeil,” skriver Harald Skjønberg.¹³⁹ Dette bidro til at ingenting kunne holdes skjult for partiet, for i enhver tanke kunne det ligge en borgerlig tanke, noe som kunne føre til revisjonisme, som igjen kunne utgjøre en fare for marxismen-leninismen. I ml-bevegelsen ble derfor selvkritikken og kritikken tatt ut i det ekstreme, i et system som smeltet kadrene og partiet sammen til en enhet. Individualismen ble ofret på disiplinens alter.¹⁴⁰ Man stoppet ikke kadervurderingen ved inngangsdøren, men beveget seg over dørstokken og langt inn på soverommet. Politikk og privatliv var ikke adskilt. Alt hang sammen med alt. Bevegelsen satt med løsningen på alle typer problemer. I følge historieprofessor Øystein Sørensen, er dette et typisk trekk ved totalitære ideologier. Sørensen skriver at totalitære ideologier: ”[...] har ambisjoner om å være mer eller mindre altomfattende. De har løsninger på alle typer problemer, og de vil styre og kontrollere alle fasetter av menneskenes liv.”¹⁴¹ Dette kan tydelig gjenspeiles i kadervurderingenes resultat, som bestod av teoretiske og praktiske korrigeringer, slik at ledelsens linje ble gjennomført. Sørensen mener videre at en totalitær ideologi vil ”forkaste det eksisterende samfunn aggressivt og totalt. Dette gjelder i prinsippet alle typer eksisterende samfunn, men av historiske og andre grunner er de dominerende liberal-demokratiske samfunn i vesten spesielt utsatt.”¹⁴² Det Sørensen skriver går i essensen av kadervurderingen. Man strebet etter å kvitte seg med sin tilhørighet til det

¹³⁷ Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, 81.

¹³⁸ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 112.

¹³⁹ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 75.

¹⁴⁰ Sjøli, *Mao min Mao*, 81.

¹⁴¹ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

¹⁴² *Ibid*, 42.

eksisterende samfunnet, slik at man i størst mulig grad kunne engasjere seg i kampen for det fremtidige kommunistiske samfunnet. For at dette skal være mulig, må mentaliteten endres, behovet for det etablerte samfunnet må svekkes. I følge Domenico Fisichella er ikke totalitære bevegelser kun opptatt av institusjonelle endringer, de har også et mål om å utforme en grunnleggende ny mentalitet eller ny mennesketype.

For å kunne nå målet om det nye mennesket var det viktig med en homogen ledergruppe. ”Regelen var at ingen opposisjonelle, ja ingen som hadde dristet seg til kritikk av den til enhver tid sittende ledelsen, kunne velges til tillitsverv. Det viktigste kriteriet var gjennomgående lojalitet til partiet/ledelsen, presisert som det å holde fast på de grunnleggende prinsippene i marxismen-leninismen Mao Tsetungs tenkning,” skriver Tvedt.¹⁴³ Jeg mener at denne holdningen til kritikk og annerledestenkende dannet grunnlaget for ml-bevegelsens vekst og senere fall. MI-bevegelsen utviklet gjennom kadervurderingene et system hvor kritikk ble ansett som et resultat av kaderens utilstrekkelige politiske nivå, mens blind ettergivenhet ble premiært. Folk så hva som skjedde med de som utfordret ledelsen. Kjell Hovden ble hengt ut og politisk lagt i grus etter alle kunstens regler i partiets eget internblad, *Tjen Folket*.¹⁴⁴ Ubevisst eller ikke, hadde ledelsen utviklet et autoritært apparat i kadervurderingen.

KADERVURDERINGENS FUNKSJON

Hvilken funksjon fikk kadervurderingen? Terje Tvedt mener at kadervurderingsideologien gir uttrykk for et bestemt menneskesyn. Medlemmet står opp i forsamlingen og gir en vurdering av seg selv, dernest skal partilaget komme frem til hvordan, og med hvilke tiltak, medlemmet kan bli en mer fremskreden kader på bakgrunn av hans sterke og svake sider. ”Dette var kadervurderingens nøkkelord og essens. Kadervurderingsideologien uttrykte et bestemt menneskesyn. Det reduserte menneskets bakgrunn, liv bevissthet og personlighet til et spørsmål om hvordan kampen mellom de to linjene ”sto” i hver enkelt person,” skriver Tvedt.¹⁴⁵ Kadervurderingen har form som en ren mekanisme for utførelsen av totalitarisme. Kadervurderingen ble et instrument for å undertrykke medlemmene slik at politikken skulle bli gjennomførbar. Det var ikke lenger noe som var kaderens eget. Alt ble tolket innenfor en politisk ramme.

¹⁴³ Tvedt Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 129.

¹⁴⁴ *Tjen Folket*, Ekstranummer i oktober, 1971.

¹⁴⁵ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 108.

Men den viktigste funksjonen kadervurderingen tok var som et maktinstrument for ledelsen. ”Kadervurderingene symboliserte og var i seg selv et normsystem som ga ledelsen legitim makt, samtidig som det ga ledelsen en *teknikk* å utøve makt gjennom,” skriver Tvedt.¹⁴⁶ MI-bevegelsen ble et lite samfunn hvor eliten satt med all makt. SKAU kunne ved bruk av kadervurderingene sitte på toppen og inneha den lovgivende, dømmende og utøvende makten. Da SKAU vedtok nye direktiver og sendte dem ned til partilagene på lokalplanet, var utførelsen av dem fulgt opp gjennom kadervurderingene (lovgivende makt). Ledelsen fastsatte rammene på hva som var proletært og hva som var borgerlig, underforstått som rett og galt, og den indre kampen ble avslørt som hovedmotsigelsen i kaderen (dømmende makt). Når hovedmotsigelsen var kartlagt ble det gitt korrigeringsoppgaver for å styrke den proletære siden hos kaderen (utøvende makt).

Jeg stiller meg tvilende til at dette var det opprinnelige utgangspunktet for kadervurderingene. Ei heller at det var noe mål i seg selv at utviklingen skulle gå denne veien. Utgangspunktet var at den ideologiske utviklingen ikke skulle stagnere, og kadervurderingene skulle være med på å styrke alle nivåer i organisasjonen. Gjennom en stadig utvikling av medlemsmassen skulle både organisasjonen og enkeltmedlemmene bli styrket i kampen mot revisjonisme på veien mot revolusjonen. På midten av 70-tallet kom omslaget. Frykten for at partiet skulle forvitte som følge av nye impulser og andre tankesett gjorde at ledelsen fattet noen valg som fikk drastiske følger for ml-bevegelsen. Finn Sjøe satte ord på dette i sitt intervju med NRK i forbindelse med en Brennpunktdokumentar om AKP(m-l):

”Vi var ganske redde for at dette store prosjektet skulle gå til helvete. Og ved stramme inn og øke maktkonsentrasjonen, og insistere på at man skulle ikke bare jobbe hardt, men enda hardere enn før, da tror jeg vi begynte å undergrave vårt eget prosjekt. Da begynte det omslaget, fra det jeg oppfatter som et relativt frisk pust og antiautoritært, og da begynner det å bli mye klarere autoritære trekk, i alle fall i ledelsens måte å behandle motsetninger innad i partiet på.”¹⁴⁷

Således mener jeg at kadervurderingene som en totalitær teknikk var et resultat av en ubevisst utvikling, slik Ottar Dahl beskrev den strukturelle forståelsen av totalitarisme. ”[...] Strukturell forståelse [...] vil se kjernen i de ”totalitære” fenomener som resultat av en autonom samfunnsutvikling, som ikke i seg selv har vært ledet av et bevisst program, men

¹⁴⁶ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 128.

¹⁴⁷ Finn Sjøe, intervjuet av NRK. <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196249/>. Besøkt 09.09.10.

som mer må forstås som en utilsiktet sumvirkning av utallige delhandlinger med ulike målsettinger innfor politisk og administrativ praksis.”¹⁴⁸

KADERVURDERINGENE SOM PÅDRIVER

Som nevnt sto tolinjekampen sentralt i kadervurderingene. Den sentrale plasseringen kan kobles tilbake til oversettelsen av Maos sitater. Terje Tvedt mener at ”sentralt i dette indre livet sto teorien om at enhver tanke en person tenkte tjente enten borgerskapet eller arbeiderklassen, og kaderpolitikken”.¹⁴⁹ Dette sitatet setter kadervurderingene inn i et riktig rammeverk. For det er nettopp dette det handlet om. Sitatet kan videreføres til at enhver handling enten tjener borgerskapet eller arbeiderklassen. Var man en aktiv selger av Klassekampen eller en aktiv deltaker på demonstrasjoner og streiker, tjente den handlingen arbeiderklassen. Prioriterte man fritid, og mer tid sammen med familien sin fremfor proletarisering, var det en handling som tjente borgerskapet. Enhver tanke eller handling hadde betydning for revolusjonskampen. Om tanken eller handlingen vaklet, vaklet også kampen for ml-bevegelsen og marxist-leninismen. Derfor var det viktig at kaderen bekjempet sine borgerlige sider, gjerne underforstått som egne behov og interesser, og sto på for partiet og dens politikk i den til enhver tid gitte politiske situasjonen. Vi kan derfor dele kadervurderingens funksjon i to. I første omgang var den med på å forme medlemmenes holdninger, slik at ledelsen og massen stod sammen om det politiske synet. For eksempel i synet på klassekampen eller marxismen. I andre omgang ble kadervurderingen et instrument i utførelsen av den fastsatte politikken. For ml-erne var ikke papirtigre, og det krevdes et stort engasjement blant medlemsmassen.

Ser vi på kadervurderingene fra ledelsens synspunkt var det et ypperlig instrument for å tyne maksimalt med innsats ut av hver enkelt kader. Gjennom kadervurderingen og dens praksis kvittet medlemmene seg med elementer som stod i veien for deres arbeid for revolusjonen. Dette kan forklare den voldsomme oppmerksomheten dette, i utgangspunktet, marginale partiet fikk. Selv om partiet hadde lave medlemstall sammenlignet med flere av de andre store partiene, var innsatsen i ml-bevegelsen bemerkelsesverdig. Ved hjelp av kadervurderingene kunne ledelsen få hver eneste AKP'er til å yte tilsvarende ti medlemmer av et annet parti.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, 82.

¹⁴⁹ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 105.

¹⁵⁰ Antagelig kan dette tallet økes, ettersom antallet hjemmesittere hos vanlige partier er/var høy. Passive medlemmer var mot det grunnleggende prinsippet til AKP(m-l).

Fra ledelsens synspunkt må det ha vært et klart motiv for å utnytte denne utviklingen med tanke på den frykten som eksisterte for prosjektets fremtid.

PROBLEMER I FORHOLD TIL KILDEN

Terje Tvedt fremstår som en skarp kritiker av kadervurderingene i sin artikkel *Kadervurderingene som kobling til det totalitære*.¹⁵¹ Han er en av de få som har skrevet en lengre artikkel om dette temaet, og som tidligere medlem av AKP(m-l) bør han besitte en god innsikt i bruken av kadervurderinger. Men under et intervju med Boye Ullmann kom det frem at det hadde vært skarpe spenninger mellom Terje Tvedt og hans partilagsleder Helge Øgrim. Øgrim hadde angivelig hindret Tvedt i å stige til et høyere politisk nivå.¹⁵² Kan dette ha vært med på å farge Tvedt sitt syn på fortiden, og dermed ha fått ham til å skrive med en mer kritisk penn i forhold til kadervurderinger? For det er jo nettopp Terje Tvedt som skriver at ingen opposisjonelle eller kritikere av den til en hver tid sittende ledelsen skulle få velges til tillitsverv.¹⁵³ Hvis så er tilfelle, så kan det bety to ting. For det første så kan det ha vært med på å forme Terje Tvedts tanker om fortiden, spesielt når det kommer til tanker om den politiske ledelsen, og kadervurderinger. For det andre, hvis det var så at Tvedt ble nektet å stige i gradene på grunn av sin opposisjon mot Helge Øgrim eller andre, så underbygger det Tvedt sin påstand om at ingen opposisjonelle kunne inneha tillitsverv i organisasjonen. Tvedt sine fremlegninger om kadervurderinger og andre emner blir også støttet opp av andre kilder med tilknytning til ml-bevegelsen.

En av disse er historiker og tidligere AKP'er Harald Skjøsberg. Skjøsberg skriver blant annet at alle som skulle ha ledende verv måtte gjennom dette stramme ritualet med kadervurderinger.¹⁵⁴ Dette kan vanskelig tolkes som noe annet, enn som en støtte til det som Tvedt skriver. Om det ikke var så svart/hvitt som Tvedt mener, er det allikevel en indikasjon på at kadervurderingene spilte en rolle i valget av ledere. Det er lite sannsynlig at man ville forfremme et medlem, hvor den borgerlige siden stod sterkt, kontra et medlem med en sterk proletær side. I tillegg var ledelsen avhengig av ideologisk enhet blant sine lokale ledere for at linjen skulle bli gjennomført. I et intervju med Hans Petter Sjøli tegner ikke Helge Øgrim noe

¹⁵¹ Tvedt, *Kadervurderingene som kobling til det totalitære*, 105.

¹⁵² Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

¹⁵³ Tvedt, *Kadervurderingene som kobling til det totalitære*, 123.

¹⁵⁴ Skjøsberg, *På parti med Stalin?*, 70.

rosenrødt bilde av seg selv under sin ml-tid. ”Noen mener jeg var jævlig hard og at jeg var den verste maktutøveren av dem alle. Det er selvsagt noe i det. Jeg var nok ganske tøff.”¹⁵⁵

KADERVURDERINGENE OG JEG

Pål Steigan nevner ikke kadervurderingene i sin bok *På den himmelske freds plass*. Selv ikke i kapittel fem, ”Et blikk inn i AKP”, skriver han noe om at det foregikk kadervurderinger innad i partiet. Kanskje mener Pål Steigan at kadervurderingene ikke var av sentral betydning for oppbygningen av partiet? Kanskje mener han at de ikke var viktige i forhold til bokens innhold forøvrig. Jeg er uenig.

Opplevelsen av kadervurderingene var individuell. Under selve kadervurderingen ble man blottlagt som individ, tatt opp fra massen, vist frem for forsamlingen, og eksponert for massens kritikk av individet. Noen vokste på erfaringen, andre opplevde den psykisk belastende.

”Den som var med i partiet – og de tilliggende herlighetene Rød Ungdom og NKS – gav avkall på sin personlige frihet på en måte vi kjenner igjen fra karismatiske sekter. Ingenting var ditt eget. *Du var partiets!*” Slik starter Harald Skjøsberg kapitlet om ”Det indre livet” i AKP(m-l). Skjøsberg har selv vært medlem av partiet, og var med på flere kadervurderinger.

”Det var intet rom i menneskelivet der partikollektivet avholdt seg fra å trampe inn. Om man skulle gifte seg eller ikke, var en sak for partiet. Om man skulle skille seg eller ikke, var en sak for partiet. Om man skulle ha barn eller ikke, var en sak for partiet. Om man skulle bryte med sine foreldre eller ikke, var en sak for partiet. Og naturligvis: Hva slags arbeid man skulle ha – var en sak for partiet.”¹⁵⁶

Skjøsberg tar opp noe sentralt ved kadervurderingene som jeg stadig kommer tilbake til. De rammet folk i det private, innfor husets fire vegger. Der hvor man forventet at ting skulle være, nettopp, private. Alt man foretok seg var en sak for partiet, noe medlemmene kan ha opplevd som et press i hverdagen. For hvor gikk egentlig grensen? Hvor dypt kunne partiet kreve innsyn i folks hverdagsliv? Det må ha vært en spesiell situasjon for flere, og spesielt i de mange ekteskapene hvor kun den ene parten var medlem av partiet. Hvilket press la ikke dette både på partimedlemmet og på ektefellen som hele tiden ble holdt utenfor fordi det var i

¹⁵⁵ Sjøli, Hans Petter, *Dissident (m-l)*, artikkel i *Samtiden* 01/06, 127.

¹⁵⁶ Skjøsberg, Harald. *På parti med Stalin?*, 70.

mot sikkerhetsinstruksene. Jeg har tidligere tatt for meg det rent teoretiske ved kadervurderingene, og koblet dette opp mot totalitarisme. Jeg skal nå belyse kadervurderingens praktiske utførelse og medlemmenes erfaring med den.

ALLE VAR UNDERKASTA DEN SAMMA DISIPLINEN

Det var ikke bare de med lederambisjoner som måtte underlegge seg kadervurderingenes strenge blikk. Kadervurderingene var en del av medlemskulturen og ”alle medlemmer, selv de menige små, måtte gjennom seanser med ’kritikk og sjølkritikk’.”¹⁵⁷ I en marxistisk-bevegelse som ml-bevegelsen, var enhet viktig. I prinsippet gjaldt de samme reglene for det menige medlem, som for lederen på toppen. ”Alle var underkasta samma disiplin. Jeg også som partileder. Det var ut å selge avisa, det var ut å drive praksis”, skriver Pål Steigan.¹⁵⁸ Både partilederen og menige medlemmer skulle selge Klassekampen, slik de også skulle gjennomgå kadervurderingens ritual.

Harald Skjønberg var en av de mange som gjennomgikk ritualet. I dag har han et ambivalent forhold til det han var med på for nesten 40 år siden. ”Ofte kunne dette være nedverdiggende og vondt, ofte angstskapende, truende, hvis man følte at man mistet kontroll, hvis man følte seg stilt overfor krav som man var ute av stand til å fylle, hvis man følte at kollektivet kom en for nær. For man kunne ikke påberope seg personlig integritet – den skulle i prinsippet ikke finnes!”¹⁵⁹ Personlige ønsker og behov ble gjerne betraktet som utslag av småborgerlighet. ”Svært ofte har kampen mellom den borgerlige og den proletære veien form av kamp mellom selvets interesser og kollektivets interesser. Å sette seg sjøl foran saka fører til forfall for kommunistene og nederlag for arbeiderklassen,” kunne man lese i *Tjen Folket* i 1971.¹⁶⁰ Derfor måtte den borgerlige siden bekjempes, slik at målet om proletariatets diktatur kunne nås. Desto mer man ønsket å beholde sitt borgerlige avvik, desto viktigere var det for kaderen å kvitte seg med det. Skjønberg tegner et dystert bilde av kadervurderingene, og levner dem liten ære i sin oppsummering. Han er også innom punktet om å ikke føle seg tilstrekkelig i kampen for revolusjonen. Urealistiske krav fra ledelsen, kombinert med forestillingen om at det sto og falt på kaderens innsats om det lyktes eller ikke, var et vedvarende problem. Hvorfor ble det ikke solgt nok eksemplarer av Klassekampen? Hvorfor klarte man ikke å

¹⁵⁷ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 70.

¹⁵⁸ Debatt mellom Pål Steigan og Arne Strand på RedaksjonEN på NRK.

<http://gudbedre.blogspot.com/2006/03/hvor-viktige-var-akpml.html>. Besøkt 07.09.10.

¹⁵⁹ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 70.

¹⁶⁰ *Tjen Folket* 3/71, 7.

tiltrekke arbeiderklassen til partiet? Målene var jo satt, og da var det opp til medlemmene å oppnå de målene. Klarte man ikke å oppfylle kvoten, enten det gjaldt salg av KK eller rekruttering nye av medlemmer, var det noe i veien med kaderens politiske skolering. Skjønsberg fremstår ikke bare negativ i sin beskrivelse av kadervurderingene. Han fremhever at kadervurderingene gav ham et avslappet forhold til egen person: ”Det gikk an å gjøre feil, og likevel være et anstendig og skikkelig menneske.”¹⁶¹

Det var noe religiøst over selve kadervurderingsritualet. Det hele tok form som et skriftemål, bare at presten var byttet ut med partilaget, og kirken med en trang leilighet i en arbeiderbygård i Jens Bjelkesgate. Man bekjente sin synder og sine feil under skriftemålet. Så mottok man straffen, etterfulgt av absolusjon, syndsforlatelsen. Kaderen tok slik et steg mot å bli et bedre menneske. Hans samvittighet var nå ren.

FANTES DET ROLIGE PARTILAG?

Kadervurderingens funksjon gav medlemmene et ambivalent forhold til ritualet. Bakgrunnen for dette kan ha vært flere. Andre medlemmer av partilaget hadde nok stor betydning for den følelsen man sitter igjen med senere. Det å ha vært medlem av et aktivt partilag, med klare innslag av sekterisme, kostet medlemmene dyrt i forhold til fritid og syn på egen innsats i partiet. Kombinasjonen av urealistiske mål og forventninger, kombinert med innstillingen om at det var kaderens vilje eller evne det stod på, førte til en følelse av konstant dårlig samvittighet da målene ikke ble nådd. En strakk rett og slett ikke til i kampen for revolusjonen. Et godt eksempel på dette er kommunikeet fra SUF(m-l)s sentralkomité allerede i 1971: ”Stillinga var god, bare sabotasje i våre egne rekker kan hindre fremgang.”¹⁶² Ergo, dersom jobben ikke ble gjennomført etter de mål og forventninger ledelsen hadde, var ikke dette fordi målene og forventningene var for høye, men fordi medlemmene ikke hadde rett innstilling eller nivå. Da var veien kort til falske salg av Klassekampen og oppblåste rekrutteringstall. En situasjon Kina opplevde under kulturrevolusjonen, hvor funksjonærer blåste opp tallene på matlagene i frykt for represalier. Resultatet i Kina ble hungersnød for befolkningen. Skillet mellom et rolig og sekterisk lokallag i AKP(m-l) kan derfor ha vært enormt. Men fantes det rolige AKP(m-l) partilag?

¹⁶¹ Skjønsberg, *På parti med Stalin?*, 70.

¹⁶² Tvedt, *Kadervurderingene som kobling til det totalitære*, 123.

Det er vanskelig å gi et korrekt og tilfredsstillende svar på det uten å gjennomføre en kvantitativ undersøkelse, noe som ikke vil bli foretatt i denne oppgaven. Men på bakgrunn av arbeidet med oppgaven mener jeg det er grunnlag for å si at det fantes regionale forskjeller.

Stein Roger Solheim ble tatt opp i AKP(m-l) i 1975, og etter ett år i Oslo flyttet han tilbake til Grenland for å gjenoppbygge partilaget der. Han ble da leder for et partilag bestående av ca. ti medlemmer. Det er vanskelig å si om hans posisjon som tidligere partilagsleder gjør det vanskelig for ham å kritisere noe han selv i så fall var med på å benytte seg av gjennom sin posisjon. Men i løpet av de samtale jeg har hatt med han er det lite som tyder på at det er tilfellet. Han mener det var store forskjeller på et partilag i Bamble og et partilag i Oslo når det kom til utførelsen av de ulike instruksene de ble pålagt. Dette gjaldt også bruken av kadervurderinger. Selv mener Solheim at de nesten utelukkende benyttet seg av kadervurderinger i forhold til rekruttering av nye medlemmer eller i vurdering av nye ledere. ”Jeg vet det foregikk mye rart i Oslo. Det er jo klart at det er en partistruktur som inviterer til at en del gærninger kan komme inn å få til ting de ellers ikke ville fått til. Det er helt opplagt.”¹⁶³

I likhet med Boye Ullmann er heller ikke Solheim sikker på om kadervurderingene var så sentrale for ml-bevegelsen, men han er enig i at kadervurderingene kunne ha en iboende negativ effekt i enkelte partilag. Spesielt kunne kadervurderingene benyttes som et maktinstrument til å holde folk på linja, men han stiller seg tvilende til at man kunne få folk til å yte mer gjennom bruk av ritualet. ”Jeg tror generelt over tid, så får du ikke folk til å yte mer. Jeg har ikke noe tro på den kaderdisiplin tankegangen i det hele tatt. Dette var jo ikke Tyskland i 30-åra, eller Chile under Pinochet. Dette var et åpent samfunn. Du kan jo bare gå ut døra,” forteller han. Likevel tror Solheim at kadervurderingene hadde stor betydning, spesielt i perioden 75 til 77.

Det Solheim forteller skaper et bilde med klare regionale forskjeller. Partilaget i Bamble kan ikke ut ifra samtale med Solheim beskrives som et passivt partilag, men det kan sies å ha vært mindre innslag av sekterisme i partilaget sammenlignet med Oslo. Hans partilag var for eksempel ikke så opptatt av sikkerhetsinstruksene utenfor partilagsmøtene. Dette kan være forårsaket av naturlige årsaker. Stedets størrelse og medlemmenes forankring i lokalsamfunnet spilte nok en rolle. Solheim kommer stadig tilbake til at det var mer ekstremt i

¹⁶³ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

Oslo, og det er kanskje mye riktig i den uttalelsen. Med en bevegelse som var tuftet på aktivisme, så er det ikke utenkelig at de mest engasjerte ville være der det virkelig skjedde, og for ml-bevegelsen var det i Oslo. Det førte nok til en tøffere bruk av kadervurderingene i de forskjellige partilagene i hovedstaden, slik som eksempelet med Helge Øgrim. Men Solheim frikjenner ikke partilaget sitt helt. ”Det er klart man skal være forsiktig med å tolke hvordan andre folk har opplevd det. Jeg vet jo at det var folk som var nesten i partiet, eller kanskje litt inne og så litt ute, som følte at det var en veldig tung prosess. Men det tok vi på en måte som et tegn på at vi hadde gjort en riktig vurdering. For de var jo ikke skikkelige kommunister, de var småborgerlige,” forteller han.

Var man med i ml-bevegelsen, så var aktivisme det eneste alternativet. Det går i mot hele bevegelsens grunnfundament å stille seg passivt til politikken. Et passivt medlem av ml-bevegelsen ville ha liten tillit i bevegelsen, og ville ikke bli pålagt noen ansvarsoppgaver. Veien ut av partiet ville antageligvis ha vært kort. Dahl mente at kontrollen over oppdragelse og påvirkning var av sentral betydning for ”revolusjonære” regimer. ”Derfor kan ikke disse regimer nøye seg med politisk passivitet fra borgernes side, men må søke å skape tro, engasjement og aktivitet i en kontinuerlig oppdragsprosess, med Partiet som pedagog.¹⁶⁴ Borgerne var i denne sammenhengen blitt proletariatet og oppdragsprosessen ble utspilt gjennom kadervurderingene og de korrigeringsoppgaver som ble gitt. Med den økende krigsfaren utover 1970-tallet, så er svaret på om det fantes rolige partilag, trolig få. Da tesen var lagt, og all logikk tilsa at krigen kom, ble det også strammet inn i AKP(m-l) organisasjonen.

KLASSEFIENDEN SKULLE LURES MED DEKKNAVN

På slutten av 1975 kom Tjen Folket ut med nye sikkerhetsinstruksjoner.¹⁶⁵ Punkt én i de nye sikkerhetsinstruksene var at medlemmene skulle benytte seg av dekknavn under partilagsmøtene. De nye sikkerhetsinstruksene skulle forhindre at klassefienden for lett skulle få innsyn i hva som foregikk på partilagsmøtene, og hvem som var der. Sentralkomiteen ønsket å gjøre ”laga mindre oversiktlige, og det skjerper også årvåkenheten til medlemmene.”¹⁶⁶ Sentralkomiteen mente å gjøre det vanskeligere for POT eller andre infiltratører som forsøkte å holde oversikt over dem som deltok på et møte i regi av ml-

¹⁶⁴ Dahl, Teorier om ’totalitarisme’ i politisk og sosial analyse, 85.

¹⁶⁵ Tjen Folket, 11/75, 23.

¹⁶⁶ Ibid, 23.

bevegelsen. Men det kunne også ha en uheldig konsekvens for medlemmene, utilsiktet eller ei. For ved å innføre bruk av dekknavn ble det med tiden vanskeligere å forholde seg til nye ansikter. Dette fikk ikke effekt over natten. De aller fleste kjente hverandre fra før, men med tiden så flyttet og brøt folk opp, av ulike grunner. Noen kjente ansikter forsvant, mens nye ukjente kom til. Det kunne skape situasjoner hvor partilaget kjente ansiktet, men ikke personen bak dekknavnet. Vanskeligst ble det for dem som flyttet og kom inn i helt nye partilag. Slik ble det for Ellen Helgesen: ”De kaller seg for Anna og Per og kommer hjem til meg på møter. Hvem er de, hvor bor de hen, hva gjør de og hva tenker de? Du kjente dem jo ikke,” forteller hun.¹⁶⁷

Selv i Bamble benyttet partilaget seg av dekknavn, men ”de dekknavnene hadde ingen annen funksjon enn at man brukte dem i møterefater. Alle visste jo hvem man var uansett,” forteller Stein Roger Solheim.¹⁶⁸ Solheim som var medlem av et AKP(m-l) partilag i Oslo i ett års tid og opplevde hvordan dekknavn var med på å gjøre kadervurderingene mer ubehagelige. ”I det første partilaget jeg var med i Oslo var jeg helt på sida [...] jeg kjente ingen. Hele det sosiale nettverket jeg hadde i Oslo var et helt annet sted. Det var mye tøffere,” forteller han.

I følge Ellen Helgesen hadde hun startet med kadervurderinger i kjente og trygge omgivelser sammen med medstudenter på gymnaset. Senere beveget hun seg inn i et partilag hvor hun ikke lenger kjente de som gav vurderinger av henne. ”I den gjengen da vi gikk på gymnaset, da vi hadde kadervurderinger og sjølkritikk, var det ganske morsomt, Da fikk vi satt oss sjøl i sentrum, og vi tok det veldig på alvor. Der var det støttende. Men etter hvert som jeg kom i andre sammenhenger, var det andre, fremmede folk, og de ble trøkket mye større.”¹⁶⁹ Det er ikke unaturlig for en person å oppfatte det som mer støttende å motta kritikk fra fremmede mennesker, enn fra folk en kjenner fra før.

Ikke alle støtter opp om dette synet. Ole Johnny Larsen, medlem av Rød Ungdom i Ålesund i 1975, mener at slike skrekkehistorier kommer fra de som bare var innom partiet en kort periode. Folk som var innom, opplevde en kadervurdering og forsvant ut igjen, og satt derfor igjen med et negativt bilde. For ham selv var det en viktig del av hans utvikling som kader. ”[...] evne til å øve sjølkritikk, det å verte trykt ned av ei gruppe og tåle å verte trykt på,”

¹⁶⁷ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 169.

¹⁶⁸ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

¹⁶⁹ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 169.

forteller han.¹⁷⁰ Men selv om Larsen ikke er enig med Helgesen, så endrer ikke det hennes opplevelse.

VI BYGDE DEN BESTE LEDERUTDANNINGA DETTE LANDET HAR SETT

Pål Steigan har sagt at: ”Vi bygde den beste lederutdanninga dette landet har sett.”¹⁷¹ Dette sitatet har blitt latterliggjort av mange, men ser man på uttalelsene til flere av de tidligere AKP’erne, var det en viss politisk skolering. Steigan tok kanskje vel hardt i da han sa at det var den beste lederutdanninga landet hadde sett. Hadde han moderert seg til å si at: ”vi bygde en organisasjon med fokus på lederutdanning”, hadde han nok vært nærmere sannheten. Flere av de tidligere AKP’erne befinner seg i lederstillinger i dag. Noe av den lederutdanningen Steigan snakker om, kommer fra erfaringene medlemmene gjorde seg i møte med kadervurderingsprosessen. ”Eg har lært mykje av [...] kritikk, dialektikk, ibuande motsetningar, kva som driv ein prosess, finne hovedmotsetninga. Eg fekk et analytisk verktøy som eg har hatt enorm fordel av seinare,” forteller Ivar Mork som var med i AKP(m-l) på Volda og i Ålesund på 70-tallet.¹⁷² Mork lærte at kritikk var en god ting. For var du med i bevegelsen handlet det om å tjene folket, og alt som hindret deg i dette måtte du kvitte deg med, ”enten det var tenkemåten, livsstilen, kvar du budde, kvem du omgjekk,” forteller han. Dette målet ble oppnådd gjennom korrigeringsprosessen, for det var gjennom korrigeringsprosessen at kaderen kunne ta steget til det neste nivået i sin utvikling som en del av proletariatets diktatur.

HOLD KJEFT ELLER TA STØYTEN

I Dag Solstads roman *Gymnaslærer Pedersen*, vegret Knut Pedersen og åpent å innrømme alle sine vanskeligheter i frykt for etterspillet. Partilagene utgjorde små samfunn hvor det var vanskelig å skjule seg. Det tette samholdet gjorde det umulig å være en passiv deltaker. Det ble lagt merke til hvis en kader ikke møtte opp til demonstrasjoner og komitéarbeid, men en kunne velge å skjule sin ambivalens ovenfor ledelsen og linjene. Inge Myrvold som var medlem i NKS, valgte en annen linje. Han la frem sin kritikk, og mottok støytene etterpå:

Det man tok opp i kadervurderinger var arbeidsinnsats og sånne ting, men det som gikk igjen hos meg var at jeg ikke hadde tillit til den politiske ledelsens analyser. Jeg stilte så mange spørsmålsteget ved alt fra nasjonalismen som den tiden florerer ganske sterkt under den første EU

¹⁷⁰ Ole Johnny Larsen, intervjuet av Nik Brandal, 30.03.05.

¹⁷¹ Tale holdt av Pål Steigan på Studentersamfunnet i Oslo, 27.02.06.
<http://virksommeord.uib.no/taler?id=1342>. Besøkt 08.09.10.

¹⁷² Ivar Mork, intervjuet av Nik Brandal, 30.06.05.

striden, og som jeg hadde problemer med under den første EU striden som gammel internasjonalist. Det var kanskje derfor jeg senere ble utskjelt som trotskist. Og at jeg, heldigvis, hele tiden hadde problemer med Stalin. Det gikk igjen, at jeg ikke hadde tillit til bevegelsens vurdering av Stalin og hans historiske roller. Så jeg fikk alltid beskjed om å lese en del bøker, og det gjorde jeg. Og så leste jeg en del motbøker og bevega meg inn i kritikken. Konklusjonen på de siste kadervurderingene jeg hadde, både på Mo og i Tromsø, var at jeg hadde manglende tillit til partiet og ledelse.¹⁷³

Det er interessant å se på hvordan Myrvold gikk opp mot ledelsen. I stedet for debatt omkring Stalin-spørsmålet, mottok Myrvold kun nye pålegg om å lese pro-Stalin litteratur. Det var også spesielt at konklusjonen ble at han hadde manglende tillit til partiet og dens ledelse. Myrvold hadde aldri noen mulighet for å vinne denne kampen. AKP(m-l) fulgte masselinjen, og ledelsen var de politisk mest skolerte. Det ble dermed umulig å ta dem på det teoretiske. Innsikten i ideologien, og derfor vurderingen av Stalin, var som Sørensen skriver, forbeholdt en utvalgt elite.¹⁷⁴ Myrvold var ikke en del av den eliten, og besatt derfor ikke den nødvendige innsikten. Normalt kunne et medlem ha blitt kastet ut på grunn av en slik motstand, men Myrvold, som var ekte arbeiderklassegutt, kunne tillate seg å være mer opposisjonell uten å frykte ekskludering. Så til tross for at den offisielle partilinja var å oppmuntre medlemmene til å "reise motsigelser", så strakk ikke denne linja seg alt for langt.¹⁷⁵ Ledelsen satt med makten til å ta grep og ekskludere medlemmer av ml-bevegelsen på grunn av høyre-, eller venstreavvik. Å gå opp mot partiledelsen var derfor forbundet med en viss risiko.

Helge Øgrim, som var leder for Rød Ungdom, og dermed satt i en maktposisjon overfor en rekke kadre beskriver seg selv slik: "Jeg var en slags selvstudert ideolog og vektla aktivisme og organisasjonsbygging. Jeg følte jeg hadde godt grep om det teoretiske grunnlaget i bevegelsen og var ganske god til å se gitte og ugitte sammenhenger. Det gjorde meg til en effektiv organisator, tror jeg, og jeg fulgte partilinja fullt ut."¹⁷⁶ Med en slik leder må det utvilsomt ha vært lite rom for diskusjon av hvilken linje ungdommen i RU skulle følge i de enkelte sakene.

¹⁷³ Inge Myrvold, intervjuet av Jon Rognlien, 11.10.04 & 10.11.05.

¹⁷⁴ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

¹⁷⁵ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 126.

¹⁷⁶ Sjøli, Hans Petter, *Dissident (m-l)*, *Samtiden* 1/06, 127.

Lærdommen var altså å følge linja, hvis ikke kunne det bli riktig ubehagelig. Ivar Hartviksen opplevde begge deler i løpet av sin periode i ml-bevegelsen. I hans partilag i Mo var ikke kadervurderingen riktig så formalisert som i andre kretser. Det ble gjerne brukt i forbindelse med at noen skulle nomineres til høyere verv, slik som var vanlig praksis i alle partilag. Ellers foretok man en oppsamling av kadervurderinger, hvor hele partilaget gjennomgikk ritualet samtidig. Dette gjorde man én til to ganger i året. ”Jeg opplevde ikke det som så tøft hos oss, for vi var jo alle proletariserte. Vi var ute i det som alt var positivt, så spørsmålet var hvordan vi kunne gjøre det bedre,” forteller Hartviksen.¹⁷⁷ I partilaget til Hartviksen fikk kadervurderingen sin opprinnelige funksjon. Partilaget jobbet i felleskap mot utvikling og forbedring. Allikevel er det grunnlag for å si at partilaget var preget av en totalitær holdning under overflaten. I tilfellet Hartviksen beskriver var alle proletariserte, og partilaget var således homogent. Hadde han eller noen av de andre kadrene ikke vært proletariserte ville ritualet vært tøffere. Dette kom frem da Ivar Hartviksen falt fra de store tingene, som han kaller det, høsten 1977: ”[...] da ble det ikke så veldig trivelig. Da fungerte det negativt. Da var det å sitte å ta imot alle de dårlige sidene ved seg selv, selv om de også la fram positive sider [...],” forteller han. Hartviksen merket et skifte i kadervurderingenes funksjon, og hans erfaringer støtter opp om det jeg har skrevet tidligere. ”[...] jeg tror også at de vurderingene vi kjørte i starten fungerte motiverende på oss. Da var vi ikke så opptatt av å finne feil med hverandre. Men når vi begynte å lete etter feil hos hverandre ble det ikke så bra,” sier han.

MOTGANGEN TREFFER AKP(M-L) OG KADRENE BETALER

Hartviksens ”fall” fra de store tingene sammenfalt med en periode hvor ml-bevegelsen trådte i motgang. Det er trolig slik som Finn Sjøe forteller i sitt intervju med NRK, ”I medgang og medvind virker alt så mye greiere. Når vannet går opp er det lettere å manøvrere. Når det blir fjære blir det større problemer.”¹⁷⁸ Slik var det nok for både medlemmene og ledelsen. De hadde opplevd oppgangstider frem til midten av 1970-tallet. Da hadde ml-erne surfet på en bølge av medgang, støttet opp av et ungdomsopprør hvor folk ble trukket til ml-bevegelsen for å vise et standpunkt mot imperialismen og EEC. Kadrene hadde jobbet steinhardt, og partiet hadde rekruttert godt innenfor studentmiljøene i landet. Man hadde fått opprettet støttekomiteer for Vietnam og Palestina. Arbeiderkomiteen mot EEC og DYRTID hadde vært med på å tale arbeidernes sak i EEC-kampen, og kampen var blitt kronet med seier. Man

¹⁷⁷ Ivar Hartviksen, intervjuet av Jon Rognlien, 11.10.04 og 11.11.05.

¹⁷⁸ Finn Sjøe, intervjuet av NRK, <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196249/>. Besøkt 09.09.10.

hadde stablet en avis på beina som hadde gått fra å være månedsavis til å bli ukeavis, og det helt uten statsstøtte. Begrepet ”The sky’s the limit” kan kanskje representere de fremtidsvisjonene mange hadde for det lille røde revolusjonære partiet. Kunne en slik fremgang fortsette å vedvare?

Nei, for bak den blå horisonten lå det mørke skyer som truet. Finn Sjue setter et skille før og etter kuppet i Chile 11. september 1973. Med drapet på Salvador Allende endret dagsorden seg kraftig. ”Kuppet i Chile satte behovet for skarphet veldig krast på dagsorden. Uansett hvor demokratisk du er, så blir du feid av banen hvis generalene eller makteliten har bestemt seg for det.”¹⁷⁹ Erfaringene med Hellas i 67 og Chile i 73, beviste at det ikke var noen mulighet for noen fredelig vei til sosialismen. Året etter begynte ml-bevegelsen å snakke om faren for krig mellom USA og Sovjetunionen, og at bevegelsens rekrutteringsarbeide i arbeiderklassen var mislykket. Flodbølgen var i ferd med å avta. ”Vi begynte å bli slitne,” forteller Finn Sjue. Medlemmene hadde lenge gått på vannet for å få til det politiske arbeidet som var blitt gjort frem til 1973, og partiet kom til å kreve mer av dem. ”[...] da burde kanskje den riktige medisinen vært at nå diskuterer vi mer, nå studerer vi mer, nå tenker vi oss om en del. Men det jeg syntes vi gjorde feil, særlig i ledelsen, vi begynte å stramme inn.” Etter 11. september 1973 tok ml-prosjektet en radikal vending.

KONKLUSJON

Kadervurderingene som funksjon har berørt alle som har vært en del av AKP(m-l) eller en av deres underorganisasjoner. Jeg mener det er grunnlag for å si at intensjonen bak kadervurderingene var en tanke om en positiv utvikling av både medlemmer og organisasjon, men med årene utviklet kadervurderingene seg til noe negativt. Det skulle være et bevis på bevegelsens antiautoritære struktur. Medlemmer i alle lag skulle en stemme og alle skulle få komme med sine innsigelser. Men innsigelsene ble raskt endret til et behov for enhet. Selv om det ikke ble uttalt at det var skjedd en endring, var det åpenbart at det hadde forekommet. Nesten over natten var det ikke lenger akseptabelt å fremme sin mening dersom den var i opposisjon til den rådende politiske linjen. Samtidig var det umulig å unndra seg ritualet. Ledelsen hadde, bevisst eller ubevisst, konstruert en struktur i partiet som gjorde dette umulig gjennom å spille på betydningen av tolinjekampen som avgjørende for kommunismen og arbeiderklassens seier.

¹⁷⁹ <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196249/>. Finn Sjue intervjuet av NRK, besøkt 07.10.10.

Både Ullmann og Solheim mener at kadervurderingen var mindre betydningsfull enn andre elementer i ml-bevegelsen. Likevel er det tydelig at kadervurderingen var et viktig instrument for å innføre nye vedtak. Ofte kan det virke som om kildene selv ikke er klar over hvordan nye instruksjer og paroler fikk innpass i bevegelsen. Sikkerhetspolitikken, proletariseringen, analysen av krigsfaren, forholdet til Albania, Kina, Kambodsja, Stalin, Mao. Alt var prisgitt kadervurderingens funksjon til å holde medlemmene på den rette linja. Ettersom kadervurderingen opptrådte som en håndhever av linja, hadde ikke medlemmene annet valg enn å etterfølge de instruksjer som ble gitt, eller gå ut av partiet.

Selv om det var ubevisst og en følge av en rekke tilfeldigheter at kadervurderingene fikk denne funksjonen, så mener jeg at ledelsen utnyttet den makten som lå i kadervurderingene. De tok i bruk alle virkemidler for å nå sine mål, og kadervurderingene viste seg som et meget godt virkemiddel.

ENIGE OG TRO TIL DOVRE FALLER

Marxist-leninistiske arbeids- og studiegrupper (ML-gruppene) er en revolusjonær klassekamporganisasjon som arbeider for å styrte monopolkapitalens diktatur gjennom en proletarisk sosialistisk revolusjon, og for å opprette og konsolidere sosialismen under proletariatets diktatur med det klasseløse, kommunistiske samfunn som det endelige mål. Dette er i samsvar med de virkelige interessene til arbeiderklassen og de breie lag av folket.¹⁸⁰

Bruddet med SF i 1969 markerte starten på suffernes kamp for en kommunistisk revolusjon i Norge. Med en slik revolusjonær politikk, hvor målet var å legge borgerskapet i grus, så kunne ikke ml-erne spille med åpne kort. Derfor kom implementeringen av sikkerhetspolitikken tidlig i ml-bevegelsen. Den satte et rammeverk for hvordan ml-ere skulle opptre i offentlige og private sammenhenger. En ml-er måtte alltid være på vakt mot eventuelle agenter fra borgerskapet og staten. Disse hadde alt å tape på at arbeiderklassen slo seg opp mot sine undertrykkere. I medlemsvedtektene i *Tjen Folket* 1970, stod det: ”Medlemmer av ML-gruppene har rett og plikt til: Å beskytte ML-gruppene, medlemmene og sympatisører, ved å bygge opp et sterkt forsvar mot de organisasjoner klassefienden bruker mot den marxist-leninistiske bevegelsen, f.eks. sikkerhetspolitiet.”¹⁸¹

På midten av 70-tallet ble fokuset på sikkerhetspolitikken ytterligere forsterket med analysen av verdenssituasjonen og mulighetene for en tredje verdenskrig. Dette kapitlet vil ta for seg hvordan ledelsen i AKP(m-l) benyttet seg av forestillingen om en ytre fare for å introdusere sikkerhetsinstruksene og analysen om krigsfaren. Hvordan de ble anvendt som teknikker til å styre medlemmene, og for få dem til å ofre mer for saken. Jeg vil se på hvilke følger sikkerhetspolitikken og krigsfaren fikk for ml-bevegelsen, og hvordan medlemmene opplevde det.

SIKKERHETSPOLITIKK

Gjennom ml-bevegelsens historie var det et vedvarende fokus på historisk logikk. Hvis en utvikling hadde ledet frem til en bestemt hendelse, ville en lignende utvikling føre frem til det samme resultatet ved en senere anledning. ML-bevegelsen utviklet et dogmeforhold til historisk utvikling. Da ledelsen hadde foretatt en analyse av verdenssituasjonen, ble analysen

¹⁸⁰ *Tjen Folket*, 2/70, 4.

¹⁸¹ *Ibid*, 9.

oppfattet som sann, og forhåndsregler måtte derfor tas i henhold til analysen. Én historisk utvikling som fikk følger for kadrene var klassesviket under andre verdenskrig. Den tidligste lærdommen om klassesviket kom fra deres foreldre. Flere av AKP'erne hadde vokst opp med foreldre med en fortid i Norges Kommunistiske Parti (NKP).¹⁸² Disse NKP'erne hadde fått føle på kroppen at mangel på anonymitet og slepphendt sikkerhetspolitikk kunne få alvorlige konsekvenser. Under andre verdenskrig ble NKP'ere angitt av de statsansatte i politiet som var ansatt for å beskytte dem. Politiet hadde overlevert lister med navn på kjente kommunister til nazistene og Gestapo. I følge Boye Ullmann sluttet ikke dette angiveriet med krigen. I et forsøk på å skaffe en oversikt over kommunister og andre opposisjonelle ble lister med navnene på kjente kommunister i Norge samlet opp og levert til CIA selv etter krigen.¹⁸³ Dermed var premissene lagt for hva som ville skje den dagen tredje verdenskrig kom. Ml-bevegelsen baserte seg på logikken. Tesen var at sikkerhetspolitiet var landssvikere, ergo så ville historien gjenta seg ved neste korsvei. Den dagen sovjeterne kom ville politiet, hvis de hadde mulighet, overlevere lister med navn på revolusjonære ml-ere. Derfor innførte ml-bevegelsen en aktiv sikkerhetspolitikk alt før analysen om tredje verdenskrig var på plass. I *Ungsosialisten* i 1969 oppfordret man til revolusjonær årvåkenhet:

Forsiktighet med opplysninger i telefon og brev. Forsiktighet med hva som sies på buss eller tog, på kafeer og andre offentlige steder. Forsiktig med medlemslister, protokoller og andre interne dokumenter. Oppbevar dem ikke på steder der uvedkommende veit om dem og kan få tak i dem. Forsiktig med mistenkelige folk som prøver å vinne tillit, særlig folk som graver og spør mye.¹⁸⁴

Dette var før krigsforberedelsene, før man hadde studert tegnene på den internasjonale arenaen, og så at en invasjon fra øst var et høyst reelt utfall. I 1969 var den revolusjonære årvåkenheten rettet mot Norge, og den interne klassefienden, slik at det ikke skulle bli noen mulighet til å få laget noen lister. Karl Marx hadde skrevet at: "All historie om samfunnene til i dag er historien om klassekamper."¹⁸⁵ Hvorfor skulle Norge anno 1969 være noe annerledes? "Fri mann og slave, patrisier og plebeier, baron og livegen, laugsborger og svenn, kort sagt alle undertrykkere og undertrykte har bestandig stått mot hverandre, har ført en uavbrutt snart skjult, snart åpen kamp, som hver gang endte med en revolusjonær omdannelse

¹⁸² Pål Steigans far var et dedikert medlem av NKP. "Og fikk faren min noen penger gikk de rett til kommunistavisa 'Arbeideren'. Alt sammen. Det hendte at mora mi måtte gå ned i redaksjonen og be om å få tilbake noen penger så vi skulle få til maten." Steigan, *På den himmelske freds plass*, 48.

¹⁸³ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

¹⁸⁴ Skjønnsberg, *På parti med Stalin?*, 78.

¹⁸⁵ Karl Marx, *Det beste av Karl Marx, Tekster i utvalg ved Fredrik Engelstad*. (Pax Forlag A/S, Oslo, 1992), 235.

av hele samfunnet eller med begge de kjempende klassers undergang,” skriver Marx.¹⁸⁶ For ml-erne var det borgerskapet og staten mot arbeiderklassen. Borgerskapet ville holde arbeiderklassen nede for egen vinning. Slik var kapitalismen, og den ville ikke gi slipp på makten frivillig. Derfor måtte ml-erne ta sine forhåndsregler. Allerede da antok partiet at de ble overvåket. Partiet antok at de hadde en direkte fiende, som jobbet aktivt for å få tak i det sufferne drev med av politisk virksomhet.¹⁸⁷ Ledelsen indoktrinerte ml-erne med at det var grunn til å frykte både utenforstående og medlemmer av ml-bevegelsen. På bakgrunn av frykt for eksponering valgte man å anonymisere deler av den valgte ledelsen, noe som ble en avgjørende faktor i å sikre ledelsen fra kritikk på grunnplanet.¹⁸⁸ Men la oss ta for oss den siste setningen til Skjøsberg. ”Forsiktig med mistenkelige folk som prøver å vinne tillit, særlig folk som graver og spør mye.” Den kan tolkes dit hen at medlemmene måtte være årvåkne overfor infiltratører som ønsket å få tak i hva ml-bevegelsen drev med, men samtidig kneblet det effektivt egne medlemmer. Skjøsberg beskriver det slik:

Det hersket en utpreget redsel for å spørre. Man skulle ikke være for interessert. Man skulle ikke på egen hånd søke informasjon. Slik ble sikkerhetslinja et maktmiddel. Ikke i noe annet parti har ledelsen til de grader lagt premissene for enhver diskusjon – blant annet takket være informasjonsmonopolet.¹⁸⁹

Alle som hindret klassekampen kunne risikere å bli ansett som en fiende, selv medlemmer i egen organisasjon. Alt ble kokt ned til et spørsmål om en var for eller imot. ”Alt og alle som står i veien for å gjennomføre målet, er å betrakte som fiender. Det dreier seg om tilhengere av og de som nyter godt av det bestående samfunn. Men det dreier seg også om tilhengere av andre rivaliserende totalitære ideer,” mener Øystein Sørensen.¹⁹⁰ Utsagnet er skreddersydd for ml-bevegelsen. All ideologi som tjente klassefienden skulle bekjempes. Borgerskapet og staten skulle erstattes av arbeiderklassen etter revolusjonen. Også NKP ble ansett som en fiende. Medlemmene av det sovjettro partiet stod for en falsk kommunisme. De var revisjonister og ble i flere tilfeller omtalt som landsforrædere i forhold til sin rolle som femtekolonister for regimet i Moskva.

¹⁸⁶ Marx, *Det beste av Karl Marx*, 235.

¹⁸⁷ *Tjen Folket*, 1/72, 9: ”På seminaret om forberedelsene til kongressen blei det i laget vårt avslørt to fordekete trotskister. Folka hadde prega laget i lengre tid og hadde sniki seg inn i ledelsen. [...] Bandittene gikk i spissen for Baudelinja om at plattformen for solidaritetsarbeidet måtte være anti-kapitalistisk.”

¹⁸⁸ Kolmannskog, *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla*, 77.

¹⁸⁹ Skjøsberg, *På parti med Stalin?*, 80.

¹⁹⁰ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

Forholdet til Sovjetunionen var anstrengt som følge av landets revisjonistiske politikk etter Stalins død. Sovjetunionen var en imperialistmakt i ml-ernes øyne, og den sovjetiske invasjonen av Tsjekkoslovakia i 1968 ble et bevis på at den sovjetiske staten hadde forrådt sosialismen. Hendelsen skjerpet forholdet mellom NKP'erne og de revolusjonære ml-erne. Den andre imperialisten og stormakten, USA, var allerede involvert i Vietnamkrigen. Krigshandlingene økte på slutten av 60-tallet og utover begynnelsen av 70-tallet. Vietnamkrigen ble sett på som en krig mot kommunismen. Invasjonene ble et bevis på at imperialistmaktene var villig til å angripe og invadere underlegne stater. USAs motiv var å hindre at kommunismen spredte seg i Asia, mens Sovjetunionen gikk inn i Tsjekkoslovakia da deres interesser i landet ble truet. For en kommunistisk gruppe i Norden, var det grunn til bekymring. Vietnam ble tidlig ml-bevegelsens samlingspunkt, samtidig som spenningene mellom øst og vest økte. Forholdet mellom øst og vest var med på å forme forestillingen om krigsfaren. AKP(m-l) plasserte seg således i en særstilling i norsk politikk. For mens venstresiden for øvrig, anført av NKP og SV støttet Sovjetunionen og resten av partiene så på USA som en verdensbeskytter, fryktet AKP(m-l) dem begge.

FORNUFTIG PARANOIA?

Imidlertid dro vi av sted til dette møtet, under de sedvanlige sikkerhetsforanstaltninger. Vi kjørte i bilen til Jan Klåstad, fem stykker fra Larvik, deriblant lektor Pedersen og Nina Skåtøy. Jan Klåstad hadde fått utlevert en svær konvolutt, som det lå flere andre og nummererte konvolutter inni. Han åpna første konvolutt. Dra til Horten, sto det, Ferjekaia. Vi kjørte dit, og vel framme åpna Jan Klåstad konvolutt nr. 2. Ta ferja over til Moss, sto det. Vi så gjorde, men begynte unektelig å bli spent på hvor vi skulle.¹⁹¹

Dette sitatet er hentet fra Dag Solstads roman *Gymnaslærer Pedersen*, og gir et godt bilde på det absurde ved sikkerhetstiltakene. Solstads bilde av sikkerhetstiltakene er noe karikert, men befinner seg allikevel ikke så langt fra sannheten. Pål Steigan mener boken er det beste forsøket på å nærme seg AKP(m-l) som en bevegelse.¹⁹² Så hva da med sikkerhetspolitikken? Var den bare et absurd vedheng ved partiet, som var med på å skape myter om radikalister som med våpen i hånd skulle gripe makten? Eller var sikkerhetstiltakene basert på fornuftige analyser i en uoversiktlig situasjon?

¹⁹¹ Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 145.

¹⁹² Debatt mellom Pål Steigan og Arne Strand på RedaksjonEN på NRK.

<http://gudbedre.blogspot.com/2006/03/hvor-viktige-var-akpml.html>. Besøkt 07.09.10.

Pål Steigan mener det siste. ”[...] det viktigste ved sikkerhetspolitikken til AKP er ikke at den fungerer psykologisk og sosialt. Det viktigste (og mest sjokkerende) ved den er at den bygger på en høyst edruelig og helt umytisk erkjennelse av det sanne Norge under den mjuke fasaden,” skriver han.¹⁹³ I følge Steigan hadde ml-bevegelsen kommet bak sløret på det virkelige Norge, og denne avsløringen var bakgrunnen for behovet om sikkerhetstiltak. Det Steigan skriver kan knyttes opp mot Sørensens modell om totalitære ideologier. ML-bevegelsen var bygget opp som en elitistisk kommunistisk organisasjon, med blant annet Steigan på toppen. I følge Sørensen, vil eliten i en totalitær ideologi mene at de fleste mennesker lever i en falsk forestillingsverden. De har ikke funnet det sanne Norge, og de skjønner ikke hvordan verden egentlig er skrudd sammen.¹⁹⁴

Det Steigan referer til er de hemmelige NATO-øvelsene i Norge, hvor SUF(m-l) og FNL-grupper ble utpekt som mulige fiender.¹⁹⁵ Det må ha vært en gullgruve for AKP(m-l)s ledelse. Her satt man med håndfaste bevis på at staten, sammen med NATO og imperialisten og hatobjektet USA drev med øvelser rettet mot konkrete organisasjoner på venstresiden. ML-bevegelsen kunne vel knapt fått bedre hjelp i sitt forsøk på å implementere sikkerhetstiltakene i AKP(m-l).

KURSSKIFTET I SANTIAGO

Kuppet i Chile, 11. september 1973 ble en merkedag for de røde. Salvador Allende, en uttalt marxist var lovlig kommet til makten i landet tre år tidligere. Venstreorienterte verden over var spente på hva den folkevalgte sosialisten skulle få til ”i verdens tynneste land.”¹⁹⁶ Men det skulle de aldri få vite. Det håpet som var blitt tent hos norske og utenlandske marxister, ble slukket en tirsdag i september, på en dato som senere også skulle bli husket for angrepet på USA. Under et statskupp ledet av General Pinochet, med støtte fra CIA, lå Allende og hans sosialistiske prosjekt dødt. Med Allendes siste pust døde også ml-ernes illusjon om en fredelig og demokratisk overgang til sosialismen. Hvorfor skulle ikke dette kunne skje i Norge også? Den norske staten hadde sine beredskapslover og interneringsfullmakt. Politiets overvåkningstjenestes (POT) registrering av brysomme elementer var velkjent. Strukturene lå der. Hvorfor skulle nå egentlig de sterkt USA-vennlige norske elitene være så mye mildere

¹⁹³ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 147.

¹⁹⁴ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

¹⁹⁵ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 148-149.

¹⁹⁶ Sjøli, *Mao min Mao*, 102.

enn andre?¹⁹⁷ Marx' analyse av at det forekom en konstant kamp mellom klassene hadde ført til at ml-bevegelsen allerede hadde innført sikkerhetstiltak, med kuppet i Chile ble fokuset skjerpet ytterligere.

Pål Steigan kalte det et kursskifte, og stadfestet det til 11. september 1973. Dog virker det som om Steigan og AKP(m-l) hele tiden hadde visst at en fredelig overgang til sosialismen uten revolusjon var utenkelig.

Fram til da hadde SV og venstresida i DNA brukt Chile som et eksempel på at det *nytter* å gjennomføre den fredelige overgangen til sosialismen. Da militærkuppet knuste denne drømmen, blei det for ørtende gang i historia vist at noe sånt ikke er mulig så lenge borgerskapet er villig til å bruke alle tenkelige midler for å hindre sosialismen. Drømmen om den fredelige veien blei skutt på fotballstadion i Santiago. Alt AKP hadde sagt om nødvendigheten av revolusjon blei bevist av det chilenske eksempelet.¹⁹⁸

I følge det Steigan skriver, kan det virke som om en fredelig utgang for ham og partiet var utenkelig fra starten. Tiltroen til eliten i landet var så lav at han anså det som realistisk at det samme skulle skje i Norge. ”Så katastrofalt kan resultatet bli om arbeiderklassen virkelig trur på reformismen når det kommer til det harde. Fra da av begynte AKP ei gradvis omvurdering av politikk, taktikk og organisasjon,” skriver han.¹⁹⁹ Det er vanskelig å tolke Steigan annerledes enn at dette innebar en strengere sikkerhetspolitikk innad i ml-bevegelsen. Hendelsene i Chile viste Steigan og ml-bevegelsen at en fredelig overgang var umulig, og de etterfølgende overgrepene mot befolkningen i Chile styrket behovet for sikkerhetsarbeidet. ”Det som skjer der er en påminnelse om det som alltid skjer når de utbyttede vil ha en bedre tilværelse. Terroren og forfølgelsene etterpå viser hvor viktig spørsmålet om sikkerhet er.”²⁰⁰ Behovet for revolusjon ble befestet, og således økte også behovet for hemmeligholdelse av partiet. Et kjennetegn på totalitære ideologier er at ”de vil ha et rent, revolusjonært brudd med det bestående.”²⁰¹ Skulle ml-bevegelsen unngå en gjentakelse av det som skjedde i Chile, var det viktig at revolusjonen ble så gjennomgående at borgerskapet ikke kunne reise seg igjen.

¹⁹⁷ Sjøli, *Mao min Mao*, 102.

¹⁹⁸ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 214.

¹⁹⁹ *Ibid*, 215.

²⁰⁰ *Tjen Folket*, 2/74, 18.

²⁰¹ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

SIKKERHETSPOLITIKK BLE TIL FORESTILLING OM KRIG

TIL STOR MUNTERHET, OG IKKE SÅ LITEN ERGRELSE, FOR ANDRE PÅ VENSTRESIDA, ERKLÆRTE VI AT DET GIKK MOT EN 3. VERDENSKRIG, OG AT VÅRT FOLK MÅTTE FORBEREDE SEG PÅ ÅRELANG OKKUPASJON, OG AT VI IKKE KUNNE FRIGJØRE OSS UTEN EN FOLKEKRIG MOT OKKUPASJONSMAKTA.

-KNUT PEDERSEN²⁰²

Under intervjuet med Boye Ullmann, tidligere AKP'er og medlem av Internasjonalt Utvalg (IU) i AKP(m-l), la jeg frem mine vurderinger av de ulike aspektene ved partiet og at jeg kom til å fokusere på kadervurderinger i oppgaven. Jeg fortalte Ullmann at jeg anså det som de viktigste totalitære redskapet i partiet. Ullmann var uenig med meg i den konklusjonen. Han mente snarere at det var forestillingen om en kommende krig som utgjorde det største totalitære elementet i partiorganisasjonen. Han la spesielt vekt på de økte sikkerhetstiltakene, og partiets manglende evne til å se etter en alternativ løsning. Han mente at denne dogmatiske troen på historisk utvikling var mer skadelig for bevegelsen enn det kadervurderingene var. Troen på en nærliggende krig førte med seg en uhyggelig fremstilling av fremtiden, og det bildet lå som et mørkt teppe over hele organisasjonen og dens medlemmer. Konsekvensene var at sikkerhetstiltakene ble strammet inn, og lojalitet til linjen ble i enda større grad en verdsatt evne hos kadrene. Lojalitet ble viktigere enn diskusjon.²⁰³

Bak forestillingen om den kommende krigen lå det en analyse basert på utviklingen mellom Sovjetunionen og USA. Ledelsen hadde begynt å se nærmere på rivaliseringen mellom de to supermaktene. Sovjetunionen var en supermakt i fremgang, landet hadde satset på militarisering, men hadde ikke fått omgjort denne satsingen i aktiv kapital. "[...] militarisering betyr død kapital, du må få noe ut, og der var det direkte analogier til oppbygningen til både første verdenskrig, og kanskje aller mest til andre verdenskrig," forteller Ullmann.²⁰⁴ I Røde Fane 3/74 kunne ml-erne lese at: "[m]otsigelsen mellom USA og Sovjet skjerpes raskt og kan bli hovedmotsigelsen i verden. Sovjetsamveldet er snart klar til å ta opp kampen med USA. Da vil vi stå på randen av en ny verdenskrig."²⁰⁵ Betydningen av analysen var ikke bare frykt for en krig, men en klar melding om at AKP(m-l) som parti måtte starte forberedelser mot den kommende krigen. Partiet måtte være forberedt, for revolusjonen

²⁰² Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 194.

²⁰³ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Sjøli, *Mao min Mao*, 117.

ville følge i etterkant av krigen. Partiet måtte derfor mobilisere massene, både i partiet, og i befolkningen, slik at ml-apparatet stod rustet til en fremtidig okkupasjon og revolusjon.

I en krigssituasjon forventet AKP(m-l) at andre partier, spesielt NKP, ville samarbeide med fienden, og utlevere dem som opposisjonelle til invasjonshæren. Det samme ville være tilfellet med den norske stat, i form av POT, som igjen ville utspille sin rolle som landssvikere.²⁰⁶ For medlemmene av partiet fikk utøvelsen av sikkerhetspolitikken og forestillingen om krigsfare de samme konsekvensene. Partiet kunne under dekke av forestillingen om krigsfare og behovet for sikkerhetstiltak kreve streng disiplin og lojalitet fra medlemmene. Hemmeligholdelse og lojalitet til linja ble av sentral betydning.

SIKKERHETSPOLITIKKEN SOM MAKTMIDDEL

Både sikkerhetstiltakene og analysen om krigsfare fikk betydning for folks deltakelse i det revolusjonære arbeidet. Det politiske arbeidet i hverdagen ble mer komplisert, og de krav som ble stilt til hver enkelt kader ble strammere. SKAU hadde gjennom sikkerhetsinstruksene og analysen om krigsfare skapt en atmosfære hvor ml-erne var å betrakte som et legitimt mål for både innenlandske og utenlandske grupper. På bakgrunn av analysene som forelå var det grunnlag for en strammere organisering av bevegelsen. MI-erne beveget seg i et farvann hvor unntakstilstand i realiteten ikke var langt unna. I en slik situasjon kunne ledelsen treffe vedtak raskt og hurtig, og presse dem ned i partilagene under dekke av at situasjonen var prekær og tiltakene nødvendige for å opprettholde visjonen.

Det er ingen grunn til å tro at sikkerhetstiltakene og krigsanalysen i seg selv ikke var basert på troverdige og velmenende analyser fra ledelsens side. En fryktet virkelig agenter innad i bevegelsen, og en fryktet virkelig en krig. Men resultatene av analysene var med på å gjøre ledelsens makt betydelig sterkere. Så selv om jeg mener at intensjonen var hederlig, mener jeg at ledelsen utnyttet situasjonen som oppstod som en følge av de endringene som ble foretatt. Sørensen skriver om totalitære ideologier at: ”De mener å ha rett til å ta i bruk alle virkemidler for å nå sine mål. Om nødvendig og hensiktsmessig vold og terror. Målet er stort, så overordnet alt annet, at det ikke kan være noen moralske eller ideologiske sperrer for hva slags virkemidler som er legitime for å nå de.”²⁰⁷ Målet var en sosialistisk revolusjon, og for å komme dit benyttet ledelsen seg av de mulighetene de hadde. Med det mener jeg ikke at

²⁰⁶ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²⁰⁷ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

ledelsen benyttet seg av vold og terror overfor sine egne medlemmer, selv om vold kunne bli en realitet ved gjennomføringen av revolusjonen.²⁰⁸ Gjennom å spille på tilstedeværelsen av den ytre faren, kunne ledelsen raskt få folk på den rette linjen, samtidig som man hadde et grunnlag for å kunne presse ut brysomme elementer.

KRIGSFARE BLE TIL KRIGSPSYKOSE

*Alle medlemmer må bruke dekknavn. Dette skal brukes på alle interne møter. Det må brukes i de fleste andre interne sammenhenger også. Dekkenavnet bør skiftes med ujevne mellomrom. Dette gjør laga mindre oversiktlige, og det skjerper årvåkenheten til medlemmene. Bruk minst mulig virkelige navn – også når det skal velges styrer o.l. Bruk ikke samme dekknavn når du deltar i forskjellige møter, o.l.*²⁰⁹

For å vise hvordan sikkerhetsinstruksene og teorien om tredje verdenskrig påvirket kadrene, vil jeg belyse dem fra medlemmenes ståsted. Fra 1969 til 1974, dreide sikringstiltakene seg mest om å hindre det norske borgerskapet innsyn i bevegelsen. Etter 1974 dreide det seg mer mot å koble dem opp mot krigsfaren, med det resultat at sikkerhetstiltakene økte i omfang og seriøsitet. Denne opptrappingen kulminerte med sikkerhetsinstruksene som var på trykk i *Tjen Folket* i 1975.

”Jeg regnet realistisk med at jeg skulle dingle,” uttalte Tron Øgrim våren 1990.²¹⁰ Pål Steigan, skriver i sin bok *På den himmelske freds plass*, at han i 1984 fremdeles så dystert på fremtiden, selv om han ikke lenger mente at det var ”skjebnebestemt at vi vil oppleve kjernefysisk ragnarok.”²¹¹ Slik var mentaliteten til to av lederskikkelsene i AKP(m-l). Det var ikke rart at sikkerhetsinstruksene fikk en sentral plass i ml-bevegelsen. Skal en ta Øgrim på ordet, attesterer det noe av det engasjementet som fantes i ml-bevegelsen. Uansett om man regnet med å bli hengt, eller bare ville bekjempe kapitalismen, ofret mange av medlemmene alt for bevegelsen og partiet.

Bruken av dekknavn var en av de snodige karakteristikkene ved AKP(m-l). Kadrene satt i et partilagsmøte, ansikt til ansikt, med fiktive navn for å diskutere nye direktiv sammen med både kjente og ukjente. Dette var et enkelt tiltak fra ledelsens side i å gjøre organisasjonen mer uoversiktlig for klassefienden som forsøkte å overvåke møtene og de medlemmene som

²⁰⁸ Skjønsberg, *På parti med Stalin?*, 131.

²⁰⁹ *Tjen Folket*, 11/75, 23

²¹⁰ Skjønsberg, *På parti med Stalin?*, 79.

²¹¹ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 250.

var der. Dette var et naturlig tiltak for medlemmene av ml-bevegelsen. En skal være forsiktig med å si at bruken kun var et innslag av kollektiv paranoia. Det er lett å ta for seg sikkerhetspolitikken til AKP(m-l) og se på tiltakene som drastiske, men det ligger et element av alvor i bunn. Det har uten tvil kostet å være medlem i ml-bevegelsen. For mange hadde engasjementet kostet dem dyrt i form av arbeidsnekt eller andre represalier i arbeidslivet. Mange tidligere medlemmer kan vitne om politisk diskriminering på arbeidsplassen. Dekknavn var med på å hindre at navnelister ble sendt videre til arbeidsplassen deres. Så selv om tiltakene i dag kan virke overdrevne, var det også et element av fornuft i dem. Overdrevne eller ikke, så spilte sikkerhetstiltakene en rolle i utviklingen bevegelsen tok. For da sikkerhetstiltakene var på plass, forelå det en ”sannhet” om at disse var nødvendige for å opprettholde medlemmenes sikkerhet. For som Steigan sier, så hadde bevegelsen sett det virkelige Norge bak den myke fasaden. Jeg mener det er grunnlag for å si at sikkerhetstiltakene ble en styrende faktor i eskaleringen som fant sted med analysen om tredje verdenskrig. Det hadde vært svært vanskelig, selv for ledelsen av denne elitistiske bevegelsen, å slippe de nye sikkerhetsinstruksene i *Tjen Folket* i 1975 hvis man ikke hadde hatt en gradvis mentalitetsendring over tid. Igjen vil jeg trekke frem kadervurdering som et sentralt instrument for å få til denne endringen. Finn Sjøe liker å snakke om ”mental habitus”, og gjennom bruken av kadervurderinger sikret ledelsen at medlemmenes ”mentale habitus” var på det rette stedet. I stedet for kritikk av sikkerhetspolitikken kunne *Tjen Folket* publisere medlemmenes kronikker om hvordan de kunne forbedre sin egen sikkerhetspolitikk. Partilag tok selvkritikk for ”slarv” i sikkerhetspolitikken, og bekjente at vinning på kort sikt ikke ville oppnå noe hvis hele partilaget ble samlet sammen av SIPO, fordi de hadde kunnet kartlegge hele partilaget.²¹² Kritikk mot instruksene ble svart med at kaderen ikke besatt innsikt i situasjonen. En kader som ikke var opptatt av sikkerhetspolitikk, var på sett og vis en trussel for hele sitt partilag.

De første sikkerhetstiltakene var ikke av en så omfattende karakter at det var naturlig å sette seg kraftig opp mot dem. Disse ble innarbeidet i bevegelsen gjennom arbeid i partilagene. Da disse var på plass, strammet man skruestikka litt, og partilagene fikk arbeidet med å opprettholde at de ble fulgt, og sikre at medlemmene var på linja. Slik fortsatte man en prosess som silte ut de opposisjonelle og de svake. Til slutt var linja så akseptert blant

²¹² *Tjen Folket*, 4/72, 36.

medlemmene, at ledelsen, da de innførte sikkerhetsinstruksene, analysen om krigsfaren og høyreavviket, var blitt uangripelige.

SIKKERHETSINSTRUKSENE SMELTER SAMMEN MED KRIGSFAREN

I 1975 ble det foretatt en kraftig eskalering av sikkerhetstiltakene. Internbladet, *Tjen Folket*, viet elleve sider til ”Sikkerhetsinstruks for AKP(m-l)s medlemmer”, under slagordet ”Gjør organisasjonen usynlig for klassefienden – mobiliser til kamp!”.

Dette er et *direktiv* til alle AKP(m-l)s medlemmer om hvordan vi skal sette ut i livet partiets sikkerhetslinje. Direktivet er en sikkerhetsinstruks som gjelder for alle medlemmer. Den løser ikke alle problemer som reiser seg når vi skal forsvare partiet mot klassefienden og styrke partiet i arbeiderklassen og folkemassene. Den vil trenge fortløpende kritikk. Sørg for at dine meninger om endringer kommer til partiets ledelse så raskt som mulig. På forsvarlig vis. Inntil instruksen er endret av partiets ledende organer, gjelder den som direktiv til alle medlemmene.²¹³

Slik lød ingressen til sikkerhetsinstruksene i *Tjen Folket*. Partiet inviterte medlemmene til å komme med kritikk av sikkerhetsinstruksene, men opp igjennom årene hadde partiet vist seg som en formidabel motstander for kritikerne. Internbladet hadde tidligere viet mange sider til å bryte ned politiske motstandere som stod for en annen linje. Første setning etter ingressen gav et dårlig skjult bilde av hva man mente om kritikere av sikkerhetspolitikken: ”De falske ’kommunistene’ prøver stadig vekk å gjøre kommunistenes sikkerhetslinje til latter.” Så samtidig som man inviterte medlemmene til å komme med kritikk av sikkerhetsinstruksene uttalte man at kritikerne kunne bli avslørt som falske kommunister. Det at man inviterer til diskusjon, betød ikke nødvendigvis at man ønsket en diskusjon i praksis. Halvannet år senere kunne en lese i *Tjen Folket* at diskusjonene rundt sikkerhetspolitikken hadde blitt utsatt grunnet arbeidspress i SK.²¹⁴ Ettersom det stod at ”inntil instruksen er endret av partiets ledende organer, gjelder den som direktiv til alle medlemmene,” hadde den i praksis blitt innført uten noen form for redigering. Bakgrunnen for utvidelsen av sikkerhetsinstruksene ble begrunnet ut ifra tanken om at borgerskapets ville tviholde på makten, men også ut ifra situasjonen i utlandet.

Supermaktene Sovjet og USA ruster til krig. Målet er verdensherredømme. Uten kontroll over Europa – det rike kontingntet (sic) – små muligheter for å nå målet for både den ene og den andre

²¹³ *Tjen Folket*, 11/75, 18.

²¹⁴ *Tjen Folket*, 5/77, 22.

supermakta. Med Europa som slagmark er det lite som tyder på at Norge ikke blir trukket inn. Enten revolusjonen forhindrer krigen eller krigen fører til revolusjon, så stiller muligheten for en imperialistisk okkupasjon av Norge, spørsmålet om AKP(m-l)s sikkerhetslinje uvanlig skarpt på dagsorden.²¹⁵

Det er liten tvil om at sikkerhetspolitikken omfattet mer enn borgerskapets og monopolkapitalens forhold til en kommunistisk revolusjon. AKP(m-l) var blitt krigsforberedende.

ALT BLE ET TEGN PÅ KRIG

Når Indira Gandhi tiltok seg diktatoriske fullmakter i India, var dette ”fascisme innført med Sovjets støtte”, og et tegn på at ”Sovjet styrker seg i kampen om verdensherredømmet”. (KK25/75) Interne konflikter i Portugal ble øyeblikkelig Sovjet på frammarsj. (KK 26/75) AKPs hysteri overgikk snart de mest innette generalers.²¹⁶

For ml-erne betydde analysen at det var på tide å komme i gang med forberedelsene. De hadde i flere år sett faren komme sakte nærmere. De hadde sett klassefienden som spionerte på dem under demonstrasjoner, og de hadde ved hjelp av Lenins tese forstått hvilken retning utviklingen i verden tok. Det var en generell konsensus om at analysen var riktig. Problemene kom først senere da ml-bevegelsen ikke klarte å se andre alternativer enn at utviklingen kom til å ende i krig. For da krigen lot vente på seg, evnet ikke ledelsen å stoppe opp for å se seg om etter alternative muligheter. Analysen var dogmatisk. Alt ble tolket som et tegn på at krigen var et skritt nærmere. ”Vi må, som Lenin, slå fast at en imperialistisk krig ikke kan unngås ved avtaler mellom supermaktene. Helsingsfors-avtalen (sic) er ikke verd mer enn München-avtalen fra 1938,” skrev *Tjen Folket* i 1977. I den samme utgaven kunne kadrene lese at temaet for årets sommerleire skulle være den ”internasjonale situasjonen og spørsmål i tilknytning til folkekrig.”²¹⁷ Året før hadde man diskutert hvilke oppgaver man måtte løse hvis Norge ble dratt med i en imperialistisk verdenskrig.²¹⁸ Harald Skjønberg mener at det utviklet seg en krigspsykose som trengte inn i kaderne som ”en lumsk og ødeleggende

²¹⁵ *Tjen Folket*, 11/75, 24.

²¹⁶ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 130.

²¹⁷ *Tjen Folket*, 5/77, 23.

²¹⁸ *Tjen Folket*, 7/76, 2.

gift.”²¹⁹ Slik medlemmenes ”mentale habitus” hadde vent seg til sikkerhetspolitikken, slik skulle de nå tilvendes krigsfaren.

FØLGENE AV SIKKERHETS- OG KRIGSFAREPOLITIKKEN

Ser en konkret på de punktene som ble listet opp i *Tjen Folket*, så var det tiltak som skulle gjøre det vanskeligere for utenforstående å få innblikk i hva som ble gjort i partiet og på partimøtene. Det dreide seg om bruk av dekknavn, om å ikke prate om hva man gjør i partiet, ikke snakke i telefon, konkrete fremgangsmåter for innkalling til møter, og oppbevaring av partiets dokumenter og lignende. Dersom en ser litt bak tiltakene, og på konsekvensene de fikk, mener jeg at det ikke bare hindret utenforstående å få et innblikk i partiet, men at det også førte til at partiet utviklet seg i en sekterisk retning. Alt politisk arbeid ble ført inn i en egen liten forestillings verden, alle utenfor partiet kunne regnes som mulige agenter og sabotører. Harald Skjøsberg mente det utviklet seg en selvdestruktiv paranoia. Medlemmene gikk rundt og forventet at de ble overvåket. De kunne ikke bruke telefonen, og de kunne ikke bruke posten. Innkalling til et møte i partilaget ble en ytterst krevende sak. Alt skulle gå fra hånd til hånd. For Skjøsberg ble resultatet at han følte han levde i en dualistisk verden:

Det var vinteren 1977. Jeg hadde vært på et møte på Emma Hjorths Hjem i Bærum. Under den lange seansen hadde vi tatt i bruk alle lekens ritualer, og vi forlot åstedet, en etter en, slik man etter reglene skulle. Jeg mener jeg var en av de siste som dro. I pakt med direktivene hadde jeg parkert min lyseblå folkevognboble et godt stykke unna møtestedet. Jeg gikk alene langs kalde vinterstier. [...] Det eneste mennesket jeg traff på min vei, var en dame som luftet hunden sin. Og siden mistenksomheten overfor nesten var opphøyd til en dyd i bevegelsen som skulle frigjøre mennesket, studerte jeg henne nøye. Var hun muligens agent? Jeg avviste tanken. Men idet jeg låste meg inn i bilen, kom det over meg: Jeg var i ferd med å bli gal. For man beveger seg ikke ubesværet i to kontradiktoriske verdener. Jeg visste: En av disse verdener var fiktiv. Enten stillheten, freden og harmonien på disse vinterlige villaveiene i Vestre Bærum. Eller det innette hysteriske der inne. Og det ble klart for meg at jeg ikke hadde noe valg. Jeg måtte finne ut hvilken verden som var! Ellers kunne det gå galt med meg.²²⁰

Var Skjøsbergs oppførsel vesentlig forskjellig fra andres? Det var ikke noe rosenrødt og oppmuntrende bilde som ble prentet inn i medlemmenes tanker. Skjøsberg fikk et behov for å finne ut hvilken verden som var virkelig, fordi han følte han beveget seg i to verdener. En

²¹⁹ Skjøsberg, *På parti med Stalin?*, 130.

²²⁰ *Ibid*, 79.

verden hvor han måtte stå klar til å gjøre motstand den dagen sovjeterne kom, og en verden hvor en dame kunne gå tur med hunden sin, hvor alt var stille, og hvor tankene om krig virket fjernt. Ole Johnny Larsen fikk en åpenbaring etter å ha kjøpt en bok av kunstneren Theodor Kittelsen. ”Dette hadde eg gløymd i mange år. Naturflotte bilde og skogsromantikk. Dei siste åra hadde det berre vore beinhardt og stål og kamp. Eg fekk ein skikkelig romantisk greie på det, ut i naturen, noko anna enn berre å gå i gatene og slåss.”²²¹ I følge Larsen kunne det for noen bikke over i krigsromantikk. En tilstand hvor man håpet at krigen skulle komme. Gjennom krigen skulle revolusjonen, og visjonen realiseres.²²² Det er absolutt grunnlag for å være enig med Skjønberg om at frykten for krig i ml-bevegelsen utviklet seg til en krigspsykose. De utviklet en alternativ forestillingsverden hvor de statlige muddervulkanene spredte løgner om sosialismen. USA og Sovjetunionen var imperialister som snart måtte møtes i en krig, for slik lød prinsippprogrammet om den internasjonale situasjonen. De var overvåket fra både høyre- og venstresiden, framtidsutsiktene var mørke for dem som ventet på revolusjonen.

Derfor måtte politikken holdes strengt internt på partilagsmøtene, og den var så hemmelig at selv ektefeller måtte holdes utenfor. ”Husk at hun/han *ikke* er i partiet, og følgelig ikke de rettighetene og pliktene som du som medlem har.”²²³ Alle avvik fra den nye linja skulle rapporteres til ledelsen. ”Sett *politikken* i høysetet, avvis svermeri og hysteri i dette spørsmålet. Det er i det jevne og tålmodige arbeidet over tid vi ser de få som vil vise seg å være borgerskapets agenter, hvem som konstant bryter partidisiplinen, den demokratiske sentralismen. *Rapporter også alt annet som er av betydning.*”²²⁴ Skulle man fortsette å være en del av den revolusjonære fortroppen, var det derfor best å følge linjene.

Kadrene fikk ansvaret for å drive politikken videre under de nye forholdene. Partiet skulle være ugjennomsiktig for klassefienden, men samtidig skulle politikken nå frem til massene. Partiet hadde innført masselinjen. Kadrene skulle ikke skille seg ut, og alle tegn på at de tilhørte ml-bevegelsen måtte bort.²²⁵ Løsningen på hvordan en kader skulle få solgt Klassekampen uten å tilkjenne seg selv var i beste fall forvirrende. ”Spørsmålet kan bare løses ved å bruke skikkelige kommunistiske *prinsipper* for å analysere den konkrete

²²¹ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 46.

²²² Ole Johnny Larsen, intervjuet av Nik Brandal, 30.03.05.

²²³ *Tjen Folket*, 11/75, 25.

²²⁴ *Ibid*, 26.

²²⁵ Sjøli, *Mao min Mao*, 120.

situasjonen,” kunne kaderen lese i *Tjen Folket*.²²⁶ Ledelsen mente at kaderen og partilaget skulle få frem mest mulig av politikken, samtidig som den skulle avsløre minst mulig av organisasjonen for klassefienden. Det var ikke noe svar, i større grad en ansvarsfraskrivelse. Ledelsen hadde lagt linja, og så var det opp til partilagene å løse dette praktisk ved hjelp av sikkerhetsinstruksene. Resultatet var at videreføring av det politiske arbeidet ble tilnærmet umulig for mange ettersom man gikk under jorda for å etterfølge sikkerhetstiltakene.

Noe av det som gjorde at sikkerhetstiltakene gikk for langt var koblingen som ble gjort mellom dem og krigsfaren. Ved å styrke fokuset på den kommende ble betydningen av sikkerhetstiltakene også forsterket. Det handlet ikke lenger kun om å være varsom med bruk av post og telefon, det begynte også å handle om hva man spiste, hva man drakk, hvilke klær man hadde og hvilke bøker man leste.²²⁷ I 1969 var formaningen ”forsiktighet med opplysninger i telefon og brev”, i 1975 var det blitt forbudt.²²⁸ Partiet grep stadig mer inn i medlemmenes liv. Sommeren 1975 kom ”Teser om Høyreavviket” ut, og partiet tok et kraftig oppgjør med revisjonismen.²²⁹ Jeg mener det ikke var noen tilfældighet at tesene kom ut nesten samtidig med at man hadde foretatt analysen om tredje verdenskrig. Å gå i mot tesene i den situasjonen partiet befant seg i, ville raskt ha blitt betraktet som revisjonisme. For partimedlemmene betød dette at avvik fra linjene skulle bli vanskeligere. Var du med, så var du med for fullt, blant annet da partiet trengte penger til sitt eget rotasjonstrykkeri til Klassekampen. Her illustrert av Dag Solstad gjennom Nina Skåtøy:

-Har du vært på Ferdinand i det siste? –Ja. Sist fredag. – Hva gjorde du der? – Tok noen halvlitere. – Hvor mange da? – Tre stykker. – Det er 42 kroner. Er du der ofte? – En gang i uka, tenker jeg. – Og drikker tre halvlitere? – Ja. – Det er 42 kroner i uka det. Hva sier du til det? – Nei nå får du faen meg ... skal jeg ikke få ta meg en øl heller nå da? – Jo, sa Nina, men jeg påpeker at det koster deg 42 kroner uka. Penger partiet i den nåværende situasjonen har svært god bruk for.²³⁰

²²⁶ *Tjen Folket*, 11/75, 21.

²²⁷ Ivar Mork, intervjuet av Nik Brandal 30.06.05.

²²⁸ *Borgerskapet i vårt land er fullt i stand til å avlytte telefonsamtaler. Klassefienden er interessert i både hva som sies og hvem som ringer til hvem. Dette kan fortelle en del om organisasjonen. Misbruk av telefonen kan gi klassefienden store mengder gratis informasjon. Derfor: Det er forbudt å innkalle møter pr. telefon (for den skas (sic) skyld: avlyse det). Det er forbudt å omtale indre forhold pr. telefon. Minst mulig skal sies i telefonen. Lange ”private” telefonsamtaler mellom kommunister må ikke finne sted. Jo færre som har privat telefon, desto bedre. Sørg for å gjennomføre denne oppfordringa så langt som mulig. Husk at også telefonkiosker kan avlyttes. Bruk dem minst mulig. Det samme gjelder for telefoner på jobben.* *Tjen Folket*, 11/75, 23.

²²⁹ *Tjen Folket*, 1975, Teser om høyreavviket.

²³⁰ Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 162-163.

Det var ikke lenger nok bare å forholde seg til sikkerhetstiltakene, partiet måtte nå begynne å forberede seg på den kommende krigen. Egil Fossum mente at krigen ville komme før 1985, AKP(m-l) hadde dårlig tid.²³¹ Resultatet ble jakt og friluftsspalte i Klassekampen. Maos militærskrifter i plastbind og fysisk fostring. Den skjeggete studenten med runde briller skulle skiftes ut med den velproporsjonerte trimeren med crew-cut og t-skjorte.²³² I de enkelte partilagene ble det viktig å diskutere tiltak hvordan man kunne forberede seg til den kommende krigen. Det måtte tas hensyn til geografiske forhold i området, og hva man skulle foreta seg ved en eventuell invasjon. "[...] det var kampanjer rundt det der å skaffe seg praktisk friluftsutstyr. [...] Hvis du kjøpte deg et telt, så var det jo spesifikasjoner på hva slags telt du burde kjøpe deg. Skulle du kjøpe deg en sovepose, så kjøpte du den, og ikke den," forteller Solheim.²³³ En sønn av to tidligere AKP'ere kan fortelle om to soveposer som den dag i dag ligger i kjelleren. De er aldri blitt brukt, men lå der i tilfelle de måtte evakuere boligen og søke tilflukt i skogen. Til tross for dette dystopiske verdensbildet, aksepterte mange den analysen som var fremlagt. Man trodde på den, og jobbet ut ifra den. Som et ledd i forberedelsene meldte mange ml-erne, som tidligere hadde stått for en pasifistisk linje, seg til militærtjeneste, og medlemmene ble oppfordret til å melde seg til FN-tjeneste. Hvorfor?

Hendelsene i Chile hadde vist at en fredelig overgang til kommunismen var utenkelig. AKP(m-l) hadde tro på at revolusjonen ville komme som følge av en krig, eller som en forlengelse av en krig. Ut i fra analysene var dette også høyst sannsynlig. Skulle AKP(m-l) komme til makten, måtte krigen komme først. Da kunne man få slik utslag Larsen beskrev som krigsromantikk, hvor krigen ble en utløsende faktor for realisering av politikken.²³⁴ For noen var ikke utsiktene til krig mørke skyer på himmelen, men den forløsende hendelsen på vei mot et kommunistisk Norge.

Det var egentlig sånn teorien etter hvert kom til å utvikle seg. At den mest sannsynlige veien til sosialismen i Norge ville være at: Først så ble det krig, og så ble det sosialismen. Det er en veldig lite visjonær teori. Det er ganske ekstremt. Ikke særlig oppbyggelig, eller grunnlag for entusiasme. Den ble nok et problem, for det var veldig mange som tenkte den veien der. Det er mer sannsynlig at først ble det krig, så ble det sosialismen, hvis vi gjør en god jobb.²³⁵

²³¹ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²³² Skjønnsberg, *På parti med Stalin?*, 133.

²³³ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

²³⁴ Ole Jonny Larsen, intervjuet av Nik Brandal, 30.03.05.

²³⁵ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

I en slik situasjon var defaitisme et problem, og det måtte bekjempes. Partiet måtte forberedes på at krigen kom til å bli hard, men samtidig måtte medlemmene ha tro på at en kom til å vinne. ”Dersom en krig bryter ut må verdens folk gjøre bruk av revolusjonær krig til å gjøre det av med aggresjonskrigen, og forberedelser til dette må treffes akkurat nå!”²³⁶ Sommerleirer, partilagsmøter og partiaviser ble alle brukt for å støtte opp om kampen. Mao Tsetung hadde sagt at: ”Den revolusjonære krigen er en massens krig, og den kan bare føres så sant massene mobiliseres, så sant en støtter seg på massene.”²³⁷

AKP VAR BLITT KRIGSKOMMUNISTISK

Med en analyse om at verden kom til å begi seg ut i en 3. verdenskrig, måtte det foretas endringer i AKP(m-l). Organisasjonen måtte hemmeliggjøres. ”Dette var en tanke som utviklet seg tidlig. Du kan ikke la alle medlemmene bli blottlagt,” forteller Finn Sjøe. AKP(m-l) støttet seg på erfaringene fra 30-tallet og NKP. ”På arbeidsplassen og ikke minst i handelsflåten ble du fort svartelistet dersom du sa noe som ikke passet makthaverne. Det var en alminnelig betraktning. Bruk vett og forstand. Er du utsatt på arbeidsplassen, så må du ikke si at: ”Jeg er med i AKP(m-l),” forklarer Sjøe. Planen ble at AKP(m-l) medlemmene skulle deles inn i forskjellige kategorier, hvor begrepet med 2.2’ere dukket opp. 2.2’ere måtte bryte alle kontakter med ml-bevegelsen. Man skulle late som om man brøt totalt med partiet, at man hadde skiftet mening. En 2.2’er kunne ikke lese Klassekampen, eller føre politiske diskusjoner, slik han normalt ville ha gjort. Finn Sjøe mener at denne kampanjen var feilaktig. Det førte til at mange ikke fikk luftet sine egne synspunkter. De fikk ikke utløp for sitt politiske syn. ”Skal det være noe mening med et parti, så skal det ikke være et lite sekterisk, rart parti, men et parti som kan gå ut å spre ideene sine, og få ting inn igjen. Det var usunt, det var skadelig.”²³⁸ Også i Telemark forsøkte man å verve medlemmer til å påta seg oppgaven som 2.2’ere. ”Men det er klart, det går jo ikke. [...] Det som var beskyttet, var jo partimøtene og når de var og hvem som var der. De var beskyttet mot provokasjon da, men alle i Telemark visste hvem som var medlemmer i lokalmiljøet, kanskje med noe få unntak. Samme var det jo andre steder også,” forteller Stein Roger Solheim, som var partilagsleder i Grenland.²³⁹ Mye av den sikkerhetspolitikken som AKP(m-l) la opp til i forbindelse med krigsfaren var ikke

²³⁶ *Tjen Folket*, 5/77, 25.

²³⁷ *Ibid*, 25. Slik legitimerte krigsfaren ml-bevegelsens vei ut i proletariseringen.

²³⁸ <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196249/>. Finn Sjøe intervjuet av NRK, besøkt 07.10.10.

²³⁹ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

like anvendelig. Det ble raskt stor forskjell på Oslo og Langesund, og andre småsteder hvor ml-erne holdt til.

Hemmeliggjøringen av partiet førte også til at POTs behov for å avdekke deres virksomhet også økte. Iver Frigaard beskriver det som en spiral som bare økte i takt med sikkerhetstiltakene. Dermed ble det flere steder enda vanskeligere å holde partiet skjult, ettersom myndighetenes virksomhet ble trappet opp i takt sikkerhetstiltakene. Det ble en på mange måter en katt og mus lek mellom POT og ml-bevegelsen.²⁴⁰

NOEN FALT AV FØR KAMPEN VAR I GANG

For noen ble kulmineringen av sikkerhetspolitikken og forestillingen om krig for mye. Rolv Petter Amdam kan huske møter i skogen, i kantina på flyplassen hvor de lot som om de skulle med flyet, eller på velferdsrommet hans i militærleiren, hvor alle som kunne spille et instrument hadde tatt det med. Slik kunne de late som om de skulle starte et korps, og ikke gjennomførte et politisk møte. Alt dette aksepterte han. Amdam var i denne perioden leder i Rød Ungdom i Ålesund og hadde gjennom sin stilling som leder påvirket ungdomsskoleelever til å velge yrkesskole fremfor gymnas. Men da han fikk et direktiv, med beskjed om hva han skulle si og mene var begeret fullt. ”Vi vart pålagte å gjere ting som du ikke ville gjere. Du misser friheita. Og då kom tungsinnet og alvoret inn også. Heldigvis, for då begynte eg å vakne.”²⁴¹ Skjøsberg, Larsen og Amdam beskriver det som en oppvåkning. Som at de en dag, plutselig åpnet øyene for en alternativ verden. En verden hvor krig ikke måtte komme som en logisk konsekvens av imperialismen. En verden hvor logikken ikke nødvendigvis måtte stå som en fasit på hva som kommer til å skje i fremtiden. Dessverre tok det ledelsen lenger tid å våkne.

KONKLUSJON

Påvirket av en dogmatisk tro på historisk utvikling innførte ledelsen et fokus på sikkerhet på et tidlig stadium i ml-bevegelsen. Ved å spille på de ytre farene klarte ledelsen å skjule deler av Sentralkomiteen, samtidig som den la bånd på nysgjerrige medlemmer på grunnplanet. All mistenkelig virksomhet skulle rapporteres direkte til ledelsen. Det førte til at den indre kjernen kunne styre retningen i politikken, uten å måtte stå til rette for den.

²⁴⁰ <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/197004/>. Iver Frigaard, intervjuet av NRK, besøkt 07.10.10.

²⁴¹ Rolv Petter Amdam, intervjuet av Nik Brandal, 11.05.10.

Gjennom å gradvis øke trusselbildet klarte ledelsen å forandre medlemmenes mentale habitus slik at de aksepterte forestillingen om den kommende krigen, og var villige til å jobbe mot en revolusjon i dens kjølvann. Slik ble forsiktighet til forbud, og borgerskapet til Sovjetunionen. Parallelt med økningen av trusselbildet økte ledelsens grep om kadrene. Fokus på disiplin og lojalitet ble forsvart på bakgrunn av farene som truet. Avvik ble en trussel mot hele ml-bevegelsen. For medlemmene ble konsekvensene en tøffere hverdag med tidkrevende sikkerhetstiltak, og nedsenkning i en forestillingsverden hvor alt var sentrert rundt arbeidet for arbeiderklassen og revolusjonen.

KAMPANJE X

Men jeg nekta. Jeg blei bearbeida etter alle den politiske kunstens regler, men jeg nekta. Jeg tør trygt si at jeg aldri har blitt utsatt for så mye oppmerksomhet som da, jeg blei underholdt, kurtisert, oppvarta til en grad som jeg ikke kunne unngå å finne sterkt smigrende, men jeg nekta. Ja, jeg nekta plent.

-KNUT PEDERSEN²⁴²

Dette kapitlet tar for seg det som internt i AKP(m-l) var kjent som Kampanje X, senere bedre kjent som proletariseringskampanjen. Dette var marxist-leninistenes forsøk på å nå ut til arbeiderklassen, og på den måten få et fastere grep innen den gruppen som man mente var selve kjernen i proletariatets diktatur. ”Det er arbeiderklassen og særlig industriarbeiderklassen som har styrke til å stå i spissen for å gjøre revolusjon og skape et sosialistisk Norge,” skriver Pål Steigan.²⁴³ Denne grunnleggende overbevisningen om arbeiderklassens betydning førte mange ml-ere ut i industrien. Jeg skal i dette kapitlet ta for meg hva som var motivene bak Kampanje X, og hvilke metoder ledelsen brukte for å overbevise kadrene om å gå ut i industrien.

OPPTAKTEN TIL PROLETARISERINGSKAMPANJEN

På 1970-tallet opplevde Norge en kampanje som står uten sidestykke i norsk politikk. Studenter sluttet på universitetet for å ta arbeid på fabrikkene, et arbeid som ofte var totalt uten relevans i forhold til deres tidligere utdanning. Høyt utdannede og gasjerte leger sluttet å praktisere medisin til fordel for en langt mindre lukrativ arbeidsplass blant ”gutta på gølv”. Arbeiderklassen var blitt idealet. Bak denne kampanjen stod en liten kjerne i AKP(m-l). Etter bruddet med Sosialistisk Folkeparti i 1969, ble det i løpet av de neste årene lagt en strategi for det nye partiet. Det ble satt opp tre punkter som skulle være minimumskrav til den nye strategien i partiet:

1. Et kommunistisk program bygd på en klasseanalyse av Norge.
2. En samling av alle marxist-leninister i en partibyggende organisasjon og
3. En organisatorisk ryggrad i form av grunnorganisasjoner i industrien. Vi måtte også jobbe målretta med å bygge ut organisasjonen, og særlig med å skape grunnorganisasjoner på arbeiderplassene.²⁴⁴

²⁴² Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 190.

²⁴³ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 127.

²⁴⁴ *Ibid*, 113.

Den opprinnelige tanken var at arbeiderne skulle komme til partiet, men rekruttering hadde vist seg å ikke være så enkel. Det var vanskelig å rekruttere arbeidere utenfor arbeidsportene etter endt arbeidstid. Man måtte få en fot innenfor industrien, for så å rekruttere på innsiden. Hvis ikke arbeiderne kom til AKP(m-l), så kom AKP(m-l) til arbeiderne.

Erling Folkvord påpeker dette problemet i sin bok *Rødt*:

”Da partistiftarane møttes på Linderudkollen i 1973, kunne dei oppsummere at det fants partilag av industriarbeiderar over heile landet. [...] Men dei fleste partimedlemmene var ungdom i 20-åra. Dei som var industriarbeiderar, hadde kort fartstid i arbeiderlivet og lite erfaring. Den rekrutteringa til partiet som kom av seg sjølv i åra etterpå, var slik at partilaga i industrien vart ein gradvis mindre del av partiet. Viss partiet berre tok i mot de som melde seg sjølve, og ikkje blanda seg opp i kva planar dei hadde for eiga framtid, ville arbeidardelen av partiet berre bli mindre og mindre. For å snu på dette, gjennomførte partiet ei kampanje i 1975 og 1976 for å styrke arbeiderklassen si stilling i organisasjonen, og på sikt styrke partiet si stilling i arbeiderklassen.”²⁴⁵

Det gikk ikke fort nok for partiet. Arbeiderklasseandelen i partiet var for liten i forhold til den store andelen unge som var blitt rekruttert gjennom aktivt arbeid på studiesteder rundt omkring i landet. For å imøtekomme denne skjeve fordelingen satte man i gang proletariseringskampanjen, og på den måten løse problemet ved å skape sin ”egen arbeiderklasse”.²⁴⁶

REKRUTTER ARBEIDERE TIL BEVEGELSEN

Pål Steigan sluttet med historiestudiene sine så tidlig som i 1971. Han var en del av den første ”proletariseringsbølgen” innenfor ml-bevegelsen, allerede før AKP(m-l) var stiftet. ”Dette var et helt naturlig offer. For andre var det sikkert annerledes.”²⁴⁷ Da Steigan gikk ut og sjølproletariserte seg var det sterkt fokus på arbeiderklassen, men ikke et proletariseringsfokus. Det skulle fremdeles gå noen år før man startet å jobbe aktivt mot å skape industriarbeidere av egne medlemmer. I 1971 trodde man fremdeles at arbeiderklassen ville komme til ml-bevegelsen, for det var kun ml-erne som kjempet for de virkelige

²⁴⁵ Folkvord, Erling, *Rødt! På barrikadene for AKP og RV*, (Oslo: Millenium, 1998), 57-58.

²⁴⁶ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 149.

²⁴⁷ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 127.

interessene til arbeiderklassen²⁴⁸. Etter hvert som tiden gikk, og arbeiderklassen fremdeles uteble på studiesirkelene endret dette synet seg.

Ser man på tidligere utgaver av medlemsbladet *Tjen Folket*, kan man se klare endringer i de forskjellige årgangene. I 1971 var det naturligvis EEC-kampen som stod i fokus. I *Tjen Folket* nummer 7, 1972, dukket spalten "Fra arbeidsplassen" for første gang opp. I 1973 var den blitt et fast innslag, men den hadde fått en navneendring. Spalten "Fra arbeidsplassen" ble da presentert under tittelen "Vend oppmerksomheten mot arbeidsplassene og fagbevegelsen". Brakte navneendringen bud om det som skulle komme? Fremdeles dreide det seg om hvordan man skulle rekruttere arbeidere inn i ml-bevegelsen, men det var et skjerpet fokus på å komme inn i de forskjellige fagbevegelsene rundt omkring i landet. I *Tjen Folket* nummer 8, 1973, kan man lese:

Rekruttering skjer ikke automatisk parallelt med annen framgang. Hos oss har vi satt som målsetting for partilaget å rekruttere 100 fram til sommeren. Men vi har ikke noe særlig grep om hvilke folk som står oss nærmest og hvordan vi skal praktisere krava til medlemskap. Hva med folk som er greie, men drikker en god del?²⁴⁹

Disse publikasjonene i *Tjen Folket* tyder på at det i andre halvdel av 1973 ikke var satt noe mål om at studenter eller arbeidere utenfor industrisektoren skulle bryte opp og søke jobb i industrien. ml-ere ute i industrien jobbet aktivt mot å komme seg inn i fagforeningsverv på sine respektive arbeidsplasser, og ml-erne som var utenfor arbeiderklassen jobbet aktivt for å rekruttere industriarbeidere inn i ml-bevegelsen. Ved målrettet arbeid mot rekruttering av arbeidere, så håpet man at AKP(m-l) skulle bli det virkelige Arbeidernes Kommunistparti.

OMSLAGET

Høsten 1974 innså ledelsen at noe måtte gjøres. Det ble reist en parole om at AKP(m-l) måtte skifte klasse. Noe måtte bli gjort for å motvirke misforholdet som eksisterte mellom ml-bevegelsens politiske retorikk og dens sosiale sammensetning. Navnet på partiet var Arbeidernes kommunistparti, men det var alt for få "virkelige" arbeidere i partiet. Fremdeles var partiet dominert av intellektuelle. "Etter mer en fem års virksomhet, streikestøttarbeid mv. var ml-bevegelsens oppslutning blant arbeidere fortsatt minimal."²⁵⁰ Den høsten dukket det opp en liten artikkel i *Tjen Folket*, signert "Lise og Lotte". Artikkelen var på under en

²⁴⁸ *Tjen Folket*, 2/70, 4.

²⁴⁹ *Tjen Folket*, 8/73, 6

²⁵⁰ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 149.

side, og bar det tydelige navnet: ”Proletariser partiet!”. ”Vi trenger FLERE KOMMUNISTER I INDUSTRIEN! Vi må starte en kampanje for å få gymnasiaster, studenter, sosialarbeidere, lærere, intellektuelle til å bli industriarbeidere.”²⁵¹ Det var ikke lite Lise og Lotte ba om. Selv gymnasiaster skulle gå fra skolebenken til arbeidslivet. Gutter og jenter i 18-års alderen måtte høre kallet. Sosialarbeidere måtte skifte jobb, sosialarbeid tilhørte ikke den virkelige arbeiderklassen. Den virkelige arbeiderklassen var i industrien. Som eksempel brukte de Arbeidets Parti i Albania, som sendte sine intellektuelle ut i industrien og ut på landsbygda for å bygge opp partiet. ”Er det et stort offer å gå ut i industrien? Industriarbeid er ofte hardt. Industriarbeiderne utgjør kjernen i den norske arbeiderklassen, de vil utgjøre fortroppen i den norske revolusjonen. Det er bra å være arbeider.” Denne artikkelen var et av de første tegnene på et værromslag i ml-bevegelsens forhold til arbeiderklassen. Ettersom artikkelen kun er underskrevet med Lise og Lotte, er det vanskelig å spore de virkelige forfatterne av denne artikkelen. De skrev ikke at de selv var i industrien. De brukte det personlige pronomenet ”vi” i en form som om det gjaldt hele partiet. ”Vi har hatt stor framgang i industrien...”, ”Vi har bedre organisasjon på arbeidsplassene...”, ”Vi skal rekruttere flere arbeidere til partiet” og ”Skal vi overlate til AP og SV å bygge opp fagforeningene i den nye industrien?”. Ingen steder er det noen konkret indikasjon på at de selv har tatt steget ut, det fremstår i større grad som en formell oppfordring til alle medlemmer av partiet til å gjøre en innsats. Uansett, sparket denne artikkelen i gang en debatt i partiet førte til et sterkt fokus på at medlemmene skulle ut i industrien.

Allerede i det første nummeret året etter hadde debatten har skutt fart. *Tjen Folkets* redaksjon hadde samlet inn ulike synspunkter på proletarisering, og gav hele fire artikler plass i årets første utgave. Ikke uventet fikk Lise og Lotte kritikk for sin avskjæring av sosialarbeidere og lærere som en del av arbeiderklassen, men de tre resterende artiklene var positive. Alle artiklene bar preg av usikkerhet i forhold til hvordan det skulle løses i praksis. Hvem skal proletariseres, og hvem skal ikke. Hvor mange skal proletariseres, og i hvilke yrker kan det være aktuelt? Det var sentrale spørsmål som ble tatt opp, og det ble aldri gitt noe antall. Det kan virke som om kampanjen ble en snøball som startet å rulle. Det ballet bare på seg, til slutt var ballen så stor, at den ikke lenger kunne stoppes.

²⁵¹ *Tjen Folket*, 10/74, 13.

NOE AV DET SMARTESTE ML-BEVEGELSEN I NORGE HAR GJORT²⁵²

Meningene om proletariseringskampanjens suksess og betydning er delte blant de tidligere medlemmene av AKP(m-l). Men faktum er at kampanjen førte mange ml-ere ut i arbeidslivet, og i en annen karriere enn den de hadde forespeilet seg. Suksess eller ikke, så står proletariseringskampanjen igjen som et bevis på det engasjementet som levde i ml-bevegelsen på midten av 70-tallet. En slik kampanje i dag ville ha vært helt utenkelig og umulig for et politisk parti. Dette kan ingen ta fra medlemmene, for uten slike medlemmer ville hele prosjektet ha strandet på Bryn og Hellerud. Men var det så smart?

STUDENTMILJØET BLE ØDELAGT

Stein Roger Solheim ser tilbake på proletariseringen som en positiv ting, men påpeker at det nok er delte syn om den, og mener det er veldig avhengig av hvem man snakker med. Selv var han ute i industrien i tolv år. Han meldte seg inn i partiet i 1975, gikk rett ut i industrien og ble der frem til 1987.²⁵³ Hans utgang av det proletariserte liv hang også sammen med hans utgang av partiet, som kom året etter. Selv om Solheim mener det var et riktig steg å proletarisere partiet, mener han at omfanget av kampanjen ble for stor. Jeg har tidligere omtalt AKP(m-l) som en studentbevegelse, og ved at man presset på for at studentene skulle proletariseres, forsvant også det radikale miljøet ved landets utdanningssteder. Universitetet i Oslo hadde vært en god rekrutteringsarena for ml-bevegelsen. Debatter på Blindern, og fulle hus på Château Neuf, hvor ml-bevegelsen var dominerende. En slik base for rekruttering kan ikke undervurderes. Ved å oppfordre studentene til å slutte i studiene, tørket også rekrutteringen ut. ”På den ene sida mener jeg at proletariseringskampanjen var ganske lur, men den ble alt for stor. Det var alt for mange som ble proletarisert, og det var for mange som aldri ville ha sjansen til å klare seg i en sånn sammenheng. Det var bare å pøse ut folk. [...] Når en røsker opp den rota, så får en ikke noe ettervekst,” forklarer Solheim. Så hvorfor valgte ml-bevegelsen å ødelegge dette radikale rekrutteringsmiljøet?

TIDSPRESS FAKTOREN

Noe av svaret kan ligge i en analyse og et påfølgende tidspress. For selv om AKP(m-l) vokste i denne perioden, var veksten for liten. Målet om revolusjon krevde oppslutning blant befolkningen. Boye Ullmanns mor beroliget hans far med at partiet måtte ha nærmere 70-80

²⁵² Steigan, *På den himmelske freds plass*, 127.

²⁵³ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21. september 2010.

% før det ville være noe grunnlag for å kunne gjennomføre en kommunistisk statsform i Norge.²⁵⁴ Allikevel var nok ikke dette årsaken til at ledelsen i partiet følte et tidspress, det var på bakgrunn av analysen av verdenssituasjonen. Analysen var dyster lesning, verdenssituasjonen tilsa at AKP(m-l) ikke kunne gjennomføre en fredelig revolusjon i Norge. Det var en større sannsynlighet for at partiet ville komme til makten gjennom en ytre årsak kontra at bevegelsen skulle få den nødvendige oppslutningen blant befolkningen. Solheim forklarer at:

Man kan godt ha en revolusjonær situasjon to måneder etter et Stortingsvalg, hvor Stortinget egentlig ikke har noen betydning for maktkonstellasjonen. [...] det må være en slags endring i basis, økonomiske eller politiske forhold som endrer seg drastisk, samtidig som det i den situasjonen er en politisk kraft som er i stand til på lede den bevegelsen i en bestemt retning. Det er revolusjonsteorien.²⁵⁵

Det var også bakgrunnen for partiets hastverk med å få en fot innenfor arbeiderklassen. Analysene i partiet hadde vist at faren for en tredje verdenskrig var overhengende, og kombinert med en forståelse av kapitalismen som tilsa at den kom til å kollapse i nær fremtid var det viktig å være klar. Apparatet måtte være på plass når situasjonen bød seg, og det var det ikke vinteren 1974.

Ja, klart det var press. [...] Jeg sa at jeg først ønsket å ta noen fag, så hadde jeg et lærervikariat som jeg skulle ta, så tar jeg sommerferie, og begynner å jobbe til høsten. Da sa hun (partilagslederen) at: ”denna kameraten hadde ikke forståelsen for hvor viktig proletariseringa var.” Men jeg jobbet i industrien i 26-27 år, jeg vet ikke hvor mange måneder hun jobbet,²⁵⁶

forteller Boye Ullmann. Han hadde ikke sagt seg motvillig til å la seg proletarisere. Han hadde ikke sagt at det fikk vente noen år. Det var snakk om et par måneder, selv det var ikke raskt nok. Ivar Mork husker da direktivet kom. Analysen var klar, og Mork oppfattet den som helt korrekt og nødvendig. ”[...] det var i ein kontekst, må ein hugse, med krigsfare. Det hasta. Det var ein type ’Jehovas vitne’, at ein måtte forberede seg, at det hasta. Det mål å gjere seg ferdig med eksamen vart sett på som småborgarlig og eit høyreavvik, for kva skulle ein med det? Kva var hensikta med eksamen, ein skulle jo ikkje...?”²⁵⁷ Det var ikke noen vits med en utdannelse, for da krigen kom ville man ikke få noe utbytte av den. Det var langt

²⁵⁴ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²⁵⁵ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

²⁵⁶ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²⁵⁷ Ivar Mork, intervjuet av Nik Brandal, 30.06.05.

viktigere å alliere seg med arbeiderklassen. Klasseanalysen sa at: ”Ingen annen sosial klasse, ikke småborgerkapet, ikke de intellektuelle, hadde det revolusjonære potensial som trengtes for en sosialistisk omveltning.”²⁵⁸ Så med en forestilling om en kommende krig, og et svakt fotfeste i arbeiderklassen var det klart at man hadde et tidspress. Tidspresset kan ha vært med på å utvikle proletariseringskampanjen til noe større enn det den var ment å bli. Vokste den rett og slett over hodet på partiet, eller ønsket man veksten av proletariserte velkommen?

PROLETARISERINGSKAMPANJEN FIKK EN GOD START

”Første gang jeg hørte om dette, var senhøsten 1974. Jeg oppfattet proletariseringen som fornuftig og udramatisk. De som ikke likte å studere, de som ikke fikk det ordentlig til, burde skaffe seg ærlig arbeid! Så elsket bevegelsen sine medlemmer, at de tok hånd om hver enkelts skjebne”, skriver Harald Skjønberg.²⁵⁹ Så langt var tanken god. I og med at man opplevde en eksplosiv økning i antall studenter, satt det studenter rundt omkring i Norge som hadde hatt sitt første møte med akademia, og som ikke følte at de var på rett sted. Disse ville nok se lyst på en oppfordring om å oppsøke arbeiderklassen med partiets velsignelse. ”Men proletariseringskampanjen ballet på seg. I alle lag var det målsettinger som måtte fylles. I NKS som helhet var målsettingen 30 % - 30 % av medlemmene skulle slutte å studere. Målet ble oppfylt på rekordtid. Mange følte det som frigjørende.”²⁶⁰ 30 % av studentene i NKS sluttet med studier. De første som tok steget, gjorde det uten at de opplevde det som et press. Disse var de *sjølproletariserte*. Disse utgjorde kanskje en del av den kvoten som følte at de ikke var kommet til rett sted, de som ikke hørte hjemme i akademia.

For ml-bevegelsen må 30 % av NKS ha vært en massiv innrykning i arbeiderklassen, og dette var jo bare én partiorganisasjon. Men ”kampanjen sluttet ikke selv om målet var nådd. Også mange studenter som likte å studere valgte å vandre arbeiderklassens vei. For enkelte fortonte det seg slik: Dess bedre du liker studiet ditt, dess mer er du preget av småborgerlig tenkning. Dess viktigere er det at du slutter,” skriver Skjønberg.²⁶¹ Dette viste seg å være en effektiv måte å stoppe protester på. Ønsket du å bli proletarisert, så var det flott og positivt. Nektet du så var du småborgerlig, og da burde du i alle fall bli proletarisert. Hvilket valg hadde man? ”Resultatet var forutsigbart: De svakeste gav etter.”²⁶² Dette var et utslag av den rollen

²⁵⁸ Elstad, Jon Ivar, Arbeiderklassen tur/retur. (MI)-bevegelsens sjølproletarisering. *Samtiden*, 03/04, 28.

²⁵⁹ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 142-143.

²⁶⁰ *Ibid*, 143.

²⁶¹ *Ibid*, 143.

²⁶² *Ibid*, 143.

ledelsen hadde i en så viktig sak som proletariseringen. Gikk du ut i proletariseringa så var du en ”ærlig kommunist”. Valget om å gå ut ble begrunnet ut ifra kaderens innsikt i den rette linja, ikke nødvendigvis at han ikke passet inn i akademia. ”Apoletisme og superaktivisme ble uttrykk for at man ’sto på linja’,” skriver Sverre Knutsen.²⁶³ Ledelsen var overbevist om at krigen var uunngåelig. Revolusjonen og det kommunistiske samfunnet skulle realiseres gjennom at ml-bevegelsen stod parat og grep sjansen når den bød seg. Alt ble derfor underlagt dette målet. Dette førte til en situasjon hvor de proletariserte ble ”premiert” med et høyere politisk nivå for sin aktivisme, mens tvilernes motiver ble et utslag av småborgerlighet og svakt politisk nivå. Men hvorfor fortsatte man å sende folk ut i arbeiderklassen når målet var nådd?

FRYKTEN FOR REVISJONISME

”Proletariseringskampanjen skulle ikke bare vinne oppslutning blant arbeiderne, men dessuten holde AKP(m-l) selv rent og rødt. De som kjente arbeiderklassens daglige virkelighet måtte styre partiet,” skriver Elstad i *Samtiden*.²⁶⁴ For å hindre en negativ endring av partiet, sendte man stadig flere ut i industriarbeidet. Vedtaket ble foretatt av Sentralkomiteen, men for at utspillet skulle bli omgjort til handling var Sentralkomiteen avhengig av organisasjonen på grunnplanet. ”Organisasjonen skapte oppofrende medlemmer ved hyppige møter, studier, konkrete diskusjoner og krav til aktivisme. Det var rasjonelle organisasjonsmetoder for å skape enhet og utadrettet handling” skriver Elstad.²⁶⁵ Sentralkomiteen var derfor avhengig av at hvert partilag hadde proletariseringsspørsmålet på dagsorden på møtene sine. Der var det opp til de ulike lederne og medlemmene å utøve et press på de som enda ikke hadde latt seg proletarisere. Dette ble gjort gjennom kadervurderinger og korrigeringer som skulle føre kaderen nærmere arbeiderklassen. Utover i 1976 ble ”Teser om Høyreavviket” presentert for medlemsmassene. Tesene var basert på en frykt for revisjonismen, og var en kritikk av den revisjonistiske politikken som var blitt ført de siste årene i ml-bevegelsen. Revisjonismen skulle bekjempes, og et av tiltakene var at intellektuelle skulle ut i industrien. For det var blant den radikale småborgerintelligentsiaen at det dukket opp høyreavvik. ”Det er nettopp her kontakten med proletariatet har vært minst.”²⁶⁶ Det hjalp ikke med politisk snakk fra de intellektuelle for å rette på dette. Innledningen til tesene gav i klartekst beskjed om hva som

²⁶³ Knutsen Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 145.

²⁶⁴ Elstad, *Samtiden*, 03/04, 28.

²⁶⁵ *Ibid*, 28.

²⁶⁶ *Tjen Folket*, Teser om Høyreavviket, 5.

måtte gjøres. ”Det er nødvendig å fordype studiene av teorien, av virkeligheten i Norge [...]”²⁶⁷ ”Alle må lære mer av arbeiderklassen. Særlig gjelder det småborgerlig-intellektuelle kamerater.”²⁶⁸ Beskjeden var tydelig; intellektuelle måtte ta steget ut i arbeiderklassen og bli en del av det kollektive arbeidet mot proletariatets diktatur.

Kollektivtanken stod allerede sentralt i bevegelsen, og med denne kampanjen ble tanken styrket. Når den første frivillige gruppen ml-ere var ute i arbeidslivet, måtte man ta i bruk sterkere lut. En allmenn oppfordring om at det var til bevegelsens beste at flere gikk ut i arbeidslivet var ikke lenger nok. Det var da man fikk de ”kraftige bearbeidelsene” som blir beskrevet av Dag Solstad i *Gymnaslærer Pedersen*. Disse kunne ta ulike former, men diskusjoner rundt kaderens småborgerlighet var gjerne første middel. Lektor Pedersen stod i mot. Da kunne partilaget i all hovedsak forsøke å ”smøre” den motstridige kaderen ut i arbeidslivet. Lektor Pedersen og flere med ham stod imot dette også, men disse kunne risikere å bli sett på som annenrangs ml-ere.²⁶⁹ ”Måneders intens bearbeidelse førte ikke fram, og jeg kom derfor til å oppnå en merkverdig utafør-holdning til Partiet, jeg hadde nå blitt B-medlem, det lar seg ikke nekte.”²⁷⁰ Hvorfor gikk man så langt i sine forsøk på å få ut kaderne?

Jon Ivar Elstad forklarer det med en enkel setning: ”... for hver som sa ja var det jo lettere for den neste å si det samme.”²⁷¹ Det ligger en dobbelbunn i denne setningen. Denne setningen kan snus: ”For hver som sa ja, var det jo vanskeligere for den neste å si nei.” For folk som enda ikke hadde blitt medlem av partiet, må det ha vært umulig å få inngang uten å proletarisere seg om partiet ønsket det. De oppfylte ikke kravet om aktivisme, og således ville man gjort en feil dersom man opptok dem i partiet. Men for dem som allerede var i partiet var det ikke tvang. ”At det var et politisk-moralsk påtrykk er selvsagt. Noen følte et ubehagelig press og meldte seg ut. Andre sa nei, og det var greitt (sic) nok. Men mange, forbausende mange, sa ja”, skriver Elstad.²⁷² Sverre Knutsen er tøffere i sin omtale av presset. ”For mange i ml-bevegelsen ble dette presset utålelig. Redselen for å degenerere til småborger, til en som ikke var villig til å gå ut i arbeiderklassen, ble en betydelig mental belastning. Men i første omgang ble dette likefullt en bevegelse av betydelig omfang.”²⁷³ Ledelsens frykt for

²⁶⁷ *Tjen Folket*, Teser om Høyreavviket, 5.

²⁶⁸ *Ibid*, 5.

²⁶⁹ Elstad, *Samtiden*, 03/04, 27.

²⁷⁰ Solstad, *Gymnaslærer Pedersen*, 194.

²⁷¹ Elstad, *Samtiden*, 03/04, 28.

²⁷² *Ibid*, 27.

²⁷³ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 150.

revisjonismen og at partiet ikke skulle være klart da krigen kom førte til at alt ble vurdert ut ifra kaderens evne til å følge ledelsens krav om aktivisering. Oppfordringen var blitt til en vurdering av om kaderen var for eller mot ml-bevegelsen. Alle som nektet å la seg proletarisere var blitt til småborgere og intellektuelle, og dermed en fare for ml-prosjektet. Med andre ord var oppfordringen om proletarisering blitt totalitær. Ledelsen i ml-bevegelsen kunne ikke godta politisk passivitet fra sine medlemmer i denne saken. De medlemmene som valgte å fortsette på universitetet eller i et arbeid som ble karakterisert som småborgerlig var ikke bare intellektuelle og potensielle revisjonister. De unndro seg samtidig partiets kontroll over deres oppdragelse og påvirkning, her representert ved industrien og arbeiderklassen.²⁷⁴

POLITISK RESULTAT

Elstad skriver at forbausende mange av ml-erne valgte å ta steget ut i industrien. For noen ble det en snarvisitt i et miljø de ikke var kjent med fra tidligere. De passet ikke inn i det harde arbeidet, og det til tider røffe miljøet som kunne finnes ved en slik arbeidsplass. For andre ble det en karriere, og et riktig steg. Men hvilken politisk betydning fikk kampanjen for rekrutteringen til ml-bevegelsen og deres saker?

Resultatet av kampanjen var todelt. For rekrutteringen til partiet var kampanjen ingen suksess. Man fikk ml-ere inn i arbeiderklassen, men den virkelige arbeiderklassen ble ikke en del av ml-bevegelsen. Samtidig gjorde sikkerhetsinstruksene det vanskelig å rekruttere åpent på arbeidsplassen. En kunne jo heller ikke være sikker på hvem man kunne stole på og forsøke å verve. Skepsisen mot ml-bevegelsen fra arbeiderklassens side må heller ikke undervurderes. Rolv Petter Amdam oppsummerer det slik: ”[...] fekk god kontakt med folk, masse vennar, men du kom aldri inn på dei. Der også jobba eg med RU og låg liksom lavt. For dette kom i ei periode der du skulle gradere folk [...] det var jo ein del av sikkerhetsinstruksen, og eg var jo ein av dei som var gradert ganske hemmelig som partimedlem.”²⁷⁵ Som hemmelig medlem var det en vanskelig oppgave å rekruttere og påvirke arbeiderne i retning av ml-bevegelsens politikk. Andre igjen slet med andre problemer. Egil Fossum sier han fikk til lite politisk arbeid på jobben. ”Det var som om jeg hadde glemt hvorfor jeg var der. De nære ting tok alt jeg hadde av krefter, tanker, oppmerksomhet. Jeg var ikke noen Stakhanov.”²⁷⁶ Ingen så opp til

²⁷⁴ Dahl, Teorier om ”totalitarisme i politisk og sosial analyse, 85.

²⁷⁵ Rolv Petter Amdam, intervjuet av Nik Brandal, 11.05.05.

²⁷⁶ Stakhanov var en gruvearbeider i Sovjetunionen, hvis arbeidsmoral ble et eksempel på sosialismens storhet.

meg, helt klart. Jeg vet ikke hva de mente om meg. Jeg måtte nødvendigvis virke noe aparte, med det slepne oslomålet, de tynne fingrene, den avvikende yrkeskarrieren.”²⁷⁷

På en annen side gjorde ml-bevegelsen suksess innenfor fagbevegelsene, men dette kostet i form av utslitte medlemmer. Medlemmene var begynt å bli eldre, mange hadde stiftet familie og fått barn. Arbeidet i industrien var fysisk tøft, og samtidig hadde man et engasjement til partiet som skulle opprettholdes. Var man engasjert i fagforeningsarbeid, kom dette på toppen av alt det andre. Men dette var en arena som passet ml-bevegelsen godt. Det kunne ofte være vanskelig å komme i god kontakt med arbeiderne på bedriften, men med tiden innså mange bedrifter hvilken ressurs som lå i ml-erne i forhold til fagforeningsarbeid. Boye Ullmann forteller om harde forhold på Elektrisk byrå: ”I 1976-78 var det steinhardt og tøft, med både oppsigelser, suspensjoner og svartelisting. Var en del som gav opp da. Så begynte man å få tillit og verv. Vi vant arbeidsplass etter arbeidsplass fra slutten av 70-tallet til begynnelsen av 80-tallet.”²⁷⁸ Medlemmene var jo vant til å diskutere, og var ikke redd for å stå opp mot bedriftsledelsen, noe Ullmann mener overrumplet mange på arbeidsplassene. Steigan selv stod jo og snakket landsfaderen Einar Gerhardsen midt i mot på LO-kongressen i 1977. Ml-bevegelsens inntog i de forskjellige fagforeningene rundt omkring i landet kan sies å ha vært proletariseringskampanjen største suksessfaktoren. Ikke bare nådde man et mål satt i partiet, men flere steder fikk ml-erne, igjennom fagbevegelsen, til positive forandringer på arbeidsplassene.

Boye Ullmann ble værende i fagforeningsarbeidet i lang tid. Han ble sjølproletarisert i 1976, og fant seg godt til rette i arbeiderklassen. Han var en av dem som ikke trengte noen overtalelse, men gikk ut i arbeiderklassen ut i fra en overbevisning om at det var det naturlige steget å ta.

Min erfaring var at vi vant på demokrati i fagbevegelsen, fordi arbeiderpartiet hadde så mange autoritære trekk, så der var vi anti-autoritære. Det vil si at vi vant på medlemsdemokrati. Vi sa at: ”Aldri skriv under på en protokoll uten at medlemmene har blitt forespurt.” Hele tida sørge for å ha mange medlemsmøter, ha ikke sånn at klubben er meg, og jeg svarer på vegne av medlemmene. Så det var det jeg vant klubbledelse på. Og vi var tøffe i kjeften sjølsagt, og flinke, og kunne opponere,

²⁷⁷ Fossum, Egil. Artikkel i *Morgenbladet*, 24.03.06.

<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20060324/OAKTUELT003/103240044>. Besøkt 30.09.10.

²⁷⁸ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

og hadde ikke autoritetsskrek, det vil si at vi diskuterte med direktørene, og møtte dem med samme språk. Så det var helt overrullende på min arbeidsplass.²⁷⁹

Mange ml-ere gikk inn i tillitsverv og fagbevegelser rundt omkring i landet, og dette hadde de ikke klart uten støtte fra de andre arbeiderne på arbeidsplassen. Men om arbeiderne støttet dem politisk utenfor arbeidsplassen er en annen sak. Erik Moxnes' eksempel illustrerer dette godt: "I alle åra jeg jobba, fikk jeg ikke en eneste sjel inn i RU eller AKP, men jeg fikk omtrent alle på jobben inn i fagforeninga. Å be en arbeider om å bli med på alt det partiet krevde, å jobbe 20 timer i døgnet med rotasjonskampanjer og si ja til alt, det var ikke mulig."²⁸⁰ Sånn sett så har Knutsen rett da han skriver at AKP(m-l) skapte sin egen arbeiderklasse.²⁸¹

SJØLPROLETARISERING BLIR TIL ET PRESS

Da kampanjen først kom, var det mange som mente at det var en fornuftig plan for partiet. Det var et misforhold mellom medlemmene og målet om å være "Arbeidernes" kommunistparti. Sigurd Allern sier at: "Kampanjen var opprinnelig en uhysterisk plan med mange gode intensjoner."²⁸² Boye Ullmann mener det var en utrolig spennende bevegelse.²⁸³ Stein Roger Solheim mener det var en positiv ting.²⁸⁴ Selv Harald Skjønberg så på proletariseringen som fornuftig og udramatisk.²⁸⁵ Kampanjen ble med andre ord godt mottatt i utgangspunktet. Problemene oppstod først da man ville ha ut flere enn de som gikk ut frivillig. De som da ikke hadde gått ut, hadde vært enig i ideen, men så ikke seg selv bli proletarisert. Det var da oppmerksomheten ble flyttet over på dem at stemningen endret seg. Dette bekreftes av Rolf Petter Amdam, som forteller at: "[...] når det kom til det personlige plan... nokre tok det veldig sånn 'Dette gjer eg'. Eg gjordet det. Andre sa nei, og mange sa halvhjerta ja, men syns det var vanskelig."²⁸⁶

Ivar Mork var partilagsleder, og som leder var det hans rolle å få folk ut i arbeiderklassen. Da han først så direktivet fra Sentralkomiteen mente han, som mange andre, at det var riktig og fornuftig. Det var først senere Mork skulle få oppleve hvordan det var å overtale folk til å ta

²⁷⁹ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²⁸⁰ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 133.

²⁸¹ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 149.

²⁸² Sjøli, *Mao min Mao*, 110.

²⁸³ Boye Ullmann, intervjuet 03.05.10.

²⁸⁴ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

²⁸⁵ Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 142.

²⁸⁶ Rolf Petter Amdam, intervjuet av Nik Brandal, 11.05.05.

steget ut. ”Det var en tung oppgave som ledar også, fordi ein heilt klart såg at det innebar svært store offer for mange,” forteller han. I hans partilag opplevde han også et annet dilemma, for det var dem det kostet mest for som proletariserte seg. Det var familiefolk med små barn og et huslån å betjene som gikk ut, mens de andre som ikke hadde store forpliktelser og en friere hverdag kom med unnskyldninger om hvorfor de ikke kunne ta steget ut. ”[...] andre [...] som lettare kunne gjort dette hadde tusen unnskyldningar eller såkalla høyreavvik eller småborgarleg... at dei hadde ikkje greie på praktisk arbeid og at det låg ikkje for dei, og sånt,” forteller Mork.²⁸⁷ Det er selvsagt et paradoks dersom det var slik at det var medlemmene med familie og småbarn som gikk ut, mens medlemmer med en friere hverdag vegret seg. Det ville ikke ha vært unaturlig om flere av disse medlemmene hadde hatt et mer problematisk forhold til fortiden sin på grunn av dette, men Mork støttes ikke opp av Amdam. Han forteller i motsetning til Mork at det var færre folk som gikk ut i proletarisering da de hadde fått barn.²⁸⁸

Enten det kostet mye eller lite å ta steget ut blant arbeiderklassen, fremstår proletariseringkampanjen som et kontroversielt tema innenfor AKP(m-l)s historie. Fra ledelsens side var det mindre bekymringsfullt hvilken hverdag man hadde, målet var å få ut så mange som mulig. Øystein Sørensen skriver at en totalitær ideologi ikke vil skille mellom politikk og privatliv. Han mener at i en totalitær ideologi vil alt henge sammen med alt, og slik var det for ml-bevegelsen med proletariseringen.²⁸⁹ Ledelsen satt med den altomfattende verdensanskuelsen, og for dem var ikke barn og huslån noe som hindret proletarisering, men et problem som kunne løses gjennom prioriteringer.

Det synes å være konsensus om at proletariseringkampanjen var et positivt forslag, men at omfanget av kampanjen ble alt for stor. Da tallene var oppnådd i forhold til målsettingen, skulle man ha stoppet opp, og ikke fortsatt å presse folk ut i industrien. Resultatet ble at man ødela det positive arbeidet som ble gjort ved studiestedene, samtidig som man skapte en uutholdelig situasjon for de mange som ikke ønsket å ta steget ut i industrien. De satt igjen med grovt tre valg. (1) Gå inn i industrien mot sin vilje. (2) Si nei, og dermed å risikere å bli rangert som et annenrangs medlem. (3) Gå ut av partiet. Dette er satt på spissen, for som jeg har skrevet tidligere, var det store regionale forskjeller mellom de ulike partilagene rundt omkring i Norge. Men felles for alle som var aktive i ml-bevegelsen var slitet, og

²⁸⁷ Ivar Mork, intervjuet av Nik Brandal, 30.06.05.

²⁸⁸ Rolf Petter Amdam, intervjuet av Nik Brandal, 11.05.05.

²⁸⁹ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

proletariseringskampanjen var nok en stein i den allerede tunge byrden som mange gikk rundt og bar på.

- Vi jobbet steinhardt, jeg var så sliten, vi jobbet... - Hvordan holdt dere ut, hva var det som ga energien? - Det var den store saken, at det kunne skje en krig, at vi faktisk hadde en jævla stor oppgave [...] Jobbet på akkord, jobbet som faen, så var det hjem å ete middag, og stand... - Og salg av klassekampen? - Ja, og salg av klassekampen, vi samlet penger til PLO, i '76, '77, og å selge Klassekampen og streikestøtte, og så gikk du med Klassekampen på kvelden, hele uka, fra søndag kveld til lørdags kveld...²⁹⁰

Så lenge det fantes et ungdomsopprør var ikke dette et problem. Da var tilveksten til ml-bevegelsen såpass kraftig at medlemsmassen økte i antall tross utmeldelser fra slitne eller frafalne kadere.

ARBEIDET BEGYNNER Å TÆRE

Mange hadde beveget seg fra lesesalene og kantina på studiestedene, til fabrikk og samlebåndet. De hadde beveget seg fra en uforpliktende tilværelse som student, til akkord og en arbeiderklasse som så på dem med undring. Samtidig forventet partiet at de skulle ha den samme aktiviteten som tidligere, for det var fremdeles aviser som skulle selges, streiker som skulle støttes, møter som skulle gjennomføres og demonstrasjoner som trengte deltakere. Dette aktivitetsnivået slet ut mange, og bidro til at flere kun hadde en gjesteopptreden i arbeiderklassen. Noen av de som ble værende i arbeiderklassen og jobbet iherdig videre ble rett og slett syke av arbeidsmengden.

Da jeg hadde stått på i veldig mange år hvis du tenker fra starten i '69, så hadde det blitt ganske lenge. Da ble jeg fysisk veldig syk (1987), og gikk inn i en lang sykemelding, så jeg var veldig dårlig. Diffuse lidelser. Så da hadde jeg jo permisjon fra jobb og partiarbeid. Men jeg kom tilbake igjen.²⁹¹

Dette er bare en side av saken, for på langt nær alle ble syke eller hadde negative opplevelser med livet i industrien. Mange trivdes godt i sitt nye yrke, og ble der i mange år, og mange er der fremdeles selv om de ikke lenger er en del av AKP(m-l). "En del av de sjølproletariserte fant seg godt til rette. De fikk kamerater og var i et reall og usnobbete arbeidsmiljø, de hadde

²⁹⁰ Jensen, Egil, *Forvitringen av et kommunistisk prosjekt – En kvalitativ studie av utmeldinger i AKP(m-l)*, Masteroppgave i Sosiologi (Oslo, 2008), 95.

²⁹¹ *Ibid*, 96.

en meningsfull fagforeningsvirksomhet. Om de lærte seg et fag, tjente de ikke så ille heller. De hadde sine gode grunner, de som aldri forlot industrien,” skriver Elstad.²⁹² Elstad skiller mellom arbeid og politikk, og det er et viktig punkt. Trivdes du i arbeidet, hadde gode kollegaer, og følte glede over arbeidet, så er det ikke politikken som i første omgang fikk deg til å bli. Egil Fossums opplevelse av arbeidet som kjøttskjærer er beskrivende i så måte:

Kubordet var arbeidsplassen min. Det var hardt å arbeide på kubordet. Vi parterte og beinet ut fjerdedelsskrotter, parter som kom i en jevn strøm hengende i kroker oppunder taket. De andre ved bordet var i begynnelsen av tyve-årene. De var sterke. De var raske. De klagde aldri. De parterte kanskje opp mot 32 parter, åtte kyr om dagen. Jeg klarte aldri mer enn 28 parter, syv kyr på en dag. Det skapte misstemning – vi var på gruppeakkord. Uansett hvor mye jeg anstrengte meg klarte jeg ikke mer. Mine manglende ferdigheter viste seg også ved utbeiningen; det gjaldt å få tak i hinnen og dra hele beinet fra kjøttet uten at det satt noe igjen. Hos meg satt det veldig ofte noe igjen. Det var fortvilende. Det virket så utrolig ubehjelpelig. Jeg kom på defensiven og jeg forble der, og så ble jeg så forferdelig sliten. På de siste metrene opp til boligblokken vår i Prestestien svimlet det for meg. Nå var det ikke mer å hente. Jeg la meg rett ned på sofaen. Kona mi [...] skjønnte det – og lot meg ligge. Så kom kvelden med alle de politiske møtene inne i byen, eksterne møter og interne møter og hundre oppgaver. Sent hjem og tidlig opp. En gang skar jeg meg stygt i høyrehånden på jobben. For en lykke! Ble sykemeldt, var hjemme og følte jeg hadde fått livet i gave.²⁹³

Fossum følte han hadde fått livet i gave ved å skjære seg i hånden. Da slapp han å gå på jobb, en jobb hvor hans manglende ferdigheter med kniven også gikk ut over de andre på arbeidsplassen. Det er ikke noe som tyder på at han skydde å arbeide, men han klarte ikke akkurat denne jobben. For ikke alle fikk jobber de var skreddersydd til, for ikke alle er eslet ut for et liv i industrien, akkurat som ikke alle kan bli fotballproff, eller politiker. Hvor var partiet i denne situasjonen? Hva med mulighetene for å få skaffet seg et nytt arbeide innenfor en bransje han kunne ha prestert bedre i? Det er nærliggende å tro at kollektivtanken spilte inn her. Den tidligere erfaringen hadde vist at folk som motsatte seg proletarisering hadde mottatt kritikk for deres småborgerlige holdninger. Hva ville skje hvis et medlem kom til partilaget sitt for å klage sin nød over et vanskelig og slitsomt arbeid? Hvis det var den virkelige arbeidsklassen man var ute etter, var dette en del av pakka som kom med på kjøpet. Det er

²⁹² Elstad, *Samtiden*, 03/04, 32.

²⁹³ Fossum, Egil. Artikkel i *Morgenbladet*, 24.03.06.

<http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20060324/OAKTUELT003/103240044>. Besøkt 30.09.10. Innlegget er noe forkortet.

stor sannsynlighet for at klager ville blitt møtt med anklager om småborgerlighet. Kaderen skulle tjene folket, ikke seg selv, individet var totalt underlagt kollektivet.

Det var ikke slik at man kunne ta seg jobb hvor som helst. Man trengte arbeidere i strategisk viktige bransjer, og det ble ført grundige klassekampanalyser i *Tjen Folket* på hvor arbeiderklassen befant seg. Kjernen av arbeiderklassen befant seg innen jern og metall, transport, bygg og anlegg. Det skulle helst være store bedrifter, med mer enn femti ansatte. ”Vi skulle ut for å lære sjøl, men også spre budskapet. Og da er det liten vits i å gå ut der det maks kunne bli to disipler,” forteller Erik Moxnes.²⁹⁴ Det var en viss grad av handlefrihet, men innenfor fastsatte rammer. Men en skal ikke undervurdere det engasjementet som lå til grunn for at noen gikk ut i arbeiderklassen. Mange angret selvsagt i ettertid, men overraskende mange gikk også ut frivillig ut ifra en overbevisning om at dette var til det beste for både parti og visjon. De søkte seg dit de kunne gjøre mest nytte for seg, på arbeidsplasser hvor det var få fagorganiserte. På denne måten kunne de påvirke flest arbeidere i riktig retning. Moxnes selv satt med en liste over fem til ti typer bransjer han kunne jobbe innenfor. Han valgte å bli sjauer for Polar Express, fordi der kunne han gjøre en forskjell. Han kunne ha valgt transportyrket som mange andre gjorde. Det var et lettere arbeid, og han hadde ikke måttet frykte et klassesvikerstempel av den grunn. Men ut i fra egen overbevisning var Polar Express ett mer riktig valg for fremme bevegelsens politikk. For noen ble overbevisningen et steg i retning av en tøffere hverdag, de valgte seg en utsatt post fordi de mente det var riktig. Alle var kanskje ikke så realistiske da de valgte yrke. Folk som ikke ante hva det innebar å stå på et samleband fikk seg en overraskelse da de innså hva arbeidet bestod av. Noen angret bittert på det valget de tok, men sletts ikke alle.

DET E ITJNÅ SOM KJEM TÅ SÆ SJØL²⁹⁵

Selve tidspunktet for proletariseringskampanjen skulle vise seg å være katastrofal. Kampanjen sammenfalt med en nedgangsperiode i antall industriarbeidsplasser i Norge, og en rekke sjølproletariserte befant seg raskt ufrivillig uten jobb. På toppen av dette døde Mao i 1976, og det ble etterfulgt av fraksjonskamper og brudd i forholdet mellom Albania og Kina. Innad i AKP(m-l) var det heller ikke noe stille farvann, det var ”venstreopposisjon, høyreavvik,

²⁹⁴ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 131.

²⁹⁵ Sangtittel fra Vømmøl Spellmannslags: *Vømlingen* i 1975.

fraksjonisme, og sentralistiske overtramp, kritikk av en udemokratisk ledelse, økonomiske problemer og endeløse interne diskusjoner om den store, store partikrisa.”²⁹⁶ AKP(m-l)s verdensbilde hadde begynt å få alvorlige sprekker, men man jobbet uavbrutt videre. Totalitære ideologier baserer seg på at de ”er grunnleggende overbevist om at de har rett, at de har funnet den eneste sannheten,” skriver Sørensen.²⁹⁷ Ledelsen i AKP(m-l) var bundet sammen av troen på en ideologi, og forpliktelsene til partiet. De var alle grepet av en dyptgående visjon om et nytt samfunn, et Kina i Norge. De var forvaltere av den rette linja, og besatt den høyeste politiske innsikten i bevegelsen. De var overbevis om at de hadde funnet sannheten, den altomfattende verdensanskuelsen. Alt annet ble underlagt dette.²⁹⁸ Finn Sjue mener det utviklet seg en ”hensikten helliger midlene” holdning i bevegelsen.²⁹⁹ Med kadervurderinger, diskusjoner og en verdenskrig i vente, seilte skuta videre mellom skjærene. Kaderne som fremdeles hadde jobb, fortsatte å jobbe videre mot proletariatets diktatur. De som hadde mistet jobben kikket seg rundt etter en ny, men for noen var dette slutten.

Ikke alle ønsket å ta steget ut i den sagnomsuste arbeiderklassen. For dem ventet en tøff hverdag, og i flere partilag var det å motsette seg proletarisering det samme som å vise seg som en mindreverdig kommunist. Dette ble slutten for Ole Johnny Larsen. Han opplevde å miste status i bevegelsen fordi han ikke ville proletarisere seg. Han ble bearbeidet på partimøtene, men holdt på avgjørelsen sin. Møtene ble tøffere, og han begynte å grue seg til å dra på dem. Ett par måneder senere hadde han fattet en beslutning. Både han og kona meldte seg ut. Det var ikke mulig å være halvveis medlem av AKP(m-l). Enten var du med, eller så var du ute av AKP(m-l). Larsen var aldri medlem av AKP(m-l), og ved å ikke ta del i proletariseringkampanjen var døren for medlemskap lukket for ham. Slik var det for mange. Var du med, var det forventet at du skulle gå på møter sju ganger i uka. Du skulle stå på, og du skulle selge klassekampen.³⁰⁰ Det var fullstendig valgfritt å ta del i proletariseringkampanjen. Klart det forekom press og overtalelser, men ingen ble tvunget ut. Det var fritt frem å si nei, men da forbeholdt partiet seg retten til å si nei til deg også.

NOE AV DET RARESTE ML-BEVEGELSEN HAR GJORT I NORGE

²⁹⁶ Elstad, *Samtiden*, 03/04, 30.

²⁹⁷ Sørensen, *Drømmen om det fullkomne samfunn*, 42.

²⁹⁸ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 143.

²⁹⁹ Finn Sjue, intervjuet av NRK Brennpunkt. <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196259/>. Besøkt 25.10.10.

³⁰⁰ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 46-47.

Historiene om proletariseringskampanjen er mange, og forskjellige. Man har de forunderlige tilfellene med leger som ble brødkjørere eller studenter som avsluttet sin skolegang bare uker før sin avsluttende eksamen. En har også tilfellene hvor folk gikk inn i industrien, både frivillig og under press, fant seg til rette og ble der til den dag i dag. Kampanjen gjorde arbeideren til idealet, og førte til at selv den borgerlige vestkantdatteren søkte seg til arbeiderklassen. Men om man var innom for en snarvisitt, langtidsopphold eller er der fremdeles, så har det preget dem alle, både i positiv og negativ forstand. Pål Steigan har sågar sagt at det var ”noe av det smarteste ml-bevegelsen har gjort i Norge.”³⁰¹ Men hva var egentlig proletariseringskampanjen? På mange måter kan den kalles en visjon uten endelig mål. Den startet på grunnlag av en analyse om at Arbeidernes Kommunistparti på ingen måte var basert på arbeiderklassen. På grunn av en analyse som forutsa en kommende krig ble den eskalert, og på bakgrunn av høyreavvik, ble den konsolidert. Man tok medlemmene ut av deres normale hverdag, satte dem inn i industrien og sa: ”Nå er du blitt arbeider.” Det kan virke som om visjonen manglet helt grunnleggende kunnskap om arbeiderklassen og hva den egentlig stod for. Uttrykk som: ”Styrte monopolkapitalen”, ”proletarisk sosialistisk revolusjon”, ”proletariatets diktatur”, ”klasseløst kommunistisk samfunn”, ”Dette er i samsvar med de virkelige interessene til arbeiderklassen og de breie lag av folket.”³⁰² Pål Steigan ble ikke en del av arbeiderklassen bare fordi han jobbet på ASEA-Per Kure. Det var en visjon og et mål. Han ville alltid være annerledes, fordi han var en intellektuell. Skulle Steigan bli en del av arbeiderklassen, måtte i så fall målet være å endre arbeiderklassen til noe helt annet enn den opprinnelig var.

Solheim mener at AKP(m-l) som organisasjon var skapt på et grunnlag av entusiasme blant medlemmene. Uten engasjementet blant medlemmene, hadde prosjektet vært dødfødt. Folk ofret mye av tiden sin for saken, fordi resultatet til slutt skulle være verdt det. Denne entusiasmen var iboende hos medlemmene til langt ut på 70-tallet. Men da det etter hvert viste seg at mye av denne entusiasmen var knyttet opp mot forestillinger som åpenbart var myter, så opplevde medlemmene etter hvert at myter ikke nødvendigvis var sannheter.³⁰³ Mange fikk sitt verdensbilde knust, i følge Solheim.³⁰⁴ I proletariseringskampanjen skulle ml-erne ut i arbeiderklassen og bli en del av den. De skulle rekruttere arbeidere inn i partiet, og påvirke dem politisk. Hverdagen viste seg å tilby noe helt annet. Hverdagen bød på hardt arbeid, og en

³⁰¹ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 128.

³⁰² *Tjen Folket*, 2/70, 4.

³⁰³ Forestillingen om arbeiderklassen var et slikt konstruert bilde.

³⁰⁴ Stein Roger Solheim, intervjuet 20-21.09.10.

arbeiderklasse som viste liten politisk interesse. Rekrutteringen av ”ekte” arbeidere var så liten at den ikke utgjorde noen forskjell. Ml-erne måtte trå varsomt i sine nye yrker, for det var en reell fare for å bli sparket i prøvetiden.³⁰⁵ Da prøvetiden var over, var mange av ml-erne så slitne av både arbeid og politisk virksomhet, at det ble lite rekruttering. ”[...] flere har forklart at de raskt skjønnte at det ikke engang var noen vits i å prøve å få med folk inn i rørsla. Så vondt ville man ikke folk, rett og slett, med alt det arbeidspresset som ville ha ventet stakkarene.”³⁰⁶ I hverdagen var det blitt vanskelig å gå på vannet, selv om ledelsen ba dem fortsette.³⁰⁷ Noen gikk stødig videre, mens andre brøt vannlinjen.

OVERBEVISNING ELLER PRESS

Hvordan fikk man folk til å fortsette med en slik arbeidsmengde? Jeg synes det er merkelig at koblingen til kadervurderingene ikke er tydeligere for folk i ettertid. Etter at de første frivillige gikk ut i industrien, ble mange av nølerne presset ut gjennom kadervurderinger. Det kulminerte ned til en kamp mellom det proletære og det borgerlige i kaderen. Jeg mener at uten kadervurderingene som presselement ville det ha vært vanskeligere å få ut de resterende kaderne. I tilfellene med Ullmann, Solheim, Moxnes og Elstad var alle fire såkalt frivillig sjølproletariserte, og følte således ikke presset av den ytre og indre kampen.³⁰⁸ Det var de med kone eller ektemann utenfor partiet, med småbarn hjemme og et lån å betale, som fikk det hardest. Hvilken indre kamp må ikke ha pågått hos dem, med en nærmest apokalyptisk kamp mellom det proletære og det borgerlige.

Etter at de første frivillige var gått ut i industrien ble det utvilsomt utøvd et press på de gjenværende medlemmene. Bevegelsen benyttet seg av alle tilgjengelige midler. De ble bearbeidet gjennom kadervurderinger, diskusjoner og direktiver i partilaget. I *Tjen Folket* og *Klassekampen* fikk de lese om betydningen av proletariseringskampanjen, og gjennom ”Tesar om Høyreavviket” ble de stemplet som spirer til revisjonisme. De ble mindreverdige medlemmer av fellesskapet. For ledelsen var proletariseringskampanjen en ”voldsom kraftanstrengelse for å verge ml-partiets videre eksistens som sådan.”³⁰⁹ Partiet skydde ingen midler, selv ikke totalitære. For som Knutsen skriver anså ledelsen ”veien fram til den

³⁰⁵ Rognlien og Brandal, *Den store ml-boka*, 129.

³⁰⁶ *Ibid*, 125.

³⁰⁷ <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196275/>. Finn Sjøe intervjuet av NRK. Besøkt 09.09.10.

³⁰⁸ Tar høyde for at Ullmann opplevde et press for å gå ut tidligere enn han gjorde, men jeg føler ikke at det kan sammenlignes med det press som må ha vært tilstedet for en person som ikke ønsket å gå ut i industrien overhode.

³⁰⁹ Knutsen, *Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd*, 150.

endelige realiseringen av denne visjonen som så komplisert og hard, at alle tiltak som siktet mot å hindre ”klassefiendens” forsøk på å velte prosjektet, var rettferdiggjort. Hensiktet helliger midlene, det ble normen for ledelsens virksomhet.”³¹⁰

DØMMEKRAFTEN SLITT AV TIDENS TANN

Er vi for raske til å tolke og dømme dette prosjektet med et feil sett av idealer? I dagens samfunn ville et slikt prosjekt vært umulig. Nå, trettifem år etter proletariseringskampanjen, tar stadig flere høyere utdanning. Fokuset på karriere er blitt sterkere med årene, og utdanning er nødvendig for å få drømmejobben. Det er derfor lett å se på proletariseringskampanjen med en viss undring og forbauselse. MI-bevegelsen oppstod samtidig med at studentene inntok studiestedene rundt omkring i Norge, og vokste opp som en studentbevegelse. De fleste av medlemmene kom ikke fra akademikerhjem, men fra hjem hvor foreldrene hadde røtter i arbeiderbevegelsen.³¹¹ Så riktignok var disse studentene gitt muligheten til å ta en utdanning, og muligheten til å bevege seg ut av arbeiderklassen. Men en skal huske på at steget tilbake til arbeiderklassen nok ikke var så drastisk for mange av dem, slik det ville ha vært for studentene på Blindern eller Gløshaugen anno 2010. Det blir derfor feil å tolke proletariseringskampanjen ut fra dagens synspunkter. Derimot står proletariseringskampanjen igjen som et eksempel på den makten ledelsen hadde over medlemmene. Gjennom sine stråmenn rundt omkring i de mange partilagene kunne de utøve et press på kadrene for å få dem til å proletarisere seg. Uten denne organisasjonsstrukturen i ml-bevegelsen, ville det ha vært langt vanskeligere for ledelsen å få proletarisert dem som satt på gjerdet.

KONKLUSJON

Proletariseringskampanjen, eller Kampanje X, kom hovedsakelig i stand på grunn av tre forhold. For det første eksisterte det et klart misforhold mellom antall arbeidere og intellektuelle i partiet. Ut ifra partiets visjon om at det kun var arbeiderklassen, og særlig industriarbeiderne, som var sterk nok til å stå i spissen for realiseringen av proletariatets diktatur, måtte noe gjøres. En fryktet at partiets profil virket avskrekkende på arbeiderne på grunn av den høye andelen studenter og intellektuelle. For å rette på dette, forsøkte man å forvandle studentene og de intellektuelle til arbeidere. For det andre betød analysen om krigsfaren en eskalering. Partiet var ikke godt nok forberedt for en krig. Flere måtte ut i

³¹⁰ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 150.

³¹¹ Steigan, *På den himmelske freds plass*, 46.

industrien, slik at partiet hadde et apparat parat når revolusjonens tid kom. For det tredje kom oppgjøret med revisjonismen. Gjennom ”Teser om Høyreavviket” gjennomførte AKP(m-l) sin egen klappjakt på intellektuelle. De intellektuelle var ikke proletariserte, og hadde ikke hatt nok kontakt med den proletære massen i befolkningen. Ledelsen anså dem som et senter for småborgerlige avvik og revisjonisme. Eneste måte å bekjempe dette på var gjennom proletarisering.

Proletariseringskampanjen var så viktig for ledelsen at de benyttet seg av alle tilgjengelige midler i forsøket på å skape sin egen arbeiderklasse. Hensikten helliget midlene, så om noen kadre ble presset for hardt og gikk ut av bevegelsen, ble det veid opp av de mange som gikk ut i industrien. Gjennom de proletariserte var bevegelsen nærmere målet om et skikkelig ”Arbeidernes” Kommunistparti. ”Den enkelte kader er underordnet organisasjonen, mindretallet er underordnet flertallet,” stod det i vedtektene til AKP(m-l)s andre landsmøte i 1976.³¹² Ledelsen var fortolker av den rette linja, de hadde innsikten i ideologien. Målet om revolusjonen var så stort og så viktig, så overordnet alt annet at individuelle hensyn ble satt til side til fordel for kollektivet.

Resultatet av proletariseringskampanjen var et ødelagt rekrutteringsmiljø blant studentene, og utslitte arbeidere som følte at de ikke strakk til i revolusjonens tjeneste fordi de ikke orket eller kunne drive politisk arbeid på arbeidsplassen. De ”ekte” arbeiderne kom ikke til ml-bevegelsen, selv om bevegelsen hadde skiftet ham fra å være en studentbevegelse til en egenprodusert arbeiderbevegelse. Det var først og fremst innen fagforeningsarbeid at bevegelsen fikk til noe håndfast. Fryktløse kadre fikk uorganiserte arbeidere inn i fagforeningene, og industriarbeidernes arbeidsvilkår ble forbedret, men gevinsten hadde sin pris både for medlemmene og organisasjonen.

³¹² Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 151.

OPPSUMMERING & KONKLUSJON

Jeg har i denne oppgaven redegjort for hvordan ml-bevegelsen utviklet seg i retning av å bli en totalitær bevegelse, med ledelsen som utøver av total makt over medlemmene. Oppgaven har tatt for seg hvordan ledelsen, med den altomfattende verdensanskuelsen i bakhånd, anså seg som den legitime forvalter av den eneste sanne kommunismen, og derfor de eneste med den rette innsikt i hvordan bevegelsen burde utvikle seg videre. Jeg har belyst dette gjennom utviklingen av kadervurderingene og sannhetsministeriet, to elementer som jeg mener er grunnleggende for ledelsens maktgrunnlag i bevegelsen. Videre har jeg vist hvordan ledelsen utøvde sin makt ved de omfattende linjeskiftene som bevegelsen foretok ved sikkerhetsinstruksene, proletariseringen, høyreavviket og analysen om krigsfaren. Ved å ta for meg disse linjeskiftene har jeg redegjort for hvilken påvirkning ledelsens totalitære styring fikk for medlemmene av ml-bevegelsen.

UTTRYKK AV FREMMEDGJØRING BAK STUDENTBEVEGELSEN

Ml-bevegelsen ble bygget opp i en tid med uro i verdenssamfunnet, hvor ungdom brøt med foreldregenerasjonen gjennom et opprør mot det bestående samfunnet. I verdenssammenheng snakker man om 68'er generasjonen. Det finnes sågar ikke noen annen slik generasjon. Det er ingen 74'er generasjon, eller 82'er generasjon. 68'er generasjonen var et resultat av en rekke tilfældigheter som falt sammen til et voldsomt uttrykk av fremmedgjøring mot foreldregenerasjonen. I ettertid kan en se at det var spesielt tre forhold som var med på å bringe ml-bevegelsen frem som noe mer enn en ubetydelig ungdomsorganisasjon: Utdanningsrevolusjonen, ny ungdomskultur og Vietnamkrigen.³¹³

EN BEVEGELSE I KONSTANT UNNTAKSTILSTAND

Alt fra SUF(m-l) ble startet, levde bevegelsen i en konstant unntakstilstand. Det var alltid et mål som skulle oppnås. Om det var en demonstrasjon som trengte støtte, en komité som skulle etableres eller et vedtak som skulle gjennomføres, så var *oppgaven* til enhver tid en prioritet fremfor alt annet. I sine første år var dette aktivitetsnivået en av grunnene til at bevegelsen vokste. Studenter landet rundt sluttet opp om dette tilsynelatende antiautoritære innslaget i norsk politikk. Ml-erne satte handling bak ordene, og for mange ble ml-bevegelsen et sted

³¹³ Roar Hagen, 68 (m-l) i Terje Tvedt (red.), *(ml) En bok om maosismen i Norge*, (Ad Notam Forlag AS, Oslo 1989), 62.

hvor de kunne uttrykke sin frustrasjon mot samfunnets urettferdighet. Men samtidig var dette aktivitetsnivået, og holdningen om at målet helliger middelet, mye av grunnen til at bevegelsen senere utviklet seg i retning av en totalitær bevegelse.

AKTIVISME BLE TIL TOTALITARISME

Jeg mener at presentasjonen av ”Teser om Høyreavviket” representerer det siste trinnet i ledelsens totale kontroll over ml-bevegelsen. På dette tidspunktet er det grunnlag for å si at ml-bevegelsen var en fullt ut totalitær bevegelse. Bak tesene lå en periode med stadige innstramminger og økende kontroll fra ledelsens side.

Frykten spilte en betydelig rolle i ledelsens maktutøvelse. Da ml-bevegelsen i 1969 innførte en aktiv sikkerhetspolitikk var det på bakgrunn av Marx’ teorier og frykten for at borgerskapet og staten skulle velte hele den revolusjonære bevegelsen. Ledelsen forplantet frykten i partiet ved å indoktrinere medlemmene med en forestilling om at man var truet av en utenforstående skikkelse, som kunne ta hvilken som helst form. Det kunne være agenter både i og utenfor partiet som forsøkte å vinne tillit og få innsikt i bevegelsen.³¹⁴ ML-bevegelsen ble tidlig et lukket samfunn der partiets indre liv, kun var forbeholdt medlemmer av partiet. For at partiet skulle lykkes, ble det krevd av kaderen at han tok opp i seg sikkerhetspolitikken som en del av det å være en ærlig kommunist.³¹⁵ Fra medlemmenes synspunkt fikk det alvorlige konsekvenser. Det mest synlige resultatet for kaderen ble det å praktisere politikken i hverdagen, noe som var meget tidkrevende i en bevegelse som allerede beslagla det meste av tiden til medlemmene sine. Kadrene skulle fremdeles selge og ikke minst drifte Klassekampen, verve nye medlemmer, og skape kontakt med arbeiderklassen, men det skulle utføres i henhold til sikkerhetsinstruksene. En annen konsekvens var at medlemmer som stilte spørsmål om de politiske linjene i ml-bevegelsen kunne risikere å bli stemplet som agenter utplassert av klassefienden.

Da analysen om faren for en tredje verdenskrig forelå ble fryktnivået reist enda høyere. Analysen førte til en eskalering av de sikkerhetsinstruksene som allerede eksisterte, spesielt innførselen av de nye sikkerhetsinstruksene i *Tjen Folket* høsten 1975.³¹⁶ For medlemmene

³¹⁴ *Tjen Folket* 1/72, 9.

³¹⁵ Karl Popper skriver at ”et sentralt element i de oppfatninger som ligger til grunn for tyranniet i det ”lukkede” samfunn er ”collectivism”, dvs. den totale underordning av individuelle verdier under samfunnets interesser. (Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, 81.)

³¹⁶ *Tjen Folket*, 11/75.

ble konsekvensene en forsterkning av det Knutsen omtaler som apologetisme og superaktivisme.³¹⁷ Sikkerhetsfokuset førte til at den demokratiske sentralismen stadig fikk et større preg av sentralisme. Kommunikasjonen mellom ledelsen og medlemmene tok form som en enveiskommunikasjon hvor ledelsen sendte ut direktiver til partilagene. Ettersom situasjonen var prekær var det mulig å få igjennom direktivene uten større motstand i partilagene.

Proletariseringskampanjen kom i forbindelse med analysen om krigsfaren. Ble proletariseringskampanjen satt i gang på grunn av en skjev fordeling av arbeidere og studenter i ml-bevegelsen? Eller ble den satt i gang fordi ml-bevegelsen var avhengige av å ha med seg arbeiderklassen ved den kommende revolusjonen som skulle etterfølge verdenskrigen? Jeg mener at da resultatene etter den første proletariseringsbølgen forelå, ble analysen om krigsfaren benyttet som ett ytterligere pressmiddel for å få folk ut i industrien. Under dekke av analysen kunne ledelsen kreve tilnærmet ubegrenset lydighet av medlemmene sine. Slik kunne ledelsen effektivt forfekte andre synspunkt og samtidig få oppslutning rundt sine egne. En analyse om krigsfaren ville ikke ha vært samlende om ikke bevegelsen hadde trodd på den.

”Teser om Høyreavviket” ble en ytterligere forsterkning i ledelsens grep om ml-bevegelsen. Da tesene ble godtatt, var ledelsens makt total. Ledelsen hadde, uten å involvere medlemmene, gjennomført en kraftig kritikk av partiets politikk og avsatt partiformannen. Med tesene var ringen sluttet. Konstruksjonen av Sentralkomiteen og Marx’ teori om en konstant klassekamp ble utspilt i samfunnet. Forestillingen om den ytre faren ble utvidet med krigsfrykten. Hele veien kunne ledelsen føre en streng politikk fordi situasjonen tilsa at det var nødvendig for partiets overlevelse og sikkerhet. Det var aldri tid til å stoppe opp og puste. Bevegelsen trengte kadre til stadige nye kampsaker, og kaderen tjente folket, ikke seg selv. Slik kunne man presse de motvillige ut i industrien, slik kunne man forsvare sentralismen, slik kunne man få folk opp av sengene for å selge Klassekampen om morgenen, slik kunne man få folk til å prioritere partiet foran familien. Slik kunne man innføre tesene. Tesene gjorde det mulig for ledelsen å presse medlemmene til ytterlige innsats, etter at de allerede hadde ”gått på vannet” i flere år.

³¹⁷ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 145.

LEDELSENS MAKTGRUNNLAG

Bakgrunnen for ledelsens makt kan ikke forklares ut ifra ett element. Selv mener jeg at den hierarkiske oppbygningen alene ikke hadde vært tilstrekkelig for den maktutøvelsen ledelsen fikk i organisasjonen. Den hierarkiske oppbygningen var bare en del av den makten som lå i Sentralkomiteen. Ledelsen var oppbygd av en firedelt makt som i sum var total. De fire maktgrenene kan beskrives som teoretisk, legitimerende, utøvende og kontrollerende.

TEORETISK MAKT

Den teoretiske makten lå i ml-bevegelsens organisasjonsstruktur, også beskrevet som den hierarkiske oppbygningen av bevegelsen. Da SUF(m-l) i 1969 vedtok opprettelsen av Sentralkomiteen vedtok den samtidig at ml-bevegelsen var en elitistisk kommunistisk bevegelse. Ved oppstarten av Sentralkomiteen ble de som skulle utgjøre kjernen i "Diamantgjengen" valgt inn i partiets toppledelse: Tron Øgrim, Pål Steigan, Sigurd Allern, Sverre Knutsen, Kjell Skjervø. Finn Sjøe kom med noe senere, men i all hovedsak var det denne gruppen som utgjorde ledelsen perioden som det har blitt redegjort for i denne oppgaven.³¹⁸ Sementeringen av Sentralkomiteens ledelse kom ved innføringen av den sentralistiske organisasjonsstrukturen. Dette betød at alle organer og enkeltmedlemmer var underordnet Sentralkomiteen og dens Arbeidsutvalg. Da AKP(m-l) ble stiftet i 1973 ble det valgt en ny sentralkomité, uten at dette førte til endringer i den gamle kjernen i toppledelsen. Vedtaket sa at "Sentralkomiteen i plenum konstituerer seg sjøl, velger formann og andre nødvendige tillitsmenn og arbeidsutvalg."³¹⁹ Det var derfor ikke uventet at Øgrim, Allern, Steigan, Knutsen, Skjervø og Sjøe gikk inn i Arbeidsutvalget, som i praksis var det øverste organet i den nye partiorganisasjonen.³²⁰

LEGITIMERENDE MAKT

I tillegg til å være innehavere av de viktigste posisjonene i partiet rent formelt, gikk ledelsen langt i å skape en legitimeringsmyte om sine egne posisjoner, det Sverre Knutsen kalte den

³¹⁸ Sverre Knutsen nevner ikke navnet på Kjell Skjervø, men skriver isteden at Tron Øgrim, Pål Steigan, Sigurd Allern, Sverre Knutsen og "noen få til" gikk inn i Sentralkomiteen. (Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 143.) Kjell Skjervø forble et ukjent medlem av Sentralkomiteen frem til for noen år siden, men satt i følge Hans Petter Sjøli i Sentralkomiteen fra denne omorganiseringen. (Sjøli, Mao, min Mao, 91.)

³¹⁹ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 146.

³²⁰ Knutsen skriver at det ble opprettet flere utvalg i forbindelse med den nye sentralkomiteen. Viktigst var Politisk Utvalg, som i teorien var det organet som stod for den utøvende makten. I dette utvalget satt samtlige medlemmer av "Diamantgjengen", samt noen sentrale kadere fra Sentralkomiteen.

”altomfattende verdensanskuelsen”. Ved SUF(m-l)s 6. landsmøte i 1969 ble det vedtatt at ”Sentralkomiteen skal velges blant forbundets mest politisk fremskredne, pålitelige og erfarne medlemmer.”³²¹ Ingen utenfor ledelsen kunne derfor påberope seg å ha større innsikt i ideologien enn de som satt i Sentralkomiteen. Når Sentralkomiteen fattet et vedtak, var dette vedtaket fattet av de mest politisk skolerte, og en innsigelse fra en kader på lokalnivå ble derfor ansett som et utslag av hans manglende politiske skolering. Den altomfattende verdensanskuelsen var dermed forsvart ut i fra vedtaket på landsmøtet i 1969. For maoistene i Norge fantes det ”en korrekt linje” for forståelsen av det norske samfunnet, og den var det ledelsen i ml-bevegelsen som satt med. Dermed var det viktig for ledelsen at dette synet ble akseptert ute i partilagene slik at vedtakene kunne bli effektivisert så raskt som mulig uten at det oppstod noen tvil om legitimiteten til tesenes opphav.

UTØVENDE MAKT

Tron Øgrim skrev at sosialismen ikke hadde noen mulighet uten demokratisk sentralisme. En revolusjonær arbeider som stod alene var ingen motstand for borgerskapet. Alene var han svak. En revolusjonær besatt ingen maktposisjoner i samfunnet, og ville derfor ikke ha noen makt som individ. Den eneste måten det revolusjonære individet kunne bli en maktfaktor var gjennom å forene seg med massene og jobbe i samme retning. Slik ble et individ et stort kraftfelt av revolusjonære.³²² På SUF(m-l)s 6. landsmøte i 1969 ble det vedtatt at ”[Sentralkomiteen] skal sette i verk forbundets linje på en mest mulig kraftfull og effektiv måte, og innafor den ramma som statuttene og landsmøtets vedtak setter.”³²³ For et kommunistisk parti som var opptatt av handling var innføringen av demokratisk sentralisme en naturlig utvikling. Men for ledelsen av ml-bevegelsen var det sentralistiske av større betydning enn det demokratiske. Ledelsens posisjoner på toppen av bevegelsen var sementert gjennom opprettelsen av Sentralkomiteen og de vedtektene som lå til grunn for valg til sentralkomiteen. Ledelsens legitimitet var begrunnet gjennom deres forhold til den altomfattende verdensanskuelsen. Den demokratiske sentralismen ble ledelsens utøvende makt. De satt på toppen og var de politisk best skolerte. Når et vedtak var fattet var det bare å sende det nedover i organisasjonen.

³²¹ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 145.

³²² Øgrim, *Marxismen, vitenskap eller åpenbaringsreligion?*, 271.

³²³ Knutsen, Sannhetsministeriets framvekst og sammenbrudd, 146.

KONTROLLERENDE MAKT

Når et vedtak var fattet og sendt ned til partilagene for å bli gjennomført i praksis, var det viktig at direktivet ble utført i henhold til ledelsens forventninger. ”Etter at den politiske linja er fastlagt, betyr kaderen alt.”³²⁴ Kadervurderingens rolle i å avsløre borgerlige tanker og handlinger hos kaderen ble sentral. Da ml-bevegelsen innførte et skjerpet fokus på sikkerhetspolitikken, ble kaderens stilling til sikkerhet en del av dialektikken, eller tolinjekampen. Dårlig innstilling til sikkerhet i hjemmet eller i det offentlige var ikke bare et utslag av småborgerlighet, men også et svik mot de andre kadrene i bevegelsen. Korrigeringen i forbindelse med kadervurderingen var med på å kontrollere at direktivet om sikkerhet ble utført tilfredsstillende og etter de krav som var satt i sikkerhetsinstruksene. På denne måten kunne en kadervurdering tilpasses de ulike direktivene som kom fra Sentralkomiteen. Gjennom kadervurderingene, måtte kaderen avsløre sitt forhold til den aktuelle kampsaken. Var ikke resultatet tilfredsstillende kom partilaget i fellesskap frem til hvordan kaderen kunne forbedre seg, slik at han igjen var på den rette linja. Kadervurderingen virket derfor både kontrollerende i forhold til dem som ikke var på linja, og skjerpende for dem som fryktet at de ikke var på den. Gjennom at resultatet av å ikke være på linja var kollektiv korrigering, så skapte man en resultatorientert bevegelse.

Samlingen av disse fire faktorene under ledelsens kontroll, gjorde at ledelsen satt med total makt i ml-bevegelsen. De var således uangripelige for kadre på lokalnivået, samtidig som de satt med en kontroll over medlemsmassen som i sum var total. Disse fire faktorenes samspill er tydelige i ml-bevegelsens store linjeskift på 1970-tallet. Jeg har særlig redegjort for fire hendelser i denne oppgaven: Innføringen av sikkerhetspolitikken, proletariseringskampanjen, Teser om høyreavviket og analysen om krigsfaren.

MAKTGRUNNLAGET I AKSJON

Både instruksene om sikkerhetspolitikken og analysen om krigsfaren kom på bakgrunn av det Karl Popper kalte ”historicism”.³²⁵ Ledelsens tro på historisk nødvendighet og historiske forutsigelser gjorde at ml-bevegelsen dyrket et historisk utviklingssyn som kan sammenlignes med matematikken. Da tysk ekspansjon og opprustning på slutten av 1930-tallet ledet til andre verdenskrig, var det opplest og vedtatt i ml-bevegelsen at sovjetisk ekspansjon på

³²⁴ Tvedt, Kadervurderingene som kobling til det totalitære, 108.

³²⁵ Dahl, Teorier om ”totalitarisme” i politisk og sosial analyse, 81.

slutten av 1960-tallet kom til å lede til det samme utfallet. På bakgrunn av slike analyser kom ledelsen i ml-bevegelsen frem til både analysen om behovet for sikkerhetstiltak og analysen om krigsfaren. Ved slike omfattende linjeskifter som innføringen av sikkerhetsinstruksene og analysen om krigsfaren, spilte de fire maktpilarene til ledelsen en viktig rolle. I første omgang var det ledelsen som i fellesskap fattet vedtaket om at det skulle innføres en streng sikkerhetspolitikk (teoretisk). I andre omgang ble vedtaket sendt ned til partilagene (utøvende). Men dersom analysen av situasjonen i Norge ikke ble trodd av massene, og tiltakene ikke ble funnet nødvendige, ville man ikke fått gjennomført linjeskiftet. Da kom ledelsens legitimerende makt på banen. Gjennom å bruke sin makt i organisasjonen kunne ledelsen spille ut viktigheten av sikkerhetspolitikken blant medlemmene, gjennom ulike fora.³²⁶ Medlemsvedtektene fra 1970 viser hvordan ledelsen effektivt kneblet eventuelle opposisjonelle. Paragraf 3.4: ”Kjempe mot feilaktige oppfatninger og holde gruppene reine for opportuniste, reformisme og revisjonisme.” Paragraf 3.6: ”Å beskytte ML-gruppene, medlemmene og sympatisører ved å bygge opp et sterkt forsvar mot de organisasjoner klassefienden bruker mot den marxist-leninistiske bevegelsen, f.eks. sikkerhetspolitiet.”³²⁷ Å være uenig med paragraf 3.6 var ikke forenlig med paragraf 3.4. Hvis ledelsen hadde vedtatt at sikkerhetspolitikken var viktig var det å motsette seg sikkerhetsinstruksene en ”feilaktig oppfatning” av monopolkapitalens makt i det norske samfunnet. Da disse tre maktkortene var spilt ut, spilte ledelsen ut esset, i form av kadervurderingen, som gjennom sin kontrollerende funksjon passet på at direktivet ble etterfulgt.

KADERVURDERINGENES ROLLE

Jeg mener det er hensiktsmessig å ta med en oppsummering av kadervurderingens rolle, ettersom den spilte en sentralrolle i gjennomføringen av ledelsens politiske linjer. Jeg mener at kadervurderingene var det mest sentrale verktøyet ledelsen rådde over i forhold til kontroll over medlemmene i ml-bevegelsen. Fra å bli innført som en teknikk til å utvikle kadrene i marxismen-leninismen, beveget kadervurderingene seg over til å bli et kontrollerende maktmiddel for å få gjennomført ledelsens rådende linje.

³²⁶ *Ungsosialisten* fra 1969, hvor medlemmene ble oppfordret til revolusjonær årvåkenhet. ”Forsiktig med opplysninger i telefon og brev. Forsiktighet med hva som sies på buss eller tog, på kafeer og andre offentlige steder. Forsiktig med medlemslister, protokoller og andre interne dokumenter. Oppbevar dem ikke på steder der uvedkommende veit om dem og kan få tak i dem. Forsiktig med mistenkelige folk som prøver å vinne tillit, særlig folk som graver og spør mye” (Skjønberg, *På parti med Stalin?*, 78).

³²⁷ *Tjen Folket*, 2/70, 9.

Kadervurderingene inneholdt både kritikk og sjølkritikk, og det kan dermed teoretisk forsvares at kadrene fikk komme med kritikk mot bevegelsen i kadervurderingene.³²⁸ Men i praksis så var virkeligheten en annen. I bunn og grunn ledet det ned til ett spørsmål: Tjener du folket, eller tjener du deg selv? Var svaret at man tjente folket, underforstått som å følge linja, var den proletære siden sterk. Tjente man seg selv, var det småborgeren i kaderen som var rådende.

Direktiver som ble sendt ned til de ulike partilagene kunne hele tiden bli fulgt opp ved bruk av kadervurdering. Hvordan var kaderens forhold til sikkerhetspolitikken? Hvordan var kaderens forhold til arbeiderklassen og proletariseringskampanjen? Hvordan var kaderens forhold til salg av Klassekampen? Alt kunne legges inn i kadervurderingen for å passe på at linjene ble fulgt opp.

Til tross for partiets mål om å kontrollere bevegelsen finnes det unntak. Norge er et langstrakt land, og det var umulig for SK å kontrollere at alle partilag ute i distriktene fulgte opp bruken av kadervurderinger. På lokalplanet var det partilagslederen som i det daglige fulgte opp ledelsens direktiver. I følge Stein Roger Solheim ble ikke kadervurderinger benyttet i hans partilag utenom ved valg til høyere verv i bevegelsen og rekruttering av nye medlemmer. Det er grunn til å anta at dette også var tilfellet i andre partilag. I Solheims partilag kan det virke som om fraværet av kadervurderingene førte til en friere holdning til vedtakene som kom fra SK. Selv om partilaget praktiserte sikkerhetspolitikk på møtene og anerkjente analysen om krigsfaren, ble ikke vedtakene fulgt blindt. Med fraværet av kadervurderingene, var korrigeringsoppgavene fraværende.

Det spesielle med kadervurderingene var den formen for selvjustis den utviklet i partilagene. Ved at kaderen var klar over at han eller hun ville motta kritikk hvis linjene ikke ble fulgt var det enklest å bare etterfølge de direktivene som ble gjort, og utføre dem så godt som mulig. Samtidig utviklet partilaget seg til utøveren av korrigeringen ved avvik fra linjene. Ledelsen trengte ikke selv å møte opp i de ulike partilagene og kreve at kadrene skulle etterfølge direktivene, den oppgaven utførte partilaget selv ved å konkludere at kaderen trengte korrigeringsoppgaver på grunn av sine småborgerlige tendenser. Det kan ha vært med på å gi partilaget en følelse av medvirkning i den retningen bevegelsen gikk, mens retningen i

³²⁸ Vedtekter for medlemskap, paragraf 3.7: Å være dristige med kritikk og sjølkritikk. Kritikk og sjølkritikk må dreie seg om vesentlige ting, den må ha politisk siktemål, dvs. ha som formål å rette på politiske og organisatoriske feil, og den må fremføres på en kameratslig måte. (*Tjen Folket*, 2/70, 9).

realiteten var bestemt av ledelsen. Når en kader ble bearbeidet på det sterkeste i forbindelse med proletariseringskampanjen, var det partilaget som bearbeidet ham, ikke ledelsen. Ledelsen styrte uten å være tilstede. På bakgrunn av dette mener jeg kadervurderingene var det viktigste instrumentet ledelsen i ml-bevegelsen hadde for å kontrollere medlemmene.

KONKLUSJON

I innledningen skrev jeg at ml-bevegelsen aldri var antiautoritær. Utad forsøkte ledelsen å skape et bilde av ml-bevegelsen som antiautoritær, gjennom å være i opposisjon mot alle den betraktet som sine motstandere, samtidig som medlemmene ble oppfordret til å komme med kritikk mot egen bevegelse. Offentlig agiterte ml-erne mot bedriftsledere, politikere og andre autoriteter i samfunnet, men innad i bevegelsen ble kritikk møtt med pålegg om korrigerende. Oppgaven har vist at ml-bevegelsen var autoritær alt fra 1969, da den sentralistiske organisasjonsstrukturen ble vedtatt. Ledelsen jobbet i årene fremover aktivt med å undertrykke all opposisjon og skape en organisasjon bygget opp av disiplinerte og lojale medlemmer. Da Sentralkomiteen ble opprettet, og hele bevegelsen ble underlagt dens ledelse, var det på bakgrunn av at den var styrt av de ”politisk mest fremskredne” medlemmene i bevegelsen. På dette vage grunnlaget kunne en liten kjerne styre en uttalt antiautoritær bevegelse i over et tiår.

Det var samspillet mellom organisasjonsstrukturen, ledelsens behandling av hendelser i verden og tolkningen av maoismen som ledet frem til ledelsens totale kontroll over medlemmene. Jeg mener det er grunnlag for å si at ledelsen beveget seg fra autoritær til totalitær på bakgrunn av ideologien som lå til grunn for bevegelsen. Ved å hente inspirasjon fra maoismen, for å bygge Kina i Norge, og en utstrakt tro på historisk nødvendighet og sin egen opphøyde rolle, var behovet for kontroll og styring av partiet en forutsetning for fortsatt utvikling. Den hierarkiske oppbygningen gjorde det i prinsippet umulig å stole på massene. Da verdenssituasjonen tilspisset seg, satte ledelsen opp et regnestykke, og resultatet ble en radikal vending for ml-erne. Da ml-erne gikk inn i 1974 holdt det ikke lenger med disiplin og lojalitet. I frykt for hele det revolusjonære prosjektet strammet ledelsen grepet, og det autoritære gikk i retning av det totalitære. De spilte på frykt for å legitimere sine handlinger. Da kadervurderingene kunne brukes i ledelsens favør, grep de muligheten med begge hender. Da spenningene mellom Sovjetunionen og USA eskalerte benyttet ledelsen situasjonen til å

kreve innsats fra kadrene. Ingenting var viktigere enn å tjene folket. Det holdt ikke lenger for medlemmene å være lojale og disiplinerte

Jens Bjørneboe har sagt at ”Når de undertrykte kommer til makten, blir de selv undertrykkere – og er ikke bedre enn sine fiender.” Kanskje ville det ha blitt slik? Det blir spekulasjon. Det som er sikkert er at ledelsen ble offer for Lord Actons utsagn om at “All makt korrumpere, absolutt makt korrumpere absolutt”. For det lille revolusjonære partiet skulle det bety slutten. Oppgjøret med Høyreavviket, etterfulgt av tøffe kadervurderinger som formante betydningen av proletarisering og krigsforberedelser drev medlemmene mot utmattelse. Da ungdomsopprøret tok slutt stoppet samtidig rekrutteringen til ml-bevegelsen. De gjenværende medlemmene var utslitte, og i 1978 kom partikrisen og det totale sammenbruddet i ml-bevegelsen. Den politiske vekkelsen var i realiteten over.

LITTERATUR

- Dahl, Ottar. "Teorier om "totalitarisme" i politisk og sosial analyse", i Kjeldstadli, Knut, Jan Eivind Myhre, Tore Pryser (red.), *Valg og Vitenskap. Festskrift til Sivert Langholm*: 78-103. Oslo: Den Norske Historiske Forening, 1997.
- Elstad, Jon Ivar. "Arbeiderklassen tur/retur. (Ml)-bevegelsens sjølproletarisering". *Samtiden*, 3/2004, 26-35.
- Folkvord, Erling. *Rødt! På barrikadene for AKP og RV*. Oslo: Millenium, 1998.
- Førland, Tor Egil, Trine Rogg Korsvik. *Ekte sekstiåttene*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2008.
- Grieder, Peter. "In Defence of Totalitarianism Theory as a Tool of Historical Scholarship", i *Totalitarian Movements and Political Religions*, vol. 8. 563-589. Routledge, 2007
- Hagen, Roar. "68 (ml)" i Terje Tvedt (red.), (ml). *En bok om maoismen i Norge*: 55-80. Oslo: Ad Notam Forlag AS, 1989.
- Hjellum, Torstein. "Opprøret mot de etablerte partiene og ml-bevegelsens framvekst" I Terje Tvedt (red.), (ml). *En bok om maoismen i Norge*: 27-54. Oslo: Ad Notam Forlag AS, 1989.
- Hjellum, Torstein. "Den farlige avantgarden", intervju i *Klassekampen* 4. mars 2003.
- Jensen, Egil. *Forvitringen av et kommunistisk prosjekt. En kvalitativ studie av utmeldinger i AKP(m-l)*. Masteroppgave i Sosiologi. Universitetet i Oslo, 2008.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Knutsen, Sverre. "Sannhetsministeriets fram vekst og sammenbrudd. Noen aspekter ved ledelsens rolle i ml-bevegelsen", i Terje Tvedt (red.), (ml). *En bok om maoismen i Norge*: 135-164. Oslo: Ad Notam Forlag AS, 1989.
- Kolmannskog, Håkon. *Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla. Det umogleges kunst 1965-1980*. Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 2006.
- Marx, Karl. *Det beste av Karl Marx. Tekster i utvalg ved Fredrik Engelstad*. Pax Forlag: Oslo, 1992.
- Rognlien, Jon, Nik Brandal. *Den store ml-boka. Norsk maoisme sett nedenfra*. Oslo: Kagge Forlag, 2009.
- Sjøli, Hans Petter. "Dissident (m-l)", Helge Øgrim i samtale med Hans Petter Sjøli, *Samtiden*, 1/2006, 119-129.
- Sjøli, Hans Petter. *Fra raddis til kader. Kineseri i tidens ånd (om ml-erne og det antiautoritære opprøret)*. Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo, 2002.
- Sjøli, Hans Petter. *Mao min Mao. Historien om AKPs vekst og fall*. Oslo: Cappelen, 2005.

Skjønberg, Harald. *På parti med Stalin? Den merkelige historien om MLernes storhetstid*. Oslo: Gyldendal, 1982.

Solstad, Dag. *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjem søkt vårt land*. Oslo: Oktober, 2000.

Steigan, Pål. *På den himmelske fredens plass. Om ml-bevegelsen i Norge*. Oslo: Aschehoug, 1985.

Sørensen, Øystein. *Drømmen om det fullkomne samfunn. Fire totalitære ideologier – én totalitær mentalitet?* Oslo: Aschehoug, 2010.

Tvedt, Terje. "Kadervurderingene som kobling til det totalitære", i Terje Tvedt (red.), *(ml). En bok om maoismen i Norge*: 105-134. Oslo: Ad Notam Forlag AS, 1989.

Tvedt, Terje. "Hvordan forstå de nære, men likevel så fjerne 70-årene. En dialog mellom historiens dommer og historiens fange", i Terje Tvedt (red.), *(ml). En bok om maoismen i Norge*: 13-26. Oslo: Ad Notam Forlag AS, 1989.

Øgrim, Tron. *Den vestlige maoismens sammenbrudd og krisa i AKP(m-l) – et debattinnlegg om partiteori (mai 1982)*. Oslo: Oktober, 1982.

Øgrim, Tron. *Marxismen – vitenskap eller åpenbaringsreligion?* Oslo: Oktober, 1979.

KILDER

INFORMANTER

Boye Ullmann – Intervjuet 03. mai 2010.

Finn Sjue – Intervjuet 19. april 2010.

Stein Roger Solheim – Intervjuet 20-21. september 2010.

Rolv Petter Amdam – Intervjuet av Nik Brandal 11. mai 2005.

Ole Johnny Larsen – Intervjuet av Nik Brandal 30. mars 2005.

Ivar Mork – Intervjuet av Nik Brandal 30. juni 2005.

Harald Notøy – Intervjuet av Nik Brandal 3. juni 2005.

Inge Myrvoll – Intervjuet av Nik Brandal 11. oktober 2004 og 10. november 2005.

Ivar Hartviksen – Intervjuet av Nik Brandal 11. oktober 2004 og 11. november 2005.

ANDRE KILDER

Tjen Folket: 1969 – 1978. Nettadresse: http://ml-historie.no/series.php?series_id=3

NRK Brennpunkt: Intervju med Finn Sjue, del 1. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196249/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Finn Sjue, del 2. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196259/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Finn Sjue, del 3. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196275/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Egil Fossum. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/197011/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Iver Frigaard. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/197004/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Helge Øgrim. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196987/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Øyvind Lønnå. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196995/>

NRK Brennpunkt: Intervju med Halldis Leira. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196999/>

NRK Brennpunkt: Intervjue med Arne Danielsen. Nettadresse: <http://www.nrk.no/nett-tv/klipp/196281/>

ANDRE INTERNETT KILDER

Østrem, Olav. "Israel fra helt til skurt". Artikkel i *Klassekampen* 13. januar 2009. Nettadresse: http://www.klassekampen.no/artikler/kultur_medier/55583/article/item/null

Steigan, Pål. "Pol Pot, Kambodsja og Kina". Artikkel i *Røde Fane* nr. 1, 2001. Nettadresse: <http://akp.no/rfane/2001/01/pal-steigan.php3>

"Hvor viktig var AKP(m-l)? Nedskrevet utdrag fra en debatt mellom Pål Steigan og Arne Strand på NRK RedaksjonEN 6. mars 2006. Nettadresse: <http://gudbedre.blogspot.com/2006/03/hvor-viktige-var-akpml.html>

Steigan, Pål. "AKPs hemmelighet" Nedskrevet tale holdt på Studentersamfunnet 27. februar 2006. Nettadresse: <http://virksommeord.uib.no/taler?id=1342>

Fossum, Egil. "Sammensmeltingens problem". Artikkel i *Morgenbladet* 24. mars 2006. Nettadresse: <http://www.morgenbladet.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20060324/OAKTUELT003/103240044>